

**LA LENGUA LITERÀRIA CATALANA A
L'ALGUER:
EL MODEL DE LENGUA LITERÀRIA DE LA PRIMERA
RENAIXENÇA ALGUERESA**

JOEL ZURITA SABALLS

GRAU EN LENGUA I LITERATURA CATALANES
TUTOR: AUGUST RAFANELL VALL-LLOSERA
CURS ACADÈMIC 2021-2022
TREBALL FINAL DE GRAU

RESUM

L'objectiu fonamental d'aquest estudi és conèixer els trets lingüístics més rellevants que presenten els seixanta-dos textos analitzats de la llengua literària catalana dels quatre màxims representants de la primera Renaixença algueresa i establir, així, quin és el model de llengua que fan servir aquests autors de l'Alguer d'aquest període i amb quina finalitat ho duen a terme. Tanmateix, abans d'aquesta anàlisi lingüística, ens situarem, breument, amb una presentació del context de l'Alguer dins la catalonofonia i del que hi representa la primera Renaixença algueresa i els seus principals autors literaris.

Paraules clau: L'Alguer, Renaixença, llengua literària, dialectologia, model de llengua.

AGRAÏMENTS

A l'August Rafanell, per guiar-me i aconsellar-me durant tota la realització d'aquest treball.

Als meus pares i a les meves germanes, per voler saber sempre com portava el treball i ajudar-me no només en aquest sinó durant els quatre anys de carrera.

A en Lluís, per haver-me ajudat a resoldre quan he tingut algun dubte lingüístic.

A la Mireia, per interessar-se pel meu treball i haver-me repetit moltes vegades que el voldrà llegir.

A l'Estel, l'Elba i la Judith, per tantes hores que hem passat plegats fent el Treball final de grau a la biblioteca de la Facultat de Lletres.

GRÀCIES

Taula de continguts:

1. Introducció.....	6
2. L'Alguer i la primera Renaixença algueresa.....	8
2.1. L'Alguer dintre de la catalanofonia.....	8
2.2. La primera Renaixença algueresa.....	10
2.3. El precursor: Josep Frank.....	12
2.4. <i>La Palmavera</i>	13
2.4.1. Joan Pais.....	14
2.4.2. Joan Palomba.....	15
2.4.3. Antoni Ciuffo.....	16
2.5. El I Congrés Internacional de la Llengua Catalana.....	17
3. Anàlisi lingüística de textos formals algueresos.....	19
3.1. Característiques bàsiques de l'alguerès actual.....	19
3.2. Anàlisi lingüística dels textos.....	20
3.2.1. Ortografia.....	21
3.2.2. Fonètica.....	25
3.2.3. Morfologia nominal.....	28
3.2.4. Morfologia verbal.....	30
3.2.5. Sintaxi.....	34
3.2.6. Lèxic.....	37
3.3. Conclusió: el model de llengua.....	40
4. Conclusions finals.....	43
5. Bibliografia.....	45
6. Annexos.....	47
6.1. Tria de textos de Josep Frank.....	48
6.2. Tria de textos de Joan Pais.....	54
6.3. Tria de textos de Joan Palomba.....	59
6.4. Tria de textos d'Antoni Ciuffo.....	63

*«L'estudi de la progressiva substitució
lingüística es revelarà fonamental per
a la comprensió dels períodes
posteriors de la nostra història
literària a Sardenya.»*

JOAN ARMANGUÉ (2001)

1. Introducció

Estudiar un dels temes *a priori* més petits i, segurament, per això, més oblidats de la llengua i la literatura catalanes és el que em proposo de fer principalment en aquest treball. Perquè qualsevol temàtica d'estudi és més o menys important per la repercussió o rellevància que li donen els estudiosos. És per això, doncs, que m'he interessat a dur a terme un petit estat de la qüestió sobre un dels territoris probablement més desconeguts de la catalanofonia, és a dir, de la comunitat lingüística catalana: l'Alguer. Concretament, però, em plantejo en aquest treball essencialment dues parts: una de més teòrica i una altra de més pràctica. Així, la primera consta, doncs, d'una relativament breu situació i context del tema, de caràcter menys innovador –l'apartat teòric– però amb la finalitat d'acabar establint, llavors, una segona part –la més pràctica i extensa– fonamentada en una recerca pròpia a partir de la qual arribaré a la meva conclusió final a la hipòtesi inicialment presentada i que exposaré seguidament.

Així, el tema en qüestió és l'estudi de la llengua formal, és a dir, escrita –o millor dit, literària, en el sentit més propi del mot– catalana a l'Alguer durant el període de la primera Renaixença algueresa, que més endavant explicarem, i que he acotat, sobretot per seguir una clara línia d'investigació i evitar, així, les dispersions, als quatre principals autors algueresos d'aquesta època concreta. D'aquesta manera, el principal objectiu, i, segurament, el més interessant i significatiu d'aquest estudi és l'anàlisi lingüística de la seva llengua escrita algueresa per tal de poder arribar a treure l'entrellat de la meva hipòtesi: quin és el model de llengua que fan servir els autors algueresos més rellevants del període de la primera Renaixença en aquest territori i sobretot, també, amb quina finalitat. Per això, però, com ja he avançat anteriorment, abans d'aquest apartat pràctic cal, indubtablement, una primera part teòrica dedicada a posar en context, si més no, el paper de l'Alguer dintre del domini lingüístic catalanoparlant, així com una panoràmica general de què entenem pel període de la primera Renaixença algueresa i quins són i quina importància tenen els principals noms d'aquest moment i que he agafat de referència per al present estudi sobre la llengua formal catalana a l'Alguer.

Quant a la metodologia que seguiré per dur a terme la meva anàlisi, en primer lloc, he consultat, per a la part teòrica del tema d'estudi, diversos treballs, obres i articles relacionats amb l'Alguer, la història de la llengua i la literatura catalanes en aquesta població o sobre la cultura catalana a l'illa de Sardenya, en general. Principalment, hem de destacar-ne, així, tres autors que s'han dedicat a aquest àmbit especialment com són, primerament, Eduard Toda i Güell, com a autor coetani al període que estudio i analitzo en aquest treball de qui parlarem més endavant, i, seguidament, Joan Armangué i Herrero i Jordi Carbonell i de Ballester, dos autors posteriors, del segle XX, tot i que el primer va publicar algun treball ja a principis del segle XXI i, de fet, encara és viu.

Per la part pràctica d'anàlisi lingüística i establiment del model de llengua, he fet servir, fonamentalment, una obra lingüística com a referència que és el primer volum de la *Gramàtica algueresa* de Joan Pais, un dels quatre autors crucials d'aquest estudi, en una obra publicada pòstumament, l'any 1970, a Barcelona per l'editorial Barcino a cura d'un autor també alguerès, Pasqual Scanu (l'Alguer, 1908 - Sàsser, 1978). Aquesta és una gramàtica que tracta essencialment de dos grans parts: la fonètica i la morfologia –nominal i verbal– algueresa del període en concret en què em centro en el present estudi. Tanmateix, té, això sí, una dificultat afegida i és que està pensada per a un públic d'Itàlia i és, per tant, escrita en italià, exceptuant, evidentment, els exemples lingüístics algueresos i el pròleg o notes de l'inici del volum de Pascanu que són en català. Pel que fa al principal objecte d'estudi, els textos algueresos, que en total són una seixantena –exactament seixanta-dos– són extrets majoritàriament de l'Arxiu de Revistes Catalanes Antigues digitalitzades en aquesta pàgina web més coneguda per les sigles ARCA. La resta de textos, doncs, o bé són d'articles i treballs diversos –trobat en paper o digitalitzats–, o bé n'hi ha algun –una minoria– d'extret directament d'alguna pàgina d'internet.

Cal destacar, també, abans d'endinsar-nos en l'apartat teòric, un entrebanc amb el qual m'he trobat durant el procés de realització d'aquest treball i és que, en un primer moment, l'objectiu inicialment plantejat per aquest estudi era el d'analitzar únicament la llengua literària catalana a l'Alguer en el sentit més modern de literatura com a composició feta amb finalitats estilístiques i d'entreteniment. Tanmateix, durant la recerca de textos literaris algueresos em vaig trobar amb una, segurament poc sorprenent, escassa quantitat de material digitalitzat al qual poder accedir fàcilment. Per això, doncs, vaig acabar optant per enfocar l'estudi de manera força diferent des d'una perspectiva de la llengua formal, és a dir, literària en un sentit més genèric de conjunt de textos escrits estilísticament o no, i que és, per tant, el que finalment ens ocupa en aquest treball. Quant a l'època i autors concrets, doncs, he optat per centrar-me en un dels moments més cabdals per a la història de la llengua i la literatura catalanes a l'Alguer i, en paral·lel, cenyir-me als quatre principals noms d'aquest moment i que són, de fet, els quatre que més subratlla Joan Armangué en la seva obra *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya* (Institut d'Estudis Catalans, 2001). Més endavant, doncs, en el corresponent apartat teòric ja es justificarà degudament quin és concretament aquest període i quina és la seva especial rellevància.

Finalment, he d'especificar, per tancar aquesta introducció, que aquest treball compta amb un apartat final d'annexos en què no s'inclouen la totalitat dels seixanta-dos textos algueresos analitzats, però sí, íntegrament, aquells que són més significatius dels diversos autors, ja que, com és evident, per raons d'espai i per l'interès, també, de destacar algunes característiques dels textos més que no pas d'altres en el cos del treball, no és possible, doncs, d'incloure'ls si no és mitjançant aquesta part final del treball destinada als annexos.

2. L'Alguer i la primera Renaixença algueresa

Iniciem, seguidament, la primera part d'aquest estudi que fa referència a la contextualització i situació del tema de caràcter més aviat teòric i que constarà, en primer lloc, d'una breu introducció del paper que juga aquest territori en qüestió, l'Alguer, dintre del conjunt del domini lingüístic catalanoparlant. Tot seguit, ja aprofundirem més específicament en el període i objecte concret d'estudi en què ens centrarem: la primera Renaixença algueresa i els seus quatre principals autors, acabant, finalment, aquest apartat, amb una petita aproximació a un dels moments més rellevants d'aquesta nostra història com va ser l'esdeveniment crucial del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

2.1. L'Alguer dintre de la catalanofonia

La catalanofonia¹ és amb el nom que es coneix la comunitat lingüística catalanoparlant, evitant, segurament, així, altres denominacions més ambigües o discutides com podria ser la de Països Catalans. Sigui com sigui, però, aquest conjunt de territoris on històricament la llengua catalana hi ha tingut un paper d'especial importància són, bàsicament, vuit. D'aquests, per raons evidents de pes demogràfic i d'extensió del territori en destaquen principalment tres: el Principat de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. No obstant això, encara resten cinc zones geogràfiques més on el català, tot i que amb menor rellevància social i demogràfica, també hi té presència. Aquestes són, doncs, la Franja de Ponent –actualment en territori aragonès–, el petit país pirinenc d'Andorra, la Catalunya Nord (coneguda també amb el nom de Rosselló) al sud de França, el territori murcià del Carxe i, per últim, però no per això menys important, l'enclavament que en aquest estudi més ens interessa: la petita població de l'Alguer.

Així, l'Alguer és el territori de la catalanofonia més petit pel que fa a la seva superfície –de poc més de 200 km²– i el segon menys poblat –amb uns 40.000 habitants– només superat pel Carxe, i que representa un gairebé insignificant 0,03% de la població total dels territoris catalanoparlants. Aquesta és, doncs, una ciutat mitjana situada al nord-oest de l'illa de Sardenya –que forma part de l'actual Estat italià– on sobrevisi, encara avui, la llengua catalana com una particularitat lingüística específica, o com una excepcionalitat històrica, fins i tot, que s'explica, de fet, per un esdeveniment clau que ve de molts segles enrere i que és, fonamental, per entendre l'aparició i subsegüent pervivència de la llengua catalana en aquest punt geogràfic.

Concretament, la història de la presència catalana a la població de l'Alguer és una conseqüència directa de l'expedició i conquesta de l'illa de Sardenya per part de l'estructura política de la Corona d'Aragó, amb la figura de Pere III el Cerimoniós² al

¹ Denominació que fa servir Miquel Àngel Pradilla per a designar el domini lingüístic del català en el seu llibre titulat *La catalanofonia: Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística* (Institut d'Estudis Catalans, 2015).

² Pere el Cerimoniós –IV d'Aragó i III de Catalunya-Aragó– va ser rei de la Corona d'Aragó entre 1336 i 1387 (any de la seva mort) i va ser, per tant, la principal figura política catalanoaragonesa en aquest

capdavant, que s'inicià poc després de l'any 1323, moment en què se sap que es va decidir de dur a terme tal empresa amb finalitats polítiques i, sobretot, també, comercials. Ens trobem, així, en el context d'un període de gran esplendor de la Corona d'Aragó a tots els nivells i que va comportar, per tant, aquesta voluntat i posterior execució d'expansió del seu territori per la Mediterrània que arribà a produir-se fins al límit de l'actual Grècia, conquerint, a més, altres llocs fonamentals per al comerç mediterrani com ho eren Sicília o Nàpols, a part, és clar, de l'esmentada illa de Sardenya.

Aquestes conquestes, doncs, van comportar tot un seguit de conseqüències als nous territoris catalanoaragonesos entre les quals, fonamentalment, la llengua i, per tant, la penetració de la llengua catalana en tots aquests nous llocs sota domini de la Corona d'Aragó. Tanmateix, segons expliquen conjuntament Armangué i Carbonell (2001) hi va haver tota una sèrie de factors, i especialment tres de cabdals, que ens ajuden a entendre per què a Sardenya, i no tant als altres territoris mediterranis mencionats anteriorment, es va produir aquesta forta presència d'ús de la llengua catalana en un moment que coincideix (Armangué i Carbonell, 2001), de fet, amb el període de màxima extensió pel que fa a l'ús social del català en tota la seva història, i aquesta illa hi juga un paper molt important en aquest sentit.

Els tres factors diferencials entre Sardenya i la resta de territoris conquerits en aquesta època per part de la Corona d'Aragó són: en primer lloc, la llarga duració de la dominació catalana –lingüísticament, només el català hi tindrà presència mentre que l'aragonès no– que durà quatre segles, des del XIV fins al XVIII. Segonament, per un factor demogràfic que no es limità als estaments de major poder polític de la societat sinó que baixà a sectors més humils com poden ser mercaders o menestrals. I, finalment, per la manca d'una administració en llengua pròpia que tenia en aquest moment –en les primeres dècades del segle XIV– la llengua i la cultura autòctones sardes. D'aquesta manera, doncs, com ja hem avançat, arran de la conquesta sarda es desencadenarà el repoblament de catalans a l'illa, sobretot provinents de la zona del Camp de Tarragona i el Penedès, i que serà un fenomen clau per la difusió de la llengua catalana en aquest territori.

Així, aquest esmentat repoblament serà especialment important pel que fa concretament a la ciutat de l'Alguer a partir de l'any 1355 després de la seva rendició davant del setge al qual es veien sotmesos, des d'un temps enrere, per part dels catalans conqueridors de l'illa. Serà en aquest moment, doncs, com expliquen Armangué i Carbonell (2001), que l'Alguer, juntament amb la ciutat de Càller, passaran a ser, des de la perspectiva catalana, dues ciutats essencials de l'illa, tant per ser les bases militars d'aquest nou poder polític de la Corona d'Aragó des de l'inici –segle XIV– fins al final de la dominació, al segle XVIII, així com, també, els dos centres fonamentals de difusió de la llengua d'aquest nou rei –Pere el Cerimoniós– i del seu règim polític, és a dir, la llengua catalana.

moment de la conquesta de Sardenya. Va ser, doncs, també, en aquest mateix període entre 1336 i 1387, rei de Sardenya.

Aquest llarg període de dominació catalana a Sardenya serà mitjanament esplendorós i de pau ja des de la presència d'Alfons el Magnànim –rei de la Corona d'Aragó entre 1416 i 1458– l'any 1420 i pràcticament fins al final, al segle XVIII. De fet, doncs, des del punt de vista lingüístic, “durant els segles XV, XVI i bona part del XVII el català és la llengua hegemònica a Sardenya” (Armangué i Carbonell, 2001, p.18). No obstant això, les relacions i contactes polítics, però, també, socials i culturals –i, en conseqüència, també lingüístics– s'aniran perdent a mesura que ens acostem al final de la dominació catalana de Sardenya a principis del segle XVIII. L'esdeveniment clau que explica això és, de fet, la invasió de l'illa per part de les tropes borbòniques de Felip V, en el mateix moment en què des del Tractat d'Utrecht de 1713 s'acaba la institució política independent de la Corona d'Aragó i aquesta és absorbida per Castella. És, doncs, precisament en aquest espai de temps que Sardenya deixarà de tenir qualsevol mena de relació amb la Corona d'Aragó, deixant, bàsicament, un rastre molt important: la supervivència de la llengua catalana reclosa únicament a la ciutat de l'Alguer.

D'aquesta manera, doncs, és així com l'Alguer perd, conseqüentment, a inicis del segle XVIII, els seus contactes amb el que anteriorment hem anomenat la catalanofonia, és a dir, la resta de territoris catalanoparlants que també abans, a l'inici d'aquest apartat, s'han esmentat. Tanmateix, aquest fet té, precisament, una especial relació amb el període que tot seguit explicarem, i en el que més ens centrarem, a partir d'ara, en aquest estudi.

2.2. La primera Renaixença algueresa

La primera Renaixença algueresa és, fonamentalment, el període de represa de les relacions i contactes socials i culturals de l'Alguer amb la resta del domini lingüístic catalanoparlant i, especialment, amb el Principat de Catalunya. Aquest esdeveniment crucial per a la història literària, i també de la llengua literària, catalana a l'Alguer es produirà un temps després del mateix moviment de Renaixença literària a Catalunya que s'havia iniciat bàsicament el 1859 amb la inauguració dels primers restablerts Jocs Florals de Barcelona. Així, la primera data de la qual tenim notícia d'un primerenc toc d'atenció de l'Alguer envers Catalunya és de 1864 tot i que, no obstant això, no serà ja fins a la dècada dels noranta del segle XIX quan aquesta recuperació de relacions es consolidarà de manera més evident i completa i que durarà, llavors, significativament fins al moment previ a les *Normes ortogràfiques* de Pompeu Fabra de 1913. Tanmateix, acotant més la cronologia, la catedràtica de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona i experta en dialectologia catalana, Maria Pilar Perea (1999) parla del “moviment cultural de la primera renaixença algueresa, que sorgí a l'Alguer a començaments de segle (1898-1908) i que es plasmà en una voluntat de reivindicació de la seva identitat cultural i lingüística” (p.123).

Així, aquest període de represa algueresa podríem dir que té, de fet, uns protagonistes cabdals. El primer d'ells és, involuntàriament, un arxiver de Càller anomenat Ignasi Pillito que participà en els Jocs Florals de Barcelona de 1864, aquesta primera data primerenca anteriorment esmentada, i que propicià l'interès de Manuel Milà i Fontanals (Vilafranca del Penedès, 1818 - Barcelona, 1884) –el segon gran protagonista– el qual

va saber de l'existència de Pillito i que, fins i tot, el va conèixer a través de l'arqueòleg català Francesc Martorell i Peña, que havia fet una estada professional a Sardenya. En aquesta línia, doncs, sabem que es conserva una carta de Pillito a Milà de 1868 en italià on el filòleg català li demana “informació sobre l'extensió i vitalitat del català parlat a Sardenya” (Bernat, 2001, p.21). El mateix Bernat, però, ens fa veure que, de fet, Milà tenia un desconeixement total del fet català en aquesta illa, ja que es pensava, com es pot deduir d'aquesta mateixa carta, que la llengua catalana encara era parlada a altres poblacions sardes com ara a la capital, Càller.

Sigui com sigui, com ja hem avançat, la consolidació d'aquesta primera Renaixença algueresa ve de la mà del personatge més fonamental del període que va ser el diplomàtic reusenc Eduard Toda i Güell (Reus, 1855 - Poblet, 1941). Armangué (2006) observa que, a finals del segle XIX, concretament l'1 de juny de l'any 1887, Toda arriba a Sardenya, sabent ja prèviament de l'existència d'una colònia catalana en aquesta illa, on tenia la principal funció de recopilar informació per a alguns erudits romàntics vinculats bàsicament als Jocs Florals de Barcelona, com Víctor Balaguer o Marian Aguiló. A partir d'aquí, doncs, aquest personatge reusenc serà la figura més important per la seva difusió de les recerques sobre l'Alguer i que aconseguirà, consegüentment, despertar de manera progressiva l'ambient intel·lectual de la ciutat, que refermarà la seva represa de relacions culturals i lingüístiques amb el Principat de Catalunya (Armangué, 2001).

El paper primordial d'Eduard Toda es va encaminar en dues línies: la primera va ser l'elaboració de tres llibres fonamentals per a la catalanística sarda anomenats *Un poble català d'Itàlia: L'Alguer* –publicat el 1888–, *Records catalans de Sardenya* i *La poesia catalana a Sardenya* –totes dues obres sense data de publicació coneguda. El segon fet imprescindible que fa de Toda la figura essencial de la primera Renaixença algueresa (Miracle, 1961), és el fet que aquest diplomàtic català va propiciar l'any 1902, aprofitant l'edició dels Jocs Florals de Barcelona que se celebraren al maig d'aquell any, la primera ambaixada algueresa a la capital catalana. D'aquesta manera, Toda va impressionar tothom d'un costat i altre, és a dir, tant als algueresos que van poder veure com es tractava allà aquella mateixa llengua que ells parlaven, com també als barcelonins dels Jocs Florals, com diu Josep Miracle (1961), “amb el fet de presentar-los uns catalans que fins aleshores no havien estat mai tinguts en compte; i això per la senzilla raó que geogràficament no pertanyien ni a Catalunya, ni a València, ni a Mallorca, ni al Rosselló” (p.13).

No obstant això, no s'han trobat els documents corresponents a aquests esdeveniments i, per tant, no sabem quin va ser el nombre exacte d'expedicionaris algueresos ni tampoc els seus noms excepte un de molt rellevant i del que més endavant parlarem: Antoni Ciuffo. El mateix Josep Miracle (1961) assegura que finalment els Jocs Florals de 1902 no es van acabar celebrant a causa d'un seguit d'aldarulls que van succeir prèviament al concurs, però que, malgrat tot, el viatge d'aquests algueresos no va ser inútil sinó més aviat tot el contrari, s'iniciava i s'enfortia, d'aquesta forma, el retrobament de l'Alguer, oblidada des de feia ja gairebé dos segles –des de principis del segle XVIII.

Hem de remarcar, que aquest triomf de represa que suposarà la primera Renaixença algueresa començada a finals del segle XIX, compta, així i tot, amb un precedent que, com asseguren Armangué i Carbonell (2001), va fer els primers passos per llavors consolidar definitivament la veritable renaixença algueresa dels segles XIX i XX. Aquest antecedent anomenat arcadisme alguerès, o fenomen arcàdic de l'Alguer, va consistir, doncs, en una represa circumstancial (Armangué i Carbonell, 2001) “de la literatura culta, pública i no anònima d'expressió catalana” (p.20) en aquesta població sarda, en què es van conrear textos de circumstàncies de caràcter essencialment pastoral.

2.3. El precursor: Josep Frank

El primer gran nom alguerès d'aquest període de Renaixença literària i cultural a l'Alguer destaca bàsicament per ser-ne el primer iniciador i impulsor fonamental. Nascut l'any 1830 en aquesta ciutat sarda i mort el 1900 al mateix lloc, va establir contacte epistolar amb Milà i Fontanals poc després que aquest hagués sabut de l'existència de l'Alguer i l'alguerès en la figura d'Ignasi Pillito. D'aquesta manera, es conserven bàsicament tres cartes³ entre Frank i Milà –datades de 1869 les dues primeres i de 1870 la darrera– les quals contenen, segons explica Francesc Bernat (2001), dades rellevants sobre l'alguerès, com ara el seu ús lingüístic, i altres aspectes relacionats amb la cultura catalana de Sardenya. Destaca notòriament la seva contribució (Bernat, 2001), a través d'aquest mateix contacte epistolar amb Milà, per tal de situar l'alguerès en la banda dialectal del català oriental, tant pel que fa als seus trets fonètics com també els de caràcter morfològic i sintàctic. Així, aquestes mencionades cartes ens donen informació, a més, de la publicació per part de Milà d'una poesia de Josep Frank l'any 1869 a la revista literària *Lo Gay Saber* que ja va fer, doncs, que aquest autor fos prou conegut a Catalunya, bàsicament entre els cercles en què es difonia tal publicació periòdica.

Frank va ser, a més, fonamental per al desenvolupament de la tasca del prèviament mencionat Eduard Toda. Així, l'autor alguerès va esdevenir col·laborador del diplomàtic català, arribant a ser, fins i tot, delegat a l'Alguer de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Jordina Gort (2001-2003) afirma que Marian Aguiló fou, doncs, qui va donar el nom del poeta Josep Frank a Toda de manera que aquest pogués iniciar la seva recerca a l'Alguer i que, conseqüentment, va comportar la seva publicació dels tres llibres claus sobre aquest àmbit i que abans hem esmentat. A més, com explica també Gort (2001-2003) a partir del contacte –inicialment, per mitjà epistolar⁴– d'aquests dos personatges, Frank va tenir l'oportunitat de publicar algunes poesies, tant de caràcter líric com també de sàtira política, a revistes literàries catalanes com *La Renaixensa* o *La Il·lustració catalana*, i va entrar en contacte, a més, amb el

³ Aquestes tres cartes formen part, de fet, de l'anàlisi lingüística de l'apartat pràctic del present estudi i, una d'aquestes, la segona, es troba, a més, íntegrament transcrita en els annexos finals del treball.

⁴ D'aquesta relació epistolar entre Josep Frank i Eduard Toda, establerta entre 1887-1890, se'n conserven tres cartes com en el cas de Frank amb Milà i que també han sigut objecte d'estudi lingüístic en aquest treball. Es presenta, així mateix, una d'aquestes, i concretament la tercera, íntegrament transcrita en els annexos finals.

moviment de Renaixença catalanista del Principat. Finalment, observem, en aquesta línia, doncs, com Eduard Toda va publicar ell mateix un article a la revista *La Renaixensa* l'any 1887 el qual va anomenar “Un poeta català d’Alguer”, referint-se lògicament a Josep Frank, i on apuntava clarament que “he trobat en Frank mon col·laborador més actiu” (Gort, 2001-2003, p.211).

2.4. *La Palmavera*

Gràcies al mestratge primerenc de Josep Frank (Armangué, 2001), es va produir la creació d’una associació algueresa que es va fundar l’any 1902 amb el nom d’Agrupació Catalanista de Sardenya que girava, doncs, al voltant d’aquest prestigi que havia adquirit Frank a finals del segle anterior. El creixent interès que inspirava tot el fenomen de retrobament alguerès a Barcelona va ser fonamental, també, per a la fundació d’aquest nou grup d’intel·lectuals algueresos que, l’any 1906, va prendre el nom de *La Palmavera*⁵ coincidint, doncs, amb el moment en què aquesta associació agafava més força. D’aquesta manera, Armangué (2001) afirma que l’entusiàstic i incansable treball dels més joves d’aquesta agrupació faran de La Palmavera “el motor de la represa literària algueresa” (p.12).

Aquests intel·lectuals, doncs, seran noms crucials per a la continuació i consolidació d’aquest període de la primera Renaixença algueresa, tant per la seva tasca literària com també lingüística. Així, el principal propòsit d’aquest grup d’erudits era no només fomentar i difondre la identitat literària i cultural algueresa sinó, fins i tot, el d’una clara dedicació a recopilar la literatura popular i el folklore en català propi de l’Alguer. Entre els noms que van fer això possible, es troben els dels tres autors restants que, juntament amb Josep Frank, protagonitzen el període esmentat i que són, a més, l’objecte d’aquest estudi lingüístic; aquests són –ordenats per simple ordre cronològic, o sigui, per l’any de naixement– Joan Pais, Joan Palomba i Antoni Ciuffo, de qui més endavant tractarem amb més detall i per separat.

Així, amb el final de l’agrupació de *La Palmavera*, que no resistirà més enllà de la Primera Guerra Mundial, és quan podríem dir que pràcticament acabarà aquest període específicament de represa cultural i literària a l’Alguer, continuat, però, més endavant per altres autors del segle XX i que arribarà, llavors, amb més o menys vitalitat fins als nostres dies. D’aquesta manera, Armangué (2001) apunta que la projecció de l’obra d’aquests joves al Principat, especialment de Ciuffo, però també, en menor mesura, de Palomba, va comportar que es produïssin algunes picabaralles entre certs membres de l’associació intel·lectual i literària, per exemple entre els cosins Pais i Palomba. Això, doncs, afirma encara Armangué (2001), sumat a la mort o a l’allunyament d’aquesta ciutat sarda d’algunes figures importants de *La Palmavera*, van portar a la ja anunciada definitiva dissolució de l’agrupació.

Cal, esmentar, finalment, que Jordina Gort (2001-2003) manifesta que quan aquesta associació tenia encara total empena i vitalitat en la fonamental tasca de represa

⁵ Mot del lèxic alguerès que significa ‘rama de palma’.

literària i cultural algueresa, Eduard Toda va tenir-hi també un paper molt rellevant a través de la seva difusió de *La Palmavera* en diversos articles que va escriure en diferents publicacions periòdiques catalanes de força renom al Principat.

2.4.1. Joan Pais

El primer personatge alguerès important al voltant de *La Palmavera* va ser Joan Pais i Melis, nascut l'any 1875 a l'Alguer i mort a Càller, la capital de l'illa, el 1964. Les seves tasques van ser molt rellevants a banda de diverses, i és que fou gramàtic, poeta i, fins i tot, músic. Tanmateix, com apunta Pasqual Scanu (1970), Pais s'havia llicenciat com a apotecari i, més tard, va obtenir també el títol de doctor en química i farmàcia. Malgrat això, però, en l'activitat que més va destacar i per la qual és més conegut és bàsicament la de músic i gramàtic. Amb relació a aquest últim àmbit, doncs, afirma Scanu (1970), que aquest alguerès va ser un mestre en els estudis de filologia, de tradicions populars i de lingüística alguereses.

Així, la seva obra lingüística culminant és l'anomenada *Grammatica del dialetto moderno d'Alghero*, escrita a finals del segle XIX –l'any 1899–, però publicada per l'alguerès Pasqual Scanu el 1970, com ja havíem mencionat a la introducció i que la considera, diu literalment (1970), “sens dubte, l'obra fonamental i més remarcable sobre la fonologia, la morfologia i la sintaxi de l'alguerès” (p.9), malgrat que en el primer volum –l'únic publicat– hi manca la part última de sintaxi. Això, va tenir certa importància, ja que el seu cosí Joan Palomba, de qui seguidament tractarem, sí que va poder veure publicada la seva gramàtica el 1906, com observa Perea (1999), i aquest fet va propiciar, per tant, la disputa entre aquests dos intel·lectuals algueresos malgrat la seva relació de parentesc. Tanmateix, encara hi va haver un altre fenomen que agreujava una mica més aquesta rivalitat i és que Joan Pais, a diferència de Palomba i d'Antoni Ciuffo, no va ser convidat a participar en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana⁶, tot i tenir la voluntat d'assistir-hi i a pesar, inclús, de la seva amistat amb l'organitzador principal de l'esdeveniment, Antoni M. Alcover.

Pais va tenir correspondència epistolar amb mossèn Antoni M. Alcover i que té un contingut de gran rellevància,⁷ ja que ens indiquen, com ens fa veure Perea (1999), que l'alguerès va demanar al canonge manacorí si li podia oferir alguna obra de referència lingüística en català –una gramàtica i un diccionari– amb els quals poder complir els dos principals objectius lingüístics que Pais perseguia: en primer lloc (Perea, 1999), el d'afavorir, amb la seva gramàtica, l'aprenentatge del català –entenen això en relació amb el català més general, el del Principat– mitjançant l'alguerès. L'altra finalitat és la que exposa Armangué (2006) sobre el fet de voler adaptar les normes pròpiament alguereses a la grafia normalitzada catalana més o menys predominant a Catalunya, en un moment, però, encara previ justament a la tasca d'estandardització fabriana. Això,

⁶ D'aquest esdeveniment en parlarem, més específicament, en l'última de les seccions de caràcter teòric d'aquest treball dedicada precisament a aquest I Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

⁷ També serà rellevant, més endavant, en aquest estudi, pel que fa al punt de vista lingüístic d'aquestes cartes. Així, trobarem, a més, la primera i la segona carta de Pais a Alcover transcrites als annexos finals.

doncs, ho va dur a terme a través, sobretot, d'articles publicats a la revista literària *Catalònia* a principis del segle XX.

Pais tenia, de fet, la intenció d'arribar a publicar no solament la gramàtica anteriorment esmentada sinó, també, un diccionari que, si més no, no es va donar a conèixer mai. En relació amb la primera obra, la gramàtica, sabem, a més, que va establir (Perea, 1999), sovint, contactes amb amics seus de Barcelona com ara l'erudit Rossend Serra (Barcelona, 1863-1929), ja que Pais considerava que l'alguerès tenia força sons corromputs per la influència de l'italià i de diversos dialectes sards i, d'aquesta manera, podia resoldre els dubtes lingüístics que li sorgien mitjançant aquestes converses lingüístiques amb intel·lectuals que feien servir, la gran majoria, el català del Principat de Catalunya. Així i tot, Scanu (1970), afirma que encara avui l'activitat literària de recuperació algueresa de Joan Pais no és gaire coneguda ni tan sols a l'Alguer, malgrat que han aparegut algunes poesies líriques i contes seus en revistes literàries de Barcelona i Perpinyà, i d'haver musicat, fins i tot, dues poesies d'Antoni Ciuffo, "Despertar-te" i "Himne alguerès", aquesta darrera esdevinguda com una mena d'himne d'aquesta ciutat sarda.

2.4.2. Joan Palomba

La segona gran figura intel·lectual algueresa és, sens dubte, el nom de Joan Palomba, qui va ser lingüista, mestre d'escola i poeta, nascut l'any 1876 a l'Alguer i mort en aquesta mateixa ciutat el 1953. Així, és considerat un dels autors més representatius de la primera Renaixença algueresa al voltant, igual que el seu cosí Joan Pais, de l'associació de *La Palmavera*. La seva tasca, doncs, fonamentalment lingüística, de preservació i estudi de l'alguerès es va veure reflectida en la seva obra més important, la *Grammatica del dialetto algherese odierno*, escrita en italià –igual que la de Pais– i publicada l'any 1906, amb la qual cosa demostrava el gran amor que sentia per Catalunya i, en general, per la catalanitat.

A més, Palomba va ser convidat a participar en I Congrés Internacional de la Llengua Catalana de Barcelona de l'any 1906, del qual ja hem dit que Pais havia quedat apartat, on va presentar una conferència, segons explica Josep Miracle (1961), sobre aquesta gramàtica del dialecte alguerès que feia poc temps –aquell mateix any– havia pogut publicar. Antoni M. Alcover, organitzador d'aquesta jornada, mantenia amistat, també, amb aquest intel·lectual alguerès, fins al punt de convidar-lo a fer de congressista com a representant de la varietat dialectal catalana de l'Alguer. En aquesta línia, doncs, el mateix Alcover (1906-1907), en el Tom III del seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, afirma que la intervenció de Palomba va tenir molt bona recepció per part del públic assistent al Congrés i no només això sinó que el manacorí parla literalment de "l'ovació" (p.191) que s'emportà l'alguerès tot just després d'haver adreçat tan sols unes primeres paraules de salutació.⁸

⁸ Aquesta salutació de Joan Palomba davant del públic del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana es troba íntegrament reproduït de manera escrita en els annexos finals del treball, ja que l'hem fet servir, també, com a objecte d'estudi lingüístic.

Apunta Perea (1999) que, a partir del maig de 1909, Joan Palomba es va desplaçar fins a Barcelona on va fer diverses conferències amb l'objectiu de difondre la literatura catalana i el folklore popular a l'Alguer a diferents associacions com l'Ateneu Barcelonès o el Centre Excursionista de Catalunya, sempre, doncs, amb una forta expectació i entusiasme del públic oient. A més, va escriure també alguns articles sobre el fet lingüístic de l'alguerès o, fins i tot, presentant la seva gramàtica, en el diari barceloní *El Poble Català*. Finalment (Perea, 1999), es fa palesa l'amistat de Palomba amb Antoni M. Alcover en el fet que en el viatge del manacorí a la ciutat de l'Alguer l'any 1913, l'intel·lectual alguerès el va hostatjar a casa seva.

2.4.3. Antoni Ciuffo

Aquest darrer personatge no era alguerès de naixement sinó de Sàsser, ciutat del nord de Sardenya i pròxima a l'Alguer, on nasqué l'any 1879. Va morir a Barcelona el 1911, o sigui, de molt jove –amb només trenta-dos anys. No obstant això, va ser igualment un personatge fonamental per a la primera Renaixença alguerera igual que Pais i Palomba, i intel·lectual del grup de *La Palmavera*. Cal dir, a més, que solia signar amb el pseudònim de Ramon Clavellet pel qual és més conegut. Així, Armangué (2001) afirma que Ciuffo va ser “la veritable ànima de la Renaixença alguerera” (p.12). De fet, és el capdavanter, apunta Josep Miracle (1961), en les relacions entre Catalunya i l'Alguer a partir del viatge que ja va fer en l'expedició, anteriorment esmentada, d'algueresos als Jocs Florals de Barcelona de 1902 acompanyats per Eduard Toda.

D'aquesta manera, com assenyala Armangué (2001), Clavellet va difondre textos poètics algueresos en revistes locals sardes però també a Barcelona ja als anys 1903 i 1904, com per exemple, a la prestigiosa revista *Catalunya* de Josep Carner. A més, va reprendre els estudis sobre folklore alguerès, en el qual havien començat a indagar altres personatges de finals del segle XIX com el reusenc abans mencionat, Eduard Toda. Publica, doncs, en relació amb aquest aspecte, el recull anomenat *Notes folklòriques* a principis del segle XX. Més tard, l'any 1906, participa en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana on va presentar una conferència sobre *Influències de l'italià i diferents dialectes sards en l'alguerès*, pel qual rebé igual que Palomba, una forta ovació. Així, amb la seva intervenció al congrés, tenia la voluntat, bàsicament, de defensar l'alguerès de qualsevol mena de corrupció o interferència lingüística.

El mateix any 1906, Ciuffo va publicar, segons Armangué (2001), un recull fonamental de poesia alguerera titulat *La conquesta de Sardenya* mentre que, dos anys més tard, el 1908, va tenir la idea de fundar una revista de l'Alguer anomenada *La Sardenya catalana* que, malgrat tot no va poder tirar endavant sinó tan sols amb un sol número l'abril d'aquest mateix any. Tot i el fracàs d'aquesta proposta, Clavellet, després del congrés de 1906, ja no va tornar més a viure a Sardenya sinó que es va quedar a Barcelona on va fer amistat, com apunta Perea (1999), amb l'escriptor català Josep Aladern, pseudònim de Cosme Vidal, així com amb Rossend Serra a través del qual havia establert relació amb Antoni M. Alcover, qui l'havia convidat en el cabdal esdeveniment del Congrés de 1906.

Ciuffo va escriure articles en diverses revistes de Barcelona i hi va fer, fins i tot, conferències on difonia el tema de l'Alguer i l'alguerès. A part d'això, va arribar a dirigir, a més, alguna publicació periòdica a la ciutat de Reus sent, d'aquesta manera, un personatge alguerès que no solament es va donar a conèixer a la capital del Principat –Barcelona– sinó que va tenir un paper molt important, també, en altres ciutats mitjanes catalanes com és aquest cas de la seva tasca periodística a Reus. Finalment, hem de destacar dues coses d'aquest personatge clau del període de la primera Renaixença algueresa: primerament que, com ja hem dit anteriorment, té un poema fonamental anomenat “Himne alguerès”⁹ que va arribar a ser com una mena d'himne de la ciutat, musicat per Joan Pais. En segon lloc, cal ressaltar el mèrit i la novetat que representa la figura de Ramon Clavellet per ser l'únic autor que es va dedicar a difondre tots els seus estudis i treballs sobre l'alguerès en aquest mateix idioma, és a dir, en català, mentre que, com hem vist més amunt, tant Pais com Palomba van escriure les seves respectives gramàtiques sobre l'alguerès en italià.

2.5. El I Congrés Internacional de la Llengua Catalana

En darrer terme, abans d'acabar aquest apartat introductori, hem de tractar breument de què va ser exactament aquest congrés i quina importància va tenir, especialment, per a la primera Renaixença algueresa i els seus autors destacats, dels quals anteriorment hem parlat. Així, el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana va ser una mena de convenció, ideada i organitzada pel manacorí Antoni M. Alcover ja des de l'any 1905, però que es va celebrar entre el 13 i el 18 d'octubre de 1906 a Barcelona. En aquesta línia, doncs, afirma Josep Miracle (1961), que aquest acte pretenia solucionar els problemes que tenia, en aquell temps, la llengua catalana, en un moment en què l'estandardització de Pompeu Fabra encara no s'havia dut a terme, i, per això, doncs, aquest congrés tenia el principal objectiu d'aconseguir establir una mínima normalització i, sobretot, una unificació de l'ortografia del català així com una simbòlica trobada, també, de totes les diverses variants geogràfiques i dialectals d'aquesta llengua.

D'aquesta manera, a l'esdeveniment s'hi havien convidat un gran nombre de congressistes de moltes bandes, no només de la catalanofonia sinó d'arreu i, per aquest motiu, doncs, el congrés havia adoptat l'adjectiu d'“internacional”. I és que Miracle (1961) assegura, a més, que l'acte havia estat tot un èxit. Així, Alcover va convidar, primerament, a intel·lectuals i autors de tots els territoris catalanoparlants i no hi va faltar l'Alguer, que feia relativament poc temps que havia restablert els contactes amb la resta del domini lingüístic català i, en especial, amb el focus més important com és Catalunya. En aquest sentit, doncs, Alcover va fer venir com a representants alguerosos dos autors de l'Alguer: Joan Palomba i Ramon Clavellet, així com Pier Enea Guarnerio (Milà, 1854-1919), poeta i lingüista italià de Milà, el qual havia investigat, igualment, en la temàtica lingüística de Sardenya, no només pel que fa a l'alguerès sinó que havia estudiat, fins i tot, les diferències entre els diversos dialectes del sard en aquesta illa. Va

⁹ Aquesta poesia forma part, a més, del recull de textos per a l'anàlisi lingüística del treball i es troba, també, transcrita als annexos finals del treball.

ser, doncs, Guarnerio, un personatge clau en aquest congrés com a representant de l'Estat italià, pel fet, també, de ser un intel·lectual no vinculat directament a l'Alguer ni a cap altre territori catalanoparlant però, involucrat, tanmateix, en el fet lingüístic català.

Així, aquests tres representants italians van fer la seva intervenció, segons apunta Miracle (1961), el segon dia de congrés, o sigui, el 14 d'octubre de 1906, a l'antic –avui ja no existent– Palau de Belles Arts de Barcelona. Guarnerio hi va presentar un *Brevi Aggiunte al lessico algherese* amb diverses al·lusions a la gramàtica de Palomba. Aquest, doncs, va fer un parlament, com ja hem esmentat abans, precisament sobre aquesta seva obra mentre que, finalment, Ciuffo va concloure expressant les seves conclusions amb relació a les *Influències de l'italià i diferents dialectes sards en l'alguerès*. Tots tres, com ja apuntàvem, en van sortir totalment ovacionats i és que, tot i que el 1906 la presència d'algueresos en aquest tipus d'esdeveniments ja no era una sorpresa, sí que es generava, sí més no, encara, força expectació per la seva vinguda.

Finalment, doncs, hem de remarcar, com hem pogut observar en parlar dels artífexs d'aquesta Renaixença algueresa, que l'organitzador i president d'aquest congrés, Antoni M. Alcover, va ser una figura clau, també, en la represa de relacions culturals i lingüístiques amb l'Alguer establint, per exemple, amistat amb Pais, Palomba i Ciuffo, i encara amb algun altre intel·lectual alguerès de menys renom. Així, va mantenir amb aquests tres algueresos una important correspondència epistolar i va contribuir, doncs, a conseqüència d'això, a donar a conèixer, també, com afirma Perea (1999), “la cultura algueresa a través de la difusió del seu folklore, del seu lèxic i dels diversos estudis lingüístics, que cobrien àmbits morfològics i fonètics” (p.136). Aquests treballs es veuran reflectits, així, en obres molt rellevants d'Antoni M. Alcover per a la filologia catalana en general com ho són el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* –especialment, el Tom III i el Tom VII– o el *Diccionari català-valencià-balear*.

3. Anàlisi lingüística de textos formals algueresos

En aquest apartat del treball, es durà a terme l'anàlisi lingüística dels diferents textos dels quatre autors algueresos que són objecte d'aquest estudi. Així, es farà primer una breu presentació de context de les característiques més bàsiques que diferencien actualment la varietat algueresa de la resta del domini lingüístic del català i, més concretament, del català oriental central. Seguidament, es desglossaran ja els trets lingüístics més rellevants que hem anat detectant en els diferents textos algueresos, agrupats pels diversos nivells o punts de vista lingüístic com són l'ortografia, el lèxic i, de caràcter estrictament gramatical, la fonètica o fonologia, la sintaxi i la morfologia nominal i verbal. D'aquesta manera, podrem arribar, finalment, a una conclusió sobre quin és el model de llengua que han adoptat aquests autors –Josep Frank, Joan Pais, Joan Palomba i Antoni Ciuffo– en aquest context i època concreta, la primera Renaixença algueresa, de la qual els noms esmentats en són les quatre principals potes que la sostenen.

3.1. Característiques bàsiques de l'alguerès actual

Abans d'iniciar el que serà el comentari lingüístic dels textos algueresos que hem analitzat per a aquest treball, corresponents a la primera Renaixença algueresa, ens fixarem, breument, en algunes de les característiques més elementals del dialecte alguerès actual i que ens posa, doncs, mínimament en context per tal d'entendre, llavors, els trets realment importants en el present estudi que seran aquells extrets directament dels textos abordats. Observem ara, per tant, els trets fonètics, morfosintàctics i lèxics més elementals que presenta l'alguerès avui en dia. Aquests, doncs, són els següents (informació extreta fonamentalment de les característiques de l'alguerès de la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya):

- **Trets fonètics:**

- Vocalisme: el sistema vocàlic tònic té 7 vocals; l'àton confon la *o* amb la *u* i no té vocal neutra (sempre pronuncia com una *a* tònica). Ex: *para* (per *pare*).
- Consonantisme: l'alguerès diferencia fonèticament entre B/V; fa alguns canvis consonàntics curiosos com el de D o L per R. Ex: *munera* (per *moneda*), *ungra* (per *ungla*). En general, té una fonètica molt influenciada per la interferència lingüística de l'italià.

- **Trets morfosintàctics:**

- Articles: els articles algueresos actuals són: *lo, los, la i les*.
- Possessius: els possessius, siguin adjectius o pronoms, més habituals de l'alguerès d'avui en dia són: *meu/mia, tou/tua, sou/sua, nostro/nostra, vostro/vostra, d'ell/d'ella*.

- Verbs: hi ha conjugacions verbals, en alguerès, que tenen diferències significatives respecte del català estàndard com per exemple: la desinència zero en la primera persona del singular del present d'indicatiu (ex: *jo cant* per *jo canto*); conjuga amb *-v-* en l'imperfet d'indicatiu, els verbs de la segona i la tercera conjugació, és a dir, que segueixen el mateix procés que la primera conjugació (ex: *jo cantava*, de la primera conjugació; *jo feva* (per *jo feia*), de la segona conjugació; *jo teniva* (per *jo tenia*), de la tercera conjugació).
- Interrogacions: des del punt de vista sintàctic, la varietat algueresa actual segueix un ordre diferent del català estàndard en les oracions interrogatives. Així, es caracteritza per posar el participi davant del verb auxiliar (ex: *fet l'has?* per *l'has fet?*).
- **Trets lèxics:**
 - Italianismes: en l'alguerès actual, per l'evident proximitat geogràfica amb la llengua italiana, hi ha nombrosos casos de paraules procedents de l'italià. Per exemple: *sècul* (per *segle*), *almanco* (per *almenys*), *posta* (per *correu*), *endiriç* (per *adreça*), etc.
 - Sardismes: el dialecte alguerès d'avui en dia, també ha manllevat diversos mots del sard, degut, evidentment, a l'encara més estreta proximitat geogràfica de la llengua catalana de l'Alguer amb la sarda, pròpia de l'illa de Sardenya. No obstant això, la quantitat de lèxic agafat del sard és menor que l'italià. Alguns exemples són: *cariasa* (per *cirera*), *cavidani* (per *setembre*), *esquirriar* (per *relliscar*), *atunjo* (per *tardor*), etc.
 - Castellanismes: l'alguerès actual compta, fins i tot, amb mots manllevats del castellà, com ara: *assustar* (per *espantar*), *fulano* (per *tal persona*), *adiós* (per *adeu*), *judia* (per *mongeta*), etc.
 - Arcaïsmes: hi ha, encara, en el dialecte alguerès, actualment, mots que s'han conservat provinents de la llengua catalana antiga i que són, per tant, arcaïsmes vius encara, avui en dia, en l'alguerès. Parlem de paraules com per exemple: *gonella* (per *faldilla*), *ver* (per *veritat*), *ixir* (per *sortir*), *llong* (per *llarg*), etc.
 - Vocabulari alguerès: finalment, l'alguerès actual té, també, mots que són pròpiament creats per aquesta varietat dialectal del català. Així, hi ha mots com els següents: *bordell* (per *soroll*), *carinyar* (per *acariciar*), *cutxo* (per *gos*) o *frucar* (per *nevar*).

3.2. Anàlisi lingüística dels textos

Per tal d'analitzar lingüísticament els diversos textos algueresos d'aquest estudi, com ja hem mencionat anteriorment, hem agrupat els diferents trets lingüístics observats en sis grans seccions: l'ortografia, la fonètica, la morfologia nominal, la morfologia verbal, la sintaxi i el lèxic. Així, per raons evidents de temps i espai d'aquest treball, no parlarem de tots els fenòmens lingüístics que es produeixen en els seixanta-dos textos analitzats

en aquest estudi sinó dels més importants i fonamentals de cada àmbit lingüístic amb els corresponents exemples extrets dels esmentats textos. En aquest sentit, doncs, ens basarem en els canvis substancials que podem detectar en la llengua d'aquests escrits en la mesura que són distints respecte de la llengua normativa catalana actual i des del punt de vista geogràfic del català oriental central que és, de fet, el de referència per a la llengua catalana estàndard de Pompeu Fabra, com a gran lingüista individual, i de l'Institut d'Estudis Catalans, que representa institucionalment aquesta estandardització.

Finalment, cal remarcar, encara, que no distingirem, si no és estrictament necessari, si una determinada forma o fenomen lingüístic és d'un autor en concret o d'un tipus d'escrit i no d'un altre –recordem que analitzem textos literaris, fonamentalment poesia, però també articles escrits en revistes literàries així com cartes d'aquests autors. Així, aquesta apreciació de no distinció és, de fet, volgudament feta d'aquesta manera perquè no trobem, doncs, grans canvis substancials en la llengua literària d'aquest context i època concreta que divergeixi, a grans trets, ni entre els diversos autors algueresos del present estudi ni entre les seves diferents tipologies de textos escrits.

3.2.1. Ortografia

En primer lloc, el tret lingüístic fonamental del qual parlarem és l'ortografia. Així, només de donar un cop d'ull als textos analitzats en aquest estudi, podem advertir de seguida que es tracta generalment, a part d'algunes excepcions, d'una grafia antiga –lògicament prefabriana– però que opta, a més, per una ortografia tradicional que segueix la tradició escrita d'època moderna de la llengua catalana, la qual es caracteritza simbòlicament per escriure els plurals dels substantius acabats en *-as*, i no pas en *-es* com actualment. D'aquesta manera, distingim en aquest apartat, diverses característiques ortogràfiques amb les quals ens hem trobat. Aquests, doncs, són les següents:

- **Accentuació i dièresi:**

L'accentuació d'aquests textos algueresos no té gairebé res a veure amb les normes que es fan servir per accentuar els mots en català avui en dia. Així, observem, paraules accentuades com en castellà i no pas com en català, com ara *agonía*;¹⁰ mots amb accent obert quan es pronuncien amb una vocal tancada, com per exemple *ponènt*; fins i tot, hi ha paraules que haurien de portar accent perquè són esdrúixoles i no en porten, com *llagrimas*. Al contrari, també hi ha mots que no haurien de portar accent i en tenen com per exemple la forma verbal *parlàven*. Quant a la dièresi, també trobem el mateix problema que paraules que avui en dia no durien aquest signe ortogràfic el tenen com ara *bläu* o *qüintuplicat* i, contràriament a això, trobem mots que haurien de portar dièresi i no ho fan, com per exemple, *frecuentava*. En resum, els textos d'aquests quatre

¹⁰ Cal advertir que aquest exemple, així com tots els que veurem a partir d'ara en aquesta anàlisi lingüística són extrets directament dels textos algueresos analitzats en aquest estudi. Per a la lectura sencera d'alguns d'aquests textos –la tria dels més interessants de cada autor–, els trobarem transcrits als annexos finals del treball.

autors algueresos, no segueixen una norma ortogràfica clara en relació amb l'accentuació i la dièresi.

- **Apòstrof:**

L'apòstrof no s'usa, tampoc, exactament de la mateixa manera que en el català actual i, per tant, hi ha variacions respecte d'avui en dia. Observem, en primer lloc, apòstrofs on actualment no en posaríem com per exemple *de'ls* o *a'l*; hi ha, a més, molts casos d'elisió vocàlica mitjançant, doncs, el signe ortogràfic de l'apòstrof, com ara *entra'ls* (per *entre els*) o *qu'ha* (per *que ha*), però que esdevé, sovint, en formes encara més estranyes a la vista com podria ser *fa'l camí* (per *fa el camí*) o *deixat'n Cabrera* (per *deixat en Cabrera*). Finalment, cal mencionar, també, que no es compleix la norma d'apostrofació que diu que una paraula femenina començada per I o U àtones no s'apostrofa. Així, trobem exemples com el de *l'unitat* (per *la unitat*).

- **Variació Y/I:**

Quant a l'alternança entre i grega (Y) o i llatina (I) observem que, generalment, s'opta ortogràficament per la Y, que és, de fet, la que segueix la tradició escrita catalana d'època moderna i que ja es deixa veure, de seguida, en un aspecte tan simbòlic i freqüent com és el de la conjunció copulativa que és escrita amb aquesta Y en gairebé tots els casos. Tanmateix, la majoria de mots d'aquests textos algueresos segueixen aquesta tendència ortogràfica i, per tant, trobem moltes Y en diverses posicions distintes d'una paraula on avui en dia escriuríem una I. Ens fixem en uns quants exemples com ara: *y* (conjunció), *yo*, *may*, *cuyt*, *avuy*, *fruyta*, *veyent*, *estudy*, *geny* (per *geni*), *aygua*, *satyrich*, *noy*, *eynes*, *lluytar*, etc.

- **Les H:**

En el cas de la lletra H, ens adonem que també és molt significatiu el seu ús respecte de l'ortografia catalana actual i és que trobem hacs en diverses posicions de la paraula on avui en dia no en posaríem o, fins i tot, al contrari, mots que avui portarien una H i que, en aquests textos, no li duen. Veiem uns quants exemples com: *blanch*, *donchs*, *plaher*, *pahís*, *hortografia*, *possehim*, *rahó*, *amich*, *agraheixi*, *avhuy*, *aguent* (per *haguent*), *armoniosa* (per *harmoniosa*), *ospitalitat* (per *hospitalitat*), etc.

- **Variació E/A:**

La vacil·lació ortogràfica entre les E i les A també és molt freqüent en els textos algueresos analitzats d'aquest període i que afecta diversos tipus de categories gramaticals. Aquest fenomen, però, és sobretot representat simbòlicament pel gran tret lingüístic que caracteritza la llengua catalana escrita tradicional amb els plurals acabats en *-as* (i no *-es*) en els substantius i també els plurals de tercera persona del present d'indicatiu dels verbs que acaben en *-an* (i no *-en*) així com la terminació de la segona persona del singular d'aquest mateix temps verbal en *-as* (i no *-es*). Trobem nombrosos exemples com podrien ser: *alturas*, *pensan*, *rebra*, *sobra*, *fetja*, *encare*, *are*, *penas*, *las*, *enrera*, *meteix*, *jova*, *traball*, *meschinas*, *manjá*, *devallan*, *derrera*, *llevor*, etc.

- **Variació X/IX:**

No és tampoc cap novetat, pel que fa a la tria d'aquests textos de seguir la tradició escrita de la llengua catalana, veure que es produeix, a més, el fenomen d'escriure una sola X quan no és en posició final, on avui posaríem el dígraf IX. Per exemple, ho percebem amb mots com els següents: *axi*, *aquex*, *renaxarèm*, *meteix* (amb IX en aquest cas perquè és a final de paraula) i hi ha excepcions, també, com en el cas de: *això* o *coneixer*, en què sí que s'escriu el dígraf IX com actualment.

- **La L·L:**

El cas del punt volat de la *ela* geminada és un tret poc sorprenent i és que observem que, com és evident, no es fa servir aquest signe ortogràfic entremig de les dues *eles* perquè aquest símbol, tot i que ja existia des d'un temps abans, no es va començar a aplicar sistemàticament fins a la norma ortogràfica que va donar Pompeu Fabra i que, posteriorment, va adoptar l'Institut d'Estudis Catalans. Així, aquests són textos, com ja hem dit, anteriors a aquest moment de fixació ortogràfica del català i, per tant, no es fa servir el punt volat sinó que s'adopten diverses maneres de representar-lo, des de no posar-hi cap senyal entre les dues *eles*, a posar una sola *ela* o escriure-hi un guionet. Observem algun exemple com ara: *al-lora* (mot que, de fet, avui s'escriu tot junt: *alhora*), *collecció* (per *col·lecció*), *sílaba* (per *síl·laba*), *renovel-lat* (per *renovellat*), etc.

- **Les -T finals:**

El següent és un tret caracteritzat per l'ortografia triada d'escriure diferents mots acabats amb una T i que avui en dia hi posaríem la lletra D. Això es produeix pel simple fet que fonèticament totes les paraules catalanes quan acaben en consonant, aquesta és pronunciada amb un so sord –com la T– però que, en canvi, escrivim amb un so sonor –com la D. Aquesta, de fet, és una de les reformes ortogràfiques que també va aplicar Pompeu Fabra i que, per aquest motiu, en aquest context prefabrià encara no se segueix una regla fixa. Així, en aquests textos algueresos trobem diversos exemples com: *quietut* (per *quietud*), *recort* (per *record*), *tart* (per *tard*), *pert* (per *perd*), *fret* (per *fred*). No obstant això, hi ha, fins i tot, algun cas excepcional en què succeeix justament el fenomen contrari com en el cas de: *ajud* (per la forma actual, *ajut*).

- **Variació SS/S/Ç/C:**

El cas de la vacil·lació ortogràfica de SS, S, Ç i C és també tot un maldecap en aquests textos algueresos i és que, no se segueix, tampoc, en aquest aspecte concret, cap regla fixa d'escriptura. Cal remarcar, però, que la grafia Ç, tan característica avui en dia del català escrit, no es va generalitzar fins a l'arribada, un altre cop, de la fixació lingüística de Fabra. Observem això, doncs, amb diversos mots que exemplifiquen clarament el desordre ortogràfic d'aquestes grafies: *rassa* (per *raça*), *dols* (per *dolç*), *alsaras* (per *alçaràs*), *cassarlo* (per *caçar-lo*), *bossí* (per *bocí*), *amiçtat* (per *amistat*), *convensut* (per *convençut*), *llissò* (per *llicó*), *entussiasme* (per *entusiasme*), etc.

- **Variació J/G:**

És constant, també, en els textos de la primera Renaixença algueresa, observar el fenomen de vacil·lació ortogràfica entre la J i la G quan tenen el mateix so fonètic. Així, trobem força exemples de mots amb una grafia divergent a la del català escrit actual, com ara: *jitan* (per *giten*), *fetja* (per *fetge*), *jarmà* (per *germà*), *metje* (per *metge*), *tarjeta* (per *targeta*), *diumenjes* (per *diumenges*), *monjeta* (per *mongeta*), *magestuós* (per *majestuós*), també *mitj* o *mitjdia* (per *mig* o *migdia*, amb el dígraf TJ), etc.

- **Variació O/U:**

La vacil·lació ortogràfica de les vocals O i U també és freqüent sobretot en paraules en les quals la O àtona es pronuncia U i, per tant, aquests autors algueresos, opten per escriure una U que coincideixi amb la pronúncia d'aquella vocal. Hi ha, però, així i tot, altres vacil·lacions en aquest sentit com el fenomen contrari de la hipercorrecció, és a dir, de paraules escrites amb O i que haurien d'anar amb U seguint els criteris ortogràfics actuals. Observem, doncs, els següents exemples: *vulgué* (per *volgué*), *vustè* (per *vostè*), *pudeu* (per *podeu*), *dicciunari* (per *diccionari*), *currumput* (per *corromput*), *sospès* (per *suspès*), *museo* (per *museu*), *tormentosa* (per *turmentosa*), *montanya* (per *muntanya*), etc.

- **Mots amb grafies italianes:**

Com a tret ortogràfic característic, hem de parlar encara de paraules d'aquests textos algueresos que adopten una grafia clarament italianitzant. Així, ens trobem amb casos com els següents: *mamma* (per *mama*), *che* (per *que*), *come* (per *com*), *opposició* (per *oposició*), *affer* (per *afer*), *afficionat* (per *aficionat*), *scola* (per *escola*), etc.

- **Espais i guionets:**

Observem, també, divergència ortogràfica respecte de la llengua escrita catalana d'avui en dia pel que fa als espais i aglutinacions de paraules, de manera que trobem mots escrits sense cap separació gràfica que actualment sí que van separats, normalment per un guionet, com és clarament el cas dels verbs i els seus clítics, i és, igualment, el cas de paraules que ara escriuríem de forma aglutinada i que, abans de la reforma de Pompeu Fabra, eren representades com a dues paraules partides per un espai en blanc entremig. Aquests aspectes gràfics, doncs, els advertim en aquests exemples: *de odiar* (per *d'odiar*), *pera* (per *per a*), *ferlo* (per *fer-lo*), *desseguida* (per *de seguida*), *d'asprés* (per *després*), *rendintli* (per *rendint-li*), *allunyarman* (per *allunyar-me'n*), *sobre tot* (per *sobretot*), *de aquest* (per *d'aquest*), *trescents* (per *tres-cents*), *desde* (per *des de*), etc.

- **Altres formes:**

Finalment, cal mencionar que hi ha alguns altres fenòmens menys recurrents als textos analitzats, però que són també interessants i que en destaquem alguns en les paraules dels exemples següents: *l'Algué* (per *l'Alguer*), *cambi* (per *canvi*), *hont* (per *on*), *cual* (per *qual*), *septembre* (per *setembre*), *forastes* (per *forasters*), *cuasi* (per *quasi*), *cinq*

(per *cinc*), *vingt* (per *vint*), *escriurer* (per *escriure*), *apendre* (per *aprendre*), *quant* (per *quan* temporal), *kilòmetres* (per *quilòmetres*), etc.

3.2.2. Fonètica

La fonètica és un tret lingüístic molt interessant en l'alguerès per la seva gran diferenciació respecte de moltes pronúncies de la resta del domini lingüístic del català i que és, de fet, molt influenciada i interferida per les llengües geogràficament més pròximes com l'italià o el sard, de les quals parlarem, també, més endavant en l'apartat del lèxic. Així, agruparem, també, els diversos fenòmens fonètics en diferents seccions segons cada característica concreta. Els trets més destacables de la fonètica de la varietat algueresa són els següents:

- **Variació C/CC:**

El primer gran tret que observem quant a la fonètica dels textos algueresos analitzats, és el de la vacil·lació entre C i CC. Així, ens adonem que generalment solen escriure i, per tant, també pronunciar, una sola C en mots que en català actualment porten i diem la forma amb CC. Ho exemplifiquem amb aquesta sèrie de paraules: *aflició* (per *aflicció*), *eleccions* (per *eleccions*), *accepteu* (per *accepteu*), *jurisdició* (per *jurisdicció*), etc.

- **Variació A/E:**

Les vacil·lacions entre A i E són constants en alguerès i és que, en aquest dialecte de la llengua catalana, tot i ser considerat del bloc del català oriental, no té la vocal neutra i, per tant, ens trobem amb el fenomen que les E són sovint pronunciades com una A, en part, també, per influència italiana. Així, observem els exemples següents: *am* (pel pronom personal *em*), *escriura* (per *escriure*), *veura* (per *veure*), *rapresentar* (per *representar*), *ascriu* (per *escriu*), *asper* (per *espero*), *astúdiu* (per *estudi*), *axactes* (per *exactes*), *ancara* (per *encara*), etc.

- **Addició de la T:**

Un altre fenomen recurrent en els textos analitzats és el d'afegir una T en la pronúncia i, doncs, també, en l'escriptura d'alguns mots en què no hi hauria de ser etimològicament, i que és, en certa manera, un element viu i, per tant, freqüent en la fonètica algueresa. Alguns exemples podrien ser paraules com ara: *detxifrar* (per *desxifrar*), *afetjiu* (per *afegiu*), *ocupatissim* (per *ocupadíssim*), *punxin* (per *punxin*), *artxiu* (per *arxiu*), etc.

- **La LL inicial:**

El tret fonètic de la pronúncia de la LL inicial és el que fa referència a dir i escriure mots que avui en dia comencen amb una sola L, amb una LL. Això, doncs, té una explicació molt simple i és que s'aplica la regla general que en català totes les paraules amb L inicial realment són pronunciades i escrites en LL amb l'única excepció dels cultismes que han restat amb una sola L. D'aquesta manera, doncs, l'alguerès pronuncia, també, amb doble *ela*, mots cultes que avui en dia van amb una L. Veiem, doncs, diversos exemples d'aquest fenomen: *lliteratura* (per *literatura*), *llògic* (per

lògic), *llenguística* (per *lingüística*), *allegrar* (per *alegrar*), etc. Tanmateix, hi ha algun cas del fenomen contrari com en la paraula: *legua* (per *llegua*), en què en alguerès escriuen i pronuncien una sola L en comptes d'una LL.

- **Variació R/L i R/D:**

Observem, seguidament, el fenomen fonètic de la vacil·lació entre la consonant R i la L, i en alguns casos menys freqüents també amb la D. Així, en alguerès pronuncien normalment una R en el lloc on en català general –en la resta del domini lingüístic– diríem i escriuríem una L o, en menor mesura, una D. Alguns d'aquests casos els trobem en els exemples dels següents mots: *malart* (per *malalt*), *malartia* (per *malaltia*), *sarut* (per *salut*), *cara* (per *cada*). Tot i això, succeeix també el fenomen contrari en què trobem una L en el lloc d'una R, per exemple en les paraules: *asmulzá* (per *esmorzar*), *qualt* (per *quart*), *palqué* (per *perquè*), etc.

- **Variació S/X:**

És recurrent, també, veure el fenomen de vacil·lació fonètica de les consonants S –o inclús SS– i X. Així, tant observem mots que generalment avui en dia s'escriuen i es pronuncien amb S, en què l'alguerès ho fa amb X, com el fet contrari de canviar una X general per una S. Així, aquest és un fenomen segurament d'influència de la fonètica italiana. Ens fixem en alguns exemples com ara: *espectativa* (per *expectativa*), *sintassi* (per *sintaxi*), *esultava* (per *exultava*), *esplican* (per *expliquen*), *pròssima* (per *pròxima*), *extrangers* (per *estrangers*), etc.

- **Llengua oral:**

Ens adonem, a més, que hi ha un altre tret característic de la fonètica algueresa d'aquests textos molt interessant i és que reproduceix certs mots de manera escrita tal com són pronunciats oralment en la llengua genuïna i espontània. Això, doncs, ens porta a tot un seguit de paraules que per fenòmens fonètics diversos són dits d'una determinada manera, no només a l'Alguer, sinó alguns també compartits per la llengua col·loquial d'altres territoris catalanoparlants. Així, observem exemples com: *juriol* (per *juliol*), *axis* (per *així*), *dillunys* (per *dilluns*), *prèmit* (per *premi*), *abre* (per *arbre*), *atre* (per *altre*), *ària* (per *àrea*), etc.

- **Pronúncia italiana:**

Com ja hem esmentat anteriorment, l'italià és un factor d'interferència lingüística molt rellevant en l'alguerès i afecta, per tant, directament en la seva pronúncia fonètica. Així, ens trobem en aquests textos del període de la primera Renaixença algueresa, nombroses paraules dites, però també escrites, amb pronúncia i grafia italianes. Fixem-nos, doncs, en els següents mots: *agiudan* (per *ajuden*), *proprio* (per *propi*), *senza* (per *sense*), *travers* (per *través*), *íngiuria* (per *injúria*), *giardins* (per *jardins*), *forza* (per *força*), *octobre* (per *octubre*), *gia* (per *ja*), *adjuda* (per *ajuda*), *adjustar* (per *ajustar*), *sucure* (per *sucre*), etc.

- **Variació TZ/S:**

El tret fonètic del canvi del dígraf TZ per S, reflectit també en l'escriptura, és un fenomen molt comú no només en la varietat algueresa sinó també en altres dialectes de la llengua catalana, com per exemple en el català oriental central. Així, aquest aspecte de convertir les paraules en S catalanes en la grafia, i posterior pronúncia, del dígraf TZ, és, de fet, un dels trets significatius del català que va modificar Pompeu Fabra. Per aquest motiu, com que ens trobem encara en un període prefabrià, aquests canvis encara no s'hi reflecteixen. Veiem, doncs, en aquests textos algueresos, força exemples d'això com en els mots següents: *caracterisa* (per *caracteritza*), *galicisants* (per *galicitzants*), *catalanizat* (per *catalanitzat*), *generalisada* (per *generalitzada*), *colonisació* (per *colonització*), etc.

- **Variació I/E:**

Un altre fenomen fonètic constant en alguerès és, encara, la vacil·lació de pronúncia i, conseqüentment, d'escriptura de la vocal I quan en el seu lloc actualment i almenys en català oriental central hi aniria una E i, també, el fenomen contrari de canvi d'una E per una I. Així, observem força mots que exemplifiquen aquesta característica fonètica: *corrisponent* (per *corresponent*), *rivela* (per *revela*), *dimostració* (per *demostració*), *navigants* (per *navegants*), *vistit* (per *vestit*), *engredient* (per *ingredient*), *vendicatives* (per *vindicatives*), *benvenguts* (per *benvinguts*), *equalment* (per *igualment*), etc.

- **Forma *ab* i variants:**

La preposició que avui en dia és generalment representada en català per la forma *amb*, observem que, en la llengua literària dels textos algueresos analitzats, apareix gràficament i que afecta, també, directament a la seva fonètica, en diverses formes d'aquesta preposició, la més freqüent de les quals és *ab*, de la qual ha sorgit la variant més actual com és *amb*. Tanmateix, no és l'única forma d'aquesta preposició sinó que al llarg dels textos d'estudi, percebem que hi ha també variants de la mateixa com poden ser: *amba*, *ama* i *am*. Així, advertim que no hi ha en aquest període concret a l'Alguer una sola forma ni gràfica ni tan sols fonètica per expressar aquesta preposició que actualment, com ja hem dit, és estesa per gran part del domini lingüístic catalanoparlant amb la forma *amb*, especialment al Principat de Catalunya.

- **Altres formes:**

Finalment, hem de remarcar algun altre fenomen fonètic que, tot i no adherir-se a cap dels grans blocs o característiques que hem distingit fins ara, també són rellevants i interessants de destacar. Parlem, doncs, de paraules com: *repost* (per *respost*), *dissata* (per *dissabte*), *sintaxis* (per *sintaxi*), *almens* (per *almenys*), *genre* (per *gènere*), *tentatiu* (per *temptatiu*), *pulmonis* (per *pulmons*), *camunicació* (per *comunicació*), *somissió* (per *submissió*), *escoratgem* (per *encoratgem*), etc.

3.2.3. Morfologia nominal

Entrem, seguidament, a analitzar els diversos aspectes lingüístics més rellevants d'aquests textos de la primera Renaixença algueresa des del punt de vista gramatical de la morfologia. Tanmateix, hem de dividir indubtablement aquests trets en dos grans blocs: el de morfologia nominal i el de morfologia verbal. Així, aquest primer, el de la nominal, el distingirem a continuació, igualment, en diferents punts segons les característiques concretes que hem anat detectant en els textos analitzats. Els diversos trets que tractarem de morfologia nominal, doncs, són els següents:

- **Articles: *Lo/La/Los/Las*:**

Els determinants articles de la varietat algueresa i que són, doncs, els que reflecteix els textos algueresos d'aquest estudi, són els següents: *lo*, *la*, *los* i *las*. Així, observem que es fan servir els articles masculins –tant de singular com de plural– típics de la llengua catalana antiga que són vigents, encara, en aquest període de finals del XIX, quan s'inicia la primera Renaixença algueresa. Quant als articles femenins, advertim que el plural adopta la forma, també de la tradició escrita del català, amb *-as*: *las* i no pas la forma actual *les* amb *-es*. No obstant això, apunta Joan Pais (1970), que els articles reforçats masculins, i que coincideixen amb els actuals, *el* i *els*, també són utilitzats ja en la llengua escrita algueresa d'aquest moment, però adoptant sempre la forma apostrofada que ja havíem vist en l'apartat de l'apòstrof en el bloc ortogràfic. Així, veiem alguns exemples d'això com ara: *tempra'l cant* (per *tempra el cant*), *entra'ls monts* (per *entre els monts*), etc.

- **Possessius:**

Els possessius algueresos, siguin gramaticalment adjectius o pronoms, adopten unes formes divergents respecte del català oriental central. Així, trobem que el valor de la possessió és representada en alguerès pels següents mots: *méu/mia*, *tou/tua*, *sou/sua*, *nostro/nostra*, *vostro/vostra*, en singular de la primera forma –en termes de Pais (1970) en la seva gramàtica; *méus/mias*, *tous/tuas*, *sous/suas*, *nostros/nostras*, *vostros/vostras*, en plural de la primera forma. Quant a la segona forma, els possessius singulars són: *mon/ma*, *ton/ta*, *son/sa*, *nostron/nostra*, *vostron/vostra*; i pel plural: *mos/mas*, *tos/tas*, *sos/sas*, *nostros/nostras*, *vostros/vostras*. En aquest sentit, doncs, la diferència més destacable entre els possessius de la primera i els de la segona forma és que els primers es fan servir acompanyats al davant per un article mentre que els darrers –els de la segona forma– no necessiten l'article sinó que funcionen de manera independent. Observem, això, a partir d'aquests exemples: *la mia ciutat* (per *la meva ciutat*) i, en canvi: *son cor*, que, en aquest cas, també escriuríem igual en català oriental central avui en dia.

- **Pronoms personals:**

En el cas dels pronoms personals algueresos, no és tan gran la diferència de les seves formes en comparació amb les del català oriental central actualment. Tanmateix, sí que hi ha dues formes força distintes i que són interessants de ressaltar. Així, ens referim al

pronom personal de primera persona del plural: *mos* i *nos*, com a equivalent de la varietat algueresa per la forma actual *ens* del català oriental central. Veiem, així, alguns exemples de l'ús d'aquests pronoms personals algueresos: *mos feren* (per *ens feren*), *nos separan* (per *ens separen*), etc. A part d'això, però, cal destacar que hi ha un altre mot dintre els pronoms personals que adopta una forma diferent en alguerès i és el *mosaltros* (per *nosaltres*). Així i tot, en els textos algueresos analitzats no hem detectat cap cas d'aquesta forma típicament algueresa, però sí que percebem la variant *nosaltros* i, en alguns casos, fins i tot, *nusaltrus*.

- **Substantius, adjectius i determinants acabats en –o:**

Un altre tret molt rellevant de la morfologia nominal algueresa és, també, el fenomen que afecta a tot un seguit de categories gramaticals diverses com són, bàsicament, substantius, adjectius i determinants i que es caracteritza per la terminació de tots aquests mots amb la vocal –o, mentre que en català oriental central són, generalment, mots terminats en –e com a marca morfològica de gènere masculí. Tanmateix, a vegades són formes que en el català estàndard actual s'escriuen amb –u o mots, fins i tot, que no tenen cap altra vocal en el lloc d'aquesta –o que afegeix l'alguerès. Això, és probablement degut a la influència de l'italià que té gran part del seu lèxic de gènere masculí acabat, precisament, en –o. En aquest sentit, doncs, fixem-nos en els següents exemples: *genero* (per *gènere*), *centro* (per *centre*), *correo* (per *correu*), *aquello* (per *aquell*), *nostros* (per *nostres*), *altro* (per *altre*), *lento* (per *lent*), *grupo* (per *grup*), *materno* (per *matern*), *moderno* (per *modern*), *dialecto* (per *dialecte*), *entusiasmo* (per *entusiasme*), *sexo* (per *sexe*), *ellos* (per *ells*), etc.

- **El gènere dels substantius:**

Un fenomen morfològic molt interessant i estrany inclús de la varietat algueresa d'aquests textos, des del punt de vista del català del Principat d'avui en dia, és el que es produeix amb l'aspecte del gènere en la categoria gramatical dels substantius. Així, observem que hi ha tot un seguit de noms que són en català, generalment, d'un gènere concret –sigui el masculí o el femení– i que, en canvi, en l'alguerès d'aquests textos els trobem que adopten el gènere oposat al qual estem acostumats a distribuir-los. Això es podria explicar segurament, un cop més, per la influència italiana, és a dir, que l'alguerès adoptaria en alguns substantius el gènere que tenen en italià i no pas el del mateix català. D'aquesta característica tan peculiar en podem trobar exemples com els següents: *el propi sang* (per *la pròpia sang*), *la costum* (per *el costum*), *la front* (per *el front*), *origen romana* (per *origen romà*), etc.

- **Gènere femení en els adjectius d'una sola terminació:**

Un altre aspecte de la morfologia nominal de la varietat algueresa que afecta, també, al gènere dels mots és la que els succeeix, en aquest cas, a la categoria gramatical dels adjectius. Així, observem nombroses situacions en els textos algueresos en què apareixen adjectius considerats d'una sola terminació, o sigui, que no es desdoblen en gènere sinó només en nombre, però que, en canvi, l'alguerès, com passa també en la

llengua oral d'alguns dialectes catalans, fa igualment aquest desdoblament de gènere. D'aquesta manera, veiem adjectius d'una sola terminació que acaben esdevenint, en certa manera, adjectius regulars amb la tradicional derivació en gènere masculí i femení. Ens fixem, doncs, en exemples com ara: *presenta* (per *present*), *vehementa* (per *vehement*), *evidentas* (per *evidents*), *superiora* (per *superior*), *corresponenta* (per *corresponent*), *ardenta* (per *ardent*), *cruenta* (per *cruent*), etc.

- **Ús del possessiu *llur*:**

Un fenomen morfològic interessant de destacar, encara, és l'ús força recurrent del possessiu *llur*, així com el seu plural *llurs*, en els textos analitzats del període de la primera Renaixença algueresa. Així, és sorprenent veure la constant aparició de tal forma i és que, de fet, el possessiu *llur* no va ser un mot generalitzat en català precisament fins al moment de la reforma lingüística i el procés d'estandardització de la llengua catalana feta en gran part per Pompeu Fabra. En aquest sentit, aquesta és una forma molt literària i, per tant, poc típica de la llengua catalana oral i que prové etimològicament del pronom llatí *illorum*. Així, com ja sabem i hem repetit diverses vegades, el període històric en el qual ens situem en el present estudi és encara anterior a la llengua fixada de Fabra i és, per aquest motiu, doncs, que pot sobtar aquesta freqüència d'ús de la forma. Tot i això, val a dir que mentre que el castellà, que és la llengua de més proximitat geogràfica i també, així, de major interferència lingüística amb el català peninsular, no té la forma *llur*, sí que té l'italià, llengua de més interferència en la varietat algueresa, aquest possessiu provinent de l'*illorum* llatí: la forma italiana *loro*, amb el mateix significat que el *llur* català, i que, per tant, pot haver influenciat als autors algueresos a fer-ne ús.

- **Altres formes:**

Finalment, cal subratllar alguns altres trets de la morfologia nominal algueresa igualment rellevants i que no s'inclouen en cap dels punts mencionats anteriorment. Així, parlem de paraules com les següents: *meos* (per *meus*) que és un possessiu no contemplat per Joan Pais en la seva gramàtica, *qual* (per *quin*), *quo* (per *que*), etc.

3.2.4. Morfologia verbal

El següent punt de vista lingüístic que cal comentar quant a la llengua literària dels textos algueresos analitzats del període de la primera Renaixença algueresa és el de la morfologia verbal. Així, podríem dir que és un dels trets característics més interessants i rellevants en l'alguerès respecte de la llengua catalana estàndard, però també en comparació amb la resta de dialectes de tot el domini lingüístic. D'aquesta manera, veurem seguidament els diversos grans aspectes de morfologia verbal algueresa dividits, també, en diferents punts segons el fenomen concret que es produeix. Aquests, doncs, són els següents:

- **Primera persona del singular del present d'indicatiu:**

El primer fenomen morfològic rellevant de la conjugació dels verbs algueresos és el que afecta la primera persona del singular del present d'indicatiu i és que observem que, generalment, en els verbs de la primera conjugació, però també, fins i tot, a vegades en alguns d'altres conjugacions com l'irregular *ésser* veiem que la forma verbal és acabada amb desinència zero –representada normalment pel símbol \emptyset . Això vol dir, doncs, que són verbs que normalment en català estàndard d'avui solen acabar amb una vocal, generalment la *-o* (ex: *jo canto*), però que en alguerès s'elideix. Fixem-nos en els següents exemples extrets dels textos analitzats: *pòs* (per *poso*), *mir* (per *miro*), *am* (per *amo*), *só* (per *soc*), *envich* (per *envio*), *estudig* (per *estudio*), *trob* (per *trobo*), *regrasietj* (per *regracio*), *accept* (per *accepto*), *deix* (per *deixo*), *escriv* (per *escric*), *deman* (per *demano*), etc.

- **Tercera persona del plural del present d'indicatiu:**

Del mateix temps verbal, el present d'indicatiu, però, en aquest cas, mirant la tercera persona del plural, ens adonem que en alguerès aquesta forma es conjuga, generalment, en els verbs de la segona conjugació, elidint la vocal temàtica *e*, de manera que en resten, així, formes atípiques des del punt de vista del català oriental central, com palesen aquests exemples: *treún* (per *treuen*), *riun* (per *riuen*), *seun* (per *seuen*), *beun* (per *beuen*), etc.

- **Imperfet d'indicatiu:**

El següent aspecte rellevant és el que es produeix en l'imperfet d'indicatiu. Així, advertim que el que caracteritza la conjugació d'aquest temps verbal en alguerès és el fet que s'hi afegeix la consonant *-v-* característica de la primera conjugació en català estàndard (ex: *jo cantava*), en verbs, també, de la segona i la tercera conjugació. D'aquesta manera, doncs, veiem que es produeix un cas de regularització, és a dir, de conjugar sempre de la mateixa manera l'imperfet d'indicatiu –menys en verbs irregulars com l'*ésser*– sigui quina sigui la conjugació de cada verb concret. Trobem, doncs, nombrosos casos d'aquest fenomen com ara: *creixivias* (per *creixies*), *dievan* (per *deien*), *pareixeiva* (per *pareixia*), *enteneva* (per *entenia*), *feven* (per *feien*), *sentiva* (per *sentia*), *vinciva* (per *vencia*), *veyeva* (per *veia*), etc.

- **Imperfet de subjuntiu:**

De l'imperfet, però, en aquest cas, del mode subjuntiu, observem també formes de conjugació verbal en la varietat algueresa que divergeixen del català oriental central. Ens adonem, doncs, que la primera i la tercera persona del singular d'aquest temps verbal afegeix, en alguerès, la terminació *-essi*. Aquests són alguns exemples d'aquest tret morfològic: *fossi* (per *fos*), *enviessi* (per *enviés*), *tornessi* (per *tornés*), *poguessi* (per *pogués*), *tanguessi* (per *tingués*), *rendissi* (per *rendís*), *donessi* (per *donés*), etc.

- **Increment incoatiu –eix:**

Un altre fenomen morfològic verbal a destacar és la que afecta verbs de la segona i la tercera conjugació que afegeixen, en alguerès, la forma de l'increment incoatiu –eix en paraules que en català estàndard no es conjugarien d'aquesta mateixa manera. Observem, doncs, clarament aquest tret amb formes verbals com per exemple: *temeix* (per *tem*), *jo coneix* (per *jo conec*), *senteix* (per *sent*), etc.

- **Formes del verb ésser:**

L'*ésser* ja sabem que és un verb completament irregular i té, igualment, formes pròpies en alguerès que són, per tant, insòlites en altres dialectes de la llengua catalana i que distingeixen encara més la conjugació verbal algueresa de la catalana estàndard. Així, entre les formes més rellevants del verb *ésser* en alguerès que destaquen en els textos analitzats, hi ha, per exemple, la primera persona del plural del present d'indicatiu que és *nosaltros sem* (per *nosaltres som*). A més, hem de parlar de diverses formes interessants del mode subjuntiu com, per exemple, *sias* (per *siguis*), *sia* (per *sigui*), *sien* (per *siguin*), que corresponen a la conjugació del present de subjuntiu i que coincideixen, de fet, amb formes arcaïques de la llengua catalana antiga. De l'imperfet de subjuntiu ens fixem, encara amb la forma de la segona persona del plural que és en alguerès: *fuseu* (per *fóssiu*).

- **Variació verbal E/A:**

Aquest tret morfològic que es produeix en diversos verbs algueresos d'aquests textos es caracteritza per la vacil·lació entre les vocals E i A de verbs de diferents conjugacions i que no és, de fet, un aspecte únicament característic de l'alguerès sinó també de la llengua catalana antiga en general i, encara actualment, del dialecte balear. Així, ens referim al canvi de E, propi del català estàndard actual, per una A. Observem, en aquest sentit, doncs, paraules que exemplifiquen clarament aquest fenomen: *naix* (per *neix*), *pronunciam* (per *pronunciem*), *cantau* (per *canteu*), *treballau* (per *treballeu*), etc.

- **Auxiliar *haver* en el perfet de subjuntiu:**

El següent fenomen de la morfologia verbal algueresa rellevant en aquests textos és el que afecta l'auxiliar *haver* en un temps verbal compost com és el perfet de subjuntiu. Així, percebem que aquest auxiliar adopta la forma *haya* (per *hagi*) en la primera i la tercera persona del singular d'aquest temps verbal. Veiem un exemple concret de Josep Frank –en la segona carta a Milà¹¹– en què escriu: *haya influensat* (per *hagi influenciat*), aspecte força sorprenent i que es podria explicar, segurament, en aquest cas, per la influència castellana de la mateixa forma *haya* d'aquesta llengua, ja que, de fet, ni tan sols Joan Pais contempla aquesta forma en la seva gramàtica algueresa.

¹¹ Es troba transcrita sencera als annexos finals del treball.

- **Passat perifràstic:**

En aquests textos algueresos veiem que hi ha, també, variacions morfològiques en un dels temps verbals més característics de la llengua catalana com és el passat perifràstic. Així, aquest es forma, en català estàndard, per la combinació del verb *anar* conjugat en present d'indicatiu: *vaig, vas, va, van* –amb l'excepció de les formes de primera i segona persona del plural que són: *vam* i *vau*, respectivament– més el participi del verb en concret que aporta la informació semàntica. Per exemple, en el català estàndard s'escriuria: *vaig cantar*. Tanmateix, en la varietat algueresa que hem analitzat en aquests textos, observem que hi ha alguna d'aquestes formes conjugades del verb *anar* del passat perifràstic que varien. Alguns exemples, doncs, són els següents: *varen diure* (per *van dir*), *vai encarregar* (per *vaig encarregar*), *var fer* (per *vaig fer*), *vara pertocar* (per *va pertocar*), etc.

- **Formes en veu passiva:**

Detectem, encara, quant a la morfologia verbal algueresa, un altre fenomen important i és el que fa referència a les formes verbals en veu passiva. D'aquesta manera, doncs, hi ha variacions, també, en la varietat algueresa en aquest aspecte bàsicament per la forma del verb *ésser* que fan servir aquests autors per construir les oracions passives. Així, ens adonem, per exemple, que Josep Frank –en la tercera carta a Eduard Toda¹²– fa servir una estructura amb un verb en veu passiva que és la següent: *lo dia 20 febrer fonch vistat* (per *el dia 20 de febrer fou/va ser visitat*). Aquesta forma, doncs, semblaria correspondre, més aviat, a un tret adoptat de la llengua catalana antiga en general, és a dir, agafant la forma tradicional d'època medieval, més que no pas com una forma dialectal algueresa.

- **Construcció amb l'auxiliar ésser:**

Trobem, també, en aquests textos algueresos, un fenomen de morfologia verbal relacionat amb el fet de construir algunes oracions on hi ha verbs compostos amb l'auxiliar *ésser* en lloc de *l'haver*, que és el que s'ha generalitzat tant de manera escrita com oral en el català estàndard avui en dia. Així, aquest tipus de construcció ha quedat ja avui una mica en desús en el català general. Tanmateix, observem, doncs, que, en aquest context de la primera Renaixença algueresa, els autors opten encara per escriure la forma verbal composta d'*ésser* + el participi del verb corresponent que ens aporta la informació semàntica. Aquest aspecte, de fet, podria ser, com ja hem vist que passava amb altres fenòmens, un tret que pot tenir a veure no només per la relació amb la mateixa llengua catalana antiga en general sinó també per influència de l'italià, ja que aquesta és una llengua que també construeix alguns verbs compostos amb l'auxiliar *ésser*, a part de tenir, també, *l'haver*. Veiem alguns exemples que palesen aquest ús com ara: *és vingut* (per *ha vingut/va venir*), *so vengut* (per *he vingut/vaig venir*), etc.

¹² Es troba, també, transcrita als annexos finals del treball.

- **Futur simple i condicional amb –g– intercalada:**

El següent és un fenomen morfològic molt interessant i que fa referència a la conjugació dels verbs irregulars que tenen una forma determinada i divergent en la varietat algueresa d'aquest període respecte del català estàndard actual. Així, parlem concretament de la forma verbal dels verbs irregulars algueresos en els temps de futur i condicional simples. D'aquesta manera, observem que en aquest context que dèiem, l'alguerès afegeix una –g– intercalada que no és pròpia de cap altre dialecte de la llengua catalana. Aquests verbs irregulars són, per exemple, el verb *anar*, *poder*, *voler*, *tenir* –i derivats, com *entretenir*–, etc. Ens fixem, per tant, amb diverses formes verbals concretes d'aquests textos algueresos que ho exemplifiquen com ara: *aniguerá* (per *anirà*), *poguerà* (per *podrà*), *volgaria* (per *voldria*), *tangaré* (per *tindrè*), *venguerà* (per *vindrà*), *pogueria* (per *podria*), *volgaríem* (per *voldríem*), *entretengarém* (per *entretindrem*), etc.

- **La conjugació dels verbs:**

Un aspecte morfològic verbal de l'alguerès molt rellevant de destacar és, també, el de la forma dels infinitius així com la seva conjugació verbal. En aquest sentit, doncs, a partir dels textos analitzats, ens adonem que hi ha verbs que tradicionalment, en català estàndard general, són de la segona conjugació i que acaben, per tant, amb la terminació –re com, per exemple, *rebre*, *escriure* o *percebre*, però que, tanmateix, en la varietat algueresa, adopten la forma en infinitiu típica de la tercera conjugació acabada en –ir: *recivir*, *escrivir* i *percibir*, respectivament, i es conjuguen, també, doncs, com a verb d'aquesta altra conjugació. Veiem, així, alguns exemples concrets d'aquestes formes verbals conjugades: *recivin* (per *rebin*), *percibien* (per *percebien*), *recivirém* (per *rebrem*), *escriveu* (per *escriviu*), *recivi* (per *rebi*), etc.

- **Altres formes:**

Finalment, per acabar ja aquest bloc de la morfologia verbal, cal fer notar, encara, algun altre tret més aïllat, però no per això menys interessant des d'aquest punt de vista morfològic de l'alguerès com els que anotem a continuació a tall d'inventari: *vaigi* (per *vagi*), *lleigí* (per *llegí*), *esistin* (per *existeixin*), *sigueran* (per *seguiran*), *vivít* (per *viscut*), *he decis* (per *he decidit*), *fasseu* (per *feu*), *saberà* (per *sabrà*), *soferien* (per *sofrien*), *vegè* (per *veié*), *fassessiu* (per *féssiu*), etc.

3.2.5. Sintaxi

La sintaxi és un aspecte gramatical que no divergeix tant en la varietat algueresa en comparació amb el català oriental central i, tenint en compte, a més, els canvis molt més destacables que es produeixen en l'alguerès des d'altres punts de vista lingüístics. No obstant això, hi ha igualment diverses característiques sintàctiques que cal comentar i que seguidament exposarem agrupant-les pels seus diferents trets més significatius. Aquests, doncs, són els següents:

- **Verb + Clítics:**

En primer lloc, un dels fenòmens sintàctics més recurrents en aquests textos algueresos és el de la construcció dels verbs més els seus clítics, és a dir, els diversos pronoms que l'envolten siguin davant o darrere seu. Així, observem, ja d'entrada, que aquests clítics tenen una forma generalment diferent de les que es fan servir en el català del Principat d'avui en dia, però és que, a part d'això, divergeix respecte d'aquest quant a l'ordre que segueixen davant o darrere del verb. Fixem-nos, doncs, amb els exemples següents que així ho palesen: *per t'embrassar* (per *per embrassar-te*), *li respondre* (per *respondre-li*), *lis enviaré* (per *els hi enviaré*), *no hi anar* (per *no anar-hi*), *de me véure* (per *de veure'm*), *gust del veure* (per *gust de veure'l*), *dàr-lis-hi* (per *dar-los-hi*), *vos dir* (per *dir-vos*), *nos separan* (per *ens separen*), etc.

- **Construcció Cosa feu?:**

La construcció sintàctica amb intencionalitat interrogativa *Cosa feu?* és molt característica i repetida en aquests textos algueresos, i que constitueix una particularitat de la varietat algueresa per expressar una pregunta equivalent a un *Què* interrogatiu. Així, trobem nombrosos exemples de l'ús d'aquesta construcció com ara els següents: *¿Algueresos cosa feu?* (per *Algueresos, què feu?*), *qui cos'es Deu?* (per *què és Déu?*), *cosa li fa?* (per *què li fa?*), etc.

- **Construcció Tanta + nom masculí/adjectiu:**

És, també, habitual trobar-nos amb la construcció sintàctica composta per la forma femenina *tanta*, que expressa quantitat, juntament amb o bé un nom masculí, o bé un adjectiu, segons el context de l'oració. Així, aquest és un fenomen sorprenent primerament perquè quan precedeix un substantiu en gènere masculí es produeix una clara falta de concordança de gènere amb l'adjectiu *tanta* que, com diem, és de gènere femení. A més, en el cas que *tanta* vagi davant d'un adjectiu tampoc té gaire sentit ni semàntic ni gramatical aparent i és que, *a priori*, no podem posar dos adjectius de costat per fer un la funció de donar una qualitat de l'altre. Tanmateix, això succeeix en aquests textos algueresos amb el sentit de la forma *tanta* com equivalent de la seva variant masculina *tan* o *tant/tant de*. Observem els següents exemples com: *tanta cruel* (per *tan cruel*), *tanta benefici* (per *tant/tant de benefici*), *tanta gentil* (per *tan gentil*), *tanta temps* (per *tant/tant de temps*), *tanta torment* (per *tant/tant de turment*), etc.

- **Qui per quin/quina/quins/quines:**

Un altre fenomen sintàctic interessant de recalcar de la varietat algueresa amb la qual són escrits els textos analitzats és el de la substitució pràcticament sistemàtica de l'adjectiu interrogatiu *quin* i la seva derivació morfològica en gènere i nombre, és a dir, *quina*, *quins* i *quines* per la forma invariable *qui*. Així, sigui quin sigui el gènere i nombre del mot que ens trobem darrere d'aquest pronom, sempre hi haurà aquesta forma *qui* i no cap altre que concordi morfològicament amb el substantiu, o a vegades adjectiu, que portarà darrere. Observem, doncs, algun cas d'aquest fenomen en els

següents exemples: *qui corrupcions* (per *quines corrupcions*), *qui mèrit* (per *quin mèrit*), etc.

- **Quales per quines:**

Una variant d'aquest aspecte sintàctic que acabem de veure anteriorment i que també es produeix sovint en l'alguerès escrit d'aquests textos de la primera Renaixença, és el de la substitució de la forma més general *quines* per la forma femenina de *qual*, és a dir, *quales*, considerada més aviat arcaica i vulgar. Així, ens adonem d'aquest fenomen en exemples com ara el de Joan Pais en la seva segona carta a Alcover:¹³ *quales publicacions* (per *quines publicacions*).

- **Locució A través a:**

La locució prepositiva *a través a* és un forma sintàcticament divergent respecte de la mateixa expressió en la resta del domini catalanoparlant. En aquest sentit, doncs, ens adonem, d'entrada, que la paraula *travers* ja no és la comuna de la llengua catalana general, la qual seria la forma *través*. Així i tot, des d'un punt de vista de l'oració i, per tant, sintàctic, ens interessa especialment advertir la preposició que va al darrere de *travers* i que és, en el cas de la varietat algueresa, una *a* mentre que en el català oriental central, si més no, es pronuncia i s'escriu la locució *a través de*, o sigui, amb la preposició *de* i no pas *a* per aquest mateix valor semàntic en una oració. En els textos algueresos, observem aquest fenomen, per exemple, en la construcció de Joan Palomba a la titulada "Carta als Catalanistes":¹⁴ *a través a tants segles* (per *a través de tants segles*).

- **Expressió Fins de ara:**

L'expressió catalana *fins ara* pot tenir dos valors semàntics diferents en una oració: d'una banda, el significat de comiat d'algú a qui veurem en un temps relativament pròxim, o, per altra banda, el que vol dir que una cosa ha anat succeint fins a aquest moment present. Així, aquest últim és el valor de significat que ens interessa per explicar aquesta locució prepositiva, a la qual la varietat algueresa afegeix la preposició *de* entremig del *fins* i l'*ara*. D'aquesta manera, doncs, trobem en els textos analitzats algun exemple d'aquesta construcció sintàctica com en el cas de Joan Palomba de la mateixa carta abans mencionada: *regracio fins de ara los subscriptors* (per *regracio fins ara als subscriptors*). Advertim, a més, com a tret que ja hem mencionat anteriorment, que els mots *de* i *ara* no van units gràficament per un apòstrof com feríem actualment, que escriuríem: *d'ara*, i no *de ara*.

- **Variació A dins de/dins de/dins:**

La vacil·lació sintàctica entre les formes *a dins de*, *dins de* i *dins* és un fenomen recurrent tant en l'escriptura com en la pronúncia del català en general i, també, observem, que ho és concretament en l'alguerès escrit dels textos analitzats. Així, ens

¹³ Aquesta carta es pot llegir sencera en els annexos finals del treball.

¹⁴ V. Annexos per la transcripció íntegra de la carta.

adonem que generalment aquests autors de la varietat algueresa, adopten la forma més complexa que porta la preposició *a* de precedent i la forma *de* al darrere. Ens fixem, també, quant al lèxic, que s'opta per la paraula *dins* i no el seu sinònim *dintre*. En aquest sentit, doncs, veiem un exemple d'una oració que escriu Antoni Ciuffo al text “Supersticions del Alguer”:¹⁵ *se gitan tres goteras de oli a dins de una tassa d'aigua* (per *se giten tres goteres d'oli dins una tassa d'aigua*).

- **Construcció de que:**

És igualment habitual en català, en general, la construcció sintàctica *de que* en relació amb la que elideix la preposició *de*, de manera que resta solament la conjunció *que* en l'oració, que és la forma actualment correcta en el català escrit estàndard d'avui en dia. No obstant això, en aquesta varietat algueresa escrita, els autors adopten la forma *de que* coincidint amb la construcció sintàctica correcta en el castellà actual. Observem, doncs, la següent oració que extraiem de l'article “La Sardenya Catalana I”¹⁶ d'Antoni Ciuffo: *nos parlém en catalá senyal de que l'ànima catalana palpita encare entre nosaltres* (per *nos parlem en català senyal que l'ànima catalana palpita encara entre nosaltres*).

- **Verb + de + infinitiu:**

El darrer fenomen sintàctic concret del qual hem de parlar és la que fa referència a la construcció d'un verb conjugat en un temps verbal determinat enllaçat amb un infinitiu i que porta, doncs, la preposició *de* entremig, tot i no ser estrictament necessària ni gramaticalment ni semànticament. En aquest sentit, observem aquest exemple d'Antoni Ciuffo de “La Sardenya Catalana II”¹⁷ en què opta per tal construcció amb el *de* entremig: *cad'hu pensava de salvar a si mateix* (per *cadascú pensava salvar a si mateix*).

- **Altres formes:**

Per tancar aquest bloc dels trets sintàctics més rellevants de l'alguerès en aquests textos analitzats, encara hem de remarcar algun altre fenomen interessant com palesen les construccions sintàctiques dels exemples següents: *lo sa com a mi meteix* (per *ho sap com jo mateix*), *tants bons llibres* (per *tan bons llibres*), *pochs dias fa* (per *fa poch dies*), *qui bell que nos pareixerà lo dia!* (per *que bell que ens pareixerà el dia!*), *lluny d'en terra* (per *lluny de terra*), *quaranta-tres* (per *quaranta y tres*), etc.

3.2.6. Lèxic

Finalment, observem, en aquesta anàlisi lingüística de textos del període de la primera Renaixença algueresa, que és fonamental el lèxic que trien els quatre màxims representants d'aquest moment, i és que la seva tria de paraules en la llengua literària catalana dels seus escrits prové de molts orígens diferents. Per aquest motiu, doncs, distingim entre les diverses procedències dels mots algueresos d'aquests textos:

¹⁵ V. el text complet als annexos.

¹⁶ V. els annexos.

¹⁷ V. els annexos.

- **Italianismes:**

La ciutat de l'Alguer, com ja sabem, es troba a l'illa de Sardenya i aquesta pertany avui a l'Estat italià. D'aquesta manera, doncs, és evident que la llengua italiana és un punt de contacte o interferència lingüística crucial per entendre la varietat catalana de l'Alguer avui en dia però ja, també, en aquest període de la primera Renaixença algueresa de finals del segle XIX i principis del XX. Així, com hem pogut veure, l'italià ha interferit en l'alguerès no només des del punt de vista lèxic sinó pràcticament en tots els seus aspectes lingüístics i, de manera especialment rellevant, en la seva fonètica molt italianitzada. Això es produeix, evidentment, no només per l'estretor geogràfica i cultural de l'Alguer amb Itàlia i la seva llengua –l'italià– sinó, també, ajudat, precisament al contrari, pel distanciament amb la resta del domini lingüístic del català.

En aquest sentit, doncs, trobem desenes i desenes d'exemples d'italianismes lèxics instaurats en aquesta llengua literària algueresa que, val a dir, afecta gairebé a totes les categories gramaticals de la llengua com palesa la següent llista de mots: *forsis* (per *potser*), *resclarar* (per *aclarir*), *ma* (per *però*), *servici* (per *servei*), *campanil* (per *campanar*), *assai* (per *molt*), *subir* (per *suportar*), *artícul* (per *article*), *oltre* (per *més enllà*), *feminil* (per *femení*), *resolvir* (per *resoldre*), *paragó* (per *comparació*), *risorgiment* (per *ressorgiment*), *lessico* (per *lèxic*), *frangir* (per *batre*), *davero* (per *de debò*), *fra* (per *entre*), *lego* (per *aviat* o *després*), *campanyolo* (per *pagès*), *guai* (expressió d'amenaça italiana), etc.

- **Sardismes:**

De la mateixa manera que parlàvem anteriorment dels italianismes, hi ha encara una llengua geogràficament més pròxima a l'Alguer que és el sard, una llengua romànica i pròpia de l'illa de Sardenya. Així, aquesta està composta lògicament de diversos dialectes, entre els quals el logudorès és el que més interfereix en l'alguerès pel simple fet de ser limítrof justament amb la ciutat algueresa. No obstant això, els mots manlevats del sard no són tan freqüents com els que provenen de l'italià. Entre els sardismes lèxics, observem mots interessants com ara: *rú* (per *gavarrera*), *carraixal* (per *carnestoltes*), *queva* (per *gleva*), *escavanada* (per *bufetada*), etc.

- **Castellanismes:**

Els mots alguerosos manlevats del castellà també abunden relativament entre el lèxic d'aquests textos. Això és, doncs, per un motiu essencial i és que el Regne de Castella també va tenir, després de perdre'n el domini la Corona d'Aragó al segle XVIII, una època de conquesta de l'illa de Sardenya amb la qual va deixar el seu propi rastre lingüístic amb tot un seguit de castellanismes introduïts en aquesta varietat del català. Tanmateix, no cal dir que en el lèxic alguerès hi impera de manera molt més rellevant la influència italiana que no pas la castellana i que, per tant, l'alguerès està molt menys castellanitzat que el català de la península Ibèrica, per bé que sí que, contràriament, està molt més italianitzat ja des d'aquest període de la primera Renaixença. A més, hem de tenir en compte que aquest és un moment encara prefabrià –anterior a la important

reforma lingüística de Pompeu Fabra– i, per tant, de poca puresa lingüística catalana i, conseqüentment, una època de força castellanismes també escrits en la llengua literària catalana de tot el domini lingüístic.

Així, trobem exemples de castellanismes evidents com per exemple: *ràto* (per *estona*), *ditxo* (per *dita*), *adiós* (per *adeu*), *despedím* (per *acomíadem*), *sombra* (per *ombra*), *antepassats* (per *avantpassats*), *olvidant* (per *oblidant*), *iglésia* (per *església*), *cuidado* (per *compte*), *codos* (per *colzes*), *aliviú* (per *alleujament*), *menos* (per *menys*), *dialecto* (per *dialecte*), *enfado* (per *enuig*), *friolera* (per *cosa insignificant*), etc.

- **Arcaïsmes:**

Entenem per arcaïsmes, aquells mots de la mateixa llengua catalana que avui ja són antiquats i que, per aquest motiu, es feien servir literàriament encara en aquesta època de finals del XIX i principis del XX, però que ja no s'usen ni molt menys s'escriuen avui en dia en ple segle XXI. Aquest és un lèxic especialment d'arrel medieval i que inclou paraules com podrien ser: *fael* (per *fidel*), *jovencella* (per *joveneta*), *romp* (per *trenca*), *embrassar* (per *abraçar*), *escritura* (per *escriptura*), *lletra* (per *carta*), *aucell* (per *ocell*), *dever* (per *deure*), *prompta* (per *aviat*), *apreendiment* (per *aprenentatge*), *haver* (per *teniu*), *malinconiosa* (per *malenconiosa*), *tristura* (per *tristor*), *jamay* (per *mai*), *encar* (per *encara*), etc.

- **Vocabulari alguerès:**

Malgrat aquesta forta interferència lingüística sobre l'alguerès que hem pogut observar anteriorment, aquesta varietat del català també té vocabulari propi o formes que han seguit la seva pròpia evolució en aquest illot lingüístic català tan allunyat de la resta dels territoris on es parla. Així, observem diversos mots molt interessants precisament per ser lèxic propi de l'Alguer, tot i que alguna forma puntual pugui ser, també, compartida per algun altre dialecte de la llengua catalana. Entre aquestes paraules alguereses trobem, per exemple: *llumera* (per *llum*), *maití* (per *matí*), *tortolella* (per *tortorella*), *apatxigat* (per *ajuntat*), *volta* (per *vegada*), *arrés* (per *res*), *almanco* (per *almenys*), *adamunt* (per *damunt*), *txapador* (per *cavador*), *caminera* (per *sender*), *cutxo* (per *gos*), *orquireja* (per *lladrar*), *sor* (per *suor*), *pomates* (per *tomates*), *pastera* (per *test*), etc.

- **Altres formes:**

Finalment, per acabar aquest últim apartat del lèxic, hem de destacar algunes formes també importants de tria lèxica que no s'adscriuen en cap dels grans blocs anteriors. Així, parlem de paraules o expressions com ara: *diure* (per *dir*), *tendra* (per *tenir*), *poguer* (per *poder*), *esperancia* (per *esperança*), *espesat de* (per *a pesar de*), *ningun* (per *cap*), *llogit* (per *llegit*), *afigir* (per *afegir*), *alluny* (per *lluny*), *llibrèem* (per *alliberem*), *plaudint* (per *aplaudint*), *promoguent* (per *promovent*), *defendre* (per *defensar*), *homens* (per *homes*), *periòdic* (per *diari*), etc.

3.3. Conclusió: el model de llengua

Un cop fet el comentari d'anàlisi lingüística de les característiques i fenòmens més destacables que hem pogut observar al llarg dels seixanta-dos textos analitzats dels quatre màxims representants de la primera Renaixença algueresa, hem de parlar, seguidament, de quin és, finalment, el model de llengua literària catalana que, en general, trien Josep Frank, Joan Pais, Joan Palomba i Antoni Ciuffo per escriure els seus textos, siguin literaris –és a dir, estrictament poesia–, o bé siguin articles o cartes.

Així, cal mencionar, en primer lloc, que aquest és un període de finals del segle XIX i principis del XX i, per tant, això ja ens dona una pista molt bona de quina és la situació de la llengua catalana escrita d'aquell moment. En aquest sentit, ens trobem en un període prefabrià, és a dir, anterior a la fixació gramatical i lingüística de la llengua catalana per part de Pompeu Fabra i és, també, doncs, un context previ a l'importantíssim procés d'estandardització del català. Tots aquests factors contribueixen, així, en el fet que la llengua literària que fan servir aquests autors algueresos sigui generalment la llengua catalana antiga, que segueix la tradició escrita hereva d'època moderna i, per tant, amb pocs fenòmens lingüístics innovadors pel context del moment.

Com a exemple simbòlic, veiem, que aquests autors escriuen, majoritàriament, els plurals en *-as* i no en *-es*, una forma que representa la llengua més innovadora que, llavors, generalitzarà Fabra. No obstant això, hi ha, també, algunes excepcions, de tant en tant, en què algun autor escriu els plurals amb *-es*, però, de fet, paradoxalment, això també és característic d'aquest model de llengua en un context prefabrià i és que, fins a l'arribada d'aquesta fixació sobretot ortogràfica, tot i que també gramatical en general, hi havia, segons termes del mateix Fabra una “anarquia ortogràfica” en la llengua catalana escrita. Així, Joan Pais, en una seva carta¹⁸ escriu literalment: “Me fa gran plaier que finalment sia finida aquella horrible anarquia ortogràfica, que tant nociment portava a la nostra bella llengua”.

En aquest sentit, observem, per exemplificar això, que Joan Palomba, en un dels seus articles literaris, opta per escriure, ortogràficament, una mateixa paraula de diverses maneres. Així, veiem que en un text escriu *traball* i, més endavant, en aquest mateix article, hi posa *trevall*. I també tenim aquest problema amb altres autors. Per exemple, amb Antoni Ciuffo que signava amb el pseudònim de Ramon Clavellet però que, ni tan sols, ho fa sempre de la mateixa manera. Així, mentre en uns textos signa com a *Ramon* sense accent, en d'altres escriu *Ramón* amb aquest signe gràfic sobre la *o*. A més, com a última observació, veiem que, Josep Frank també té algunes incongruències ortogràfiques en aquesta mateixa línia, ja que, per exemple, en una seva carta escriu: *moltas cosas*, o sigui, amb dos mots en plural de costat, un adjectiu i un substantiu, en què un va amb *-as* i l'altre amb *-es*.

¹⁸ Carta número 24 de Joan Pais, inclosa a *Represa i exercici de la consciència lingüística a l'Alguer (ss. XVIII-XX)*. V. la bibliografia per la referència completa de l'obra.

Des de la perspectiva dels diversos autors algueresos que hem analitzat que són, com ja hem mencionat anteriorment, Josep Frank, Joan Pais, Joan Palomba i Antoni Ciuffo, n'hem de destacar que no s'observen grans diferències entre el model de llengua que opta cadascú particularment sinó que, més aviat, comparteixen, generalment, un mateix model per a la llengua literària de la primera Renaixença algueresa, que es veu, llavors, lògicament, matisada per detalls de menor importància individuals de cada autor. En aquesta mateixa línia, tampoc hi ha canvis substancials entre els diferents tipus d'escrits de la llengua formal o literària com són la poesia –així com un text en prosa–, els articles que aquests autors publicaren en revistes literàries catalanes i, finalment, l'epistolari de cartes que enviaren els algueresos protagonistes d'aquest estudi a diferents intel·lectuals catalans de gran importància filològica com Milà i Fontanals, Eduard Toda o Antoni M. Alcover.

Així, hem vist que l'alguerès és una varietat de la llengua catalana amb unes característiques molt curioses i que divergeixen amb importants aspectes lingüístics respecte de la resta de dialectes del domini lingüístic així com, també, en relació amb la llengua catalana estàndard actual. Aquest és, doncs, un punt geogràfic molt interessant i que segueix una evolució lingüística pròpia sobretot pel gran distanciament que hi ha hagut, i hi ha encara, amb la resta de la catalanofonia i, especialment, amb el Principat de Catalunya. Per això, ens hem adonat que sigui quin sigui el punt de vista lingüístic des del qual ens ho mirem –ortogràfic, fonètic, morfològic, sintàctic o lèxic– sempre hi ha formes que palesen aquest gran distanciament de l'alguerès no només des d'una perspectiva territorial, de fet, sinó també per la desconexió temporal amb la resta del domini lingüístic i que es reprenia, com ja hem mencionat, precisament gràcies a aquesta primera Renaixença algueresa, de gran importància cultural i lingüística.

En aquest sentit, doncs, advertíem que és una llengua enormement influenciada des de tots els punts de vista per la llengua italiana, i en menor mesura també per alguns dialectes de la llengua sarda, molt més que no pas per la llengua castellana, com és el cas dels territoris del català peninsular i balear. No obstant això, hem pogut veure que el castellà també hi ha deixat la seva petjada del període de dominació de l'illa de Sardenya per part de la Corona de Castella. Així, en ser, l'Alguer, una sola ciutat que manté la llengua catalana enmig d'un context lingüístic totalment diferent com és el cas de Sardenya, ens trobem amb aquesta gairebé inevitable situació d'interferència per part de diverses llengües veïnes.

A més, continuant amb les característiques més generals que defineixen el model de llengua d'aquests textos algueresos comentats i analitzats lingüísticament, percebem, també, que la llengua literària catalana que adopten aquests autors no és, majoritàriament, una llengua planera i acostada a la llengua col·loquial o oral del poble sinó que, més aviat, constitueix una llengua formal i culta. En aquest sentit, això es relaciona completament amb la voluntat estètica i dignificadora que persegueixen aquests autors, ja que volen, de fet, demostrar que l'alguerès és una varietat totalment vàlida i adequada, també, per escriure en un estil més formal. Aquests textos que hem analitzat en són, doncs, el més viu exemple.

D'aquesta manera, els quatre màxims representants de la primera Renaixença algueresa palesen la dignitat de la seva llengua per escriure textos de tan gran nivell formal com poden ser la poesia, que clarament cerca la perfecció estètica, però sense perdre l'essència lingüística algueresa, els articles per a revistes literàries serioses, bàsicament del Principat de Catalunya, on pretenen, també, doncs, mostrar la seva varietat algueresa als lectors d'aquests altres territoris catalanoparlants. I, finalment, en les cartes que envien a intel·lectuals de gran renom de la filologia catalana i, fins i tot, romànica, com Milà i Alcover, que ja hem esmentat abans, en què hi ha, igualment, una clara voluntat d'ensenyar-los que bona pot ser la seva llengua formal, tot i que força dialectal, per comunicar-se i fer-se entendre amb aquests importants erudits. Observem, que Joan Pais explica, precisament, en una de les seves cartes –la primera enviada a Antoni M. Alcover¹⁹ que la llengua escrita que fa servir no és la del poble, la llengua col·loquial algueresa, sinó una de més culta pels usos escrits. Pais, doncs, ho escriu literalment així en aquesta carta que dirigeix a Alcover: “Noti, però, que aquest no es l'alguerès del popul, ma l'alguerès, diem així, literari. Lo del pòpul cambia encare un poch”.

En conclusió, doncs, la llengua literària catalana de la primera Renaixença algueresa és una llengua culta, de tradició escrita antiga d'època moderna, però que, tanmateix, manté molt viva la diferenciació geogràfica de la varietat algueresa, i que es veu, com a tal, completament influenciada per les grans llengües del seu entorn i que la condicionen en tots els nivells lingüístics possibles començant pel lèxic i acabant per la fonètica que és, també, totalment italianitzada, i així ho palesen els textos que hem analitzat.

Per tant, aquesta llengua literària algueresa segueix un model de llengua bastant diferent del català estàndard escrit actual, ja que divergeix d'aquest per dos factors claus: el primer, és la llengua tradicional i prefabriana d'aquests textos, que es distancia de la llengua catalana d'avui en dia, ja estandarditzada i fixada gramaticalment i ortogràficament per Pompeu Fabra. El segon és la marcada diferenciació dialectal algueresa enfront d'aquest català estàndard actual en què Fabra va intentar evitar qualsevol mena de dialectalisme evident i que, en tot cas, té el català oriental central –i especialment el català de Barcelona– com a model de referència.

Així, observem, finalment, que aquests textos algueresos poden ser perfectament compresos per un parlant d'avui en dia de qualsevol part del domini lingüístic, això sí, trobant-se, contínuament, amb formes dels diversos punts de vista lingüístics que no corresponen al català estàndard actual i que, generalment, però, no impedeixen, com diem, la comprensió dels textos.

¹⁹ V. els annexos per la transcripció íntegra d'aquesta carta.

4. Conclusions finals

Finalment, arribem ja al darrer apartat d'aquest treball, on desglossarem, seguidament, quines són les darreres conclusions generals que en podem extreure d'aquest estudi que hem dut a terme sobre la llengua literària catalana a l'Alguer durant el període de la primera Renaixença algueresa.

Hem vist, primerament, en l'apartat teòric quin és el context històric i lingüístic que ens situa, doncs, aquesta zona geogràfica, la ciutat de l'Alguer –situada al nord-oest de l'illa de Sardenya– en el domini lingüístic catalanoparlant. Per arribar aquí, va ser clau la conquesta i, conseqüent, llarg procés de dominació de l'illa sarda per part de la Corona d'Aragó des del segle XIV fins al XVIII i que, va provocar, així, aquesta inserció d'un territori catalanoparlant més, concentrat, això sí, únicament a la ciutat sarda de l'Alguer. Es tracta d'un procés natural d'evolució cultural i lingüística, el fet que en aquesta població algueresa on es parlava aquest idioma, el català, s'hi comencés a desenvolupar una literatura en tal llengua.

És, doncs, en aquest context on hem de situar el període en què ens hem centrat en aquest estudi, la primera Renaixença algueresa, que va comportar, d'aquesta manera, en la segona meitat del segle XIX, la represa de relacions socials, però sobretot també culturals i lingüístiques entre l'Alguer i la resta del domini catalanoparlant, especialment amb el principat de Catalunya. Això va ser gràcies, sobretot, a dos principals personatges –un de cada banda–, que van ser el reusenc Eduard Toda, redescobridor de l'illot lingüístic alguerès, i Josep Frank, com a autor i erudit de l'Alguer, i precursor d'aquest nou moviment cultural des de dins de la mateixa ciutat algueresa.

No obstant això, hem vist, que aquesta feina dels primerencs actors de la Renaixença algueresa, no s'hauria pogut consolidar si no hagués estat pels tres autors restants que protagonitzen, juntament amb Frank, aquest treball: Joan Pais, Joan Palomba i Antoni Ciuffo, que van treballar en la finalitat d'impulsar i difondre la varietat algueresa de la llengua catalana, a través, fonamentalment, d'un grup erudit que van crear i que ha estat conegut amb el nom de *La Palmavera*. Finalment, apuntàvem, la importància que va tenir en tot aquest fet cultural alguerès l'esdeveniment del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, organitzat i presidit per Antoni M. Alcover, en el qual van participar Palomba, Ciuffo i un altre erudit i lingüista italià, Pier Enea Guarnerio, representant-hi l'Alguer i el dialecte alguerès.

Entrant ja en la part pràctica, introduïda per una breu pinzellada a les característiques més elementals de l'alguerès actual i que ens situaven, mínimament, en el context d'aquesta varietat algueresa, hem dut a terme el comentari d'anàlisi lingüística en aquest estudi dels textos algueresos que havíem prèviament seleccionat –seixanta-dos, en total– i que hem distingit a partir dels sis grans blocs o punts de vista lingüístics a destacar i que són l'ortografia, la fonètica, la morfologia –dividida en dos: la nominal i la verbal–, la sintaxi i el lèxic. Així, observàvem, encara, els diferents trets o aspectes més rellevants de cada un d'aquests apartats lingüístics, amb el clar objectiu, que això ens

portés a poder treure la conclusió definitiva a la hipòtesi que, de fet, buscàvem en aquest estudi, i que havíem anunciat com a tal en la introducció del treball. Aquesta era, doncs, conèixer quin és el model de llengua literària catalana que fan servir aquests quatre màxims representants de la primera Renaixença algueresa i amb quina finalitat ho fan.

Hem vist, finalment, que el seu model de llengua literària es basa en una llengua culta, és a dir, no acostada, com deia Joan Pais, a la del poble, i que segueix la tradició escrita de la llengua catalana, caracteritzada pels plurals en *-as* i per la conjunció copulativa *y*. Així, vèiem, també, que és una llengua escrita que, tot i voler ser volgudament formal i, per tant, no col·loquial, no renuncia, malgrat tot, a mantenir, generalment, els grans trets lingüístics que caracteritzen, indubtablement, la varietat catalana de l'Alguer i que la diferencia de la resta de dialectes del domini lingüístic així com del català estàndard actual. En aquesta línia, doncs, la segona qüestió de la hipòtesi, la que feia referència a quina finalitat persegueixen, amb aquest model de llengua determinat, aquests autors de la primera Renaixença algueresa, hem observat, sobretot, que hi ha una voluntat de difondre i donar a conèixer a la resta de la catalanofonia, la seva varietat algueresa, demostrant així, que és també la seva una llengua completament vàlida i adequada per als registres formals com ho són els tres tipus d'escrits que analitzàvem: la poesia, els articles en revistes literàries catalanes o les cartes enviades a grans intel·lectuals catalans, però d'una importància que va més enllà d'aquest territori geogràfic, com Milà i Fontanals o Antoni M. Alcover.

En darrer terme, hem d'apuntar que hem aconseguit esbrinar la resposta a la nostra hipòtesi plantejada inicialment, ja que hem pogut conèixer, com hem assenyalat anteriorment, aquestes qüestions amb relació al model de llengua d'aquests autors de la primera Renaixença algueresa i la finalitat que hi ha al darrere d'aquestes tries lingüístiques tan interessants i rellevants en aquesta zona geogràfica concreta del domini catalanoparlant.

Tot i ser, l'Alguer, un territori catalanoparlant tan petit, l'alguerès no deixa de ser absolutament atractiu i es presta a veure'n les principals característiques lingüístiques que la defineixen com la varietat de la llengua catalana amb una particularitat més gran. I és així tant pel seu gran distanciament geogràfic respecte del català peninsular com, també, per la seva desconexió temporal des del moment en què la Corona d'Aragó va perdre el domini sobre l'illa de Sardenya. Finalment, des del punt de vista actual, hem de subratllar que és cabdal aquest període de la primera Renaixença algueresa per les seves conseqüències més immediates culturals i, sobretot, lingüístiques, per a aquesta ciutat sarda però, més generalment, per a tot el conjunt de la llengua catalana.

5. Bibliografia

- Abelló, J. (1975). Eduard Toda i els catalans d'Itàlia. *Racó.cat*, 1752-1754. <file:///C:/Users/Usuari/Downloads/139707-Text%20de%20l'article-248910-1-10-20100521.pdf>
- Alcover, A.M. (1906-1907). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana: Tom III*. https://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=2
- Alcover, A.M. (1912-1913). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana: Tom VII*. https://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=2
- Armangué, J. (2001). *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya*. Institut d'Estudis Catalans.
- Armangué, J. (2006). *Represa i exercici de la consciència lingüística a l'Alguer (ss. XVIII-XX)*. Arxiu de Tradicions de l'Alguer. [https://ca.wikisource.org/wiki/Represa_i_exercici_de_la_consci%C3%A8ncia_ling%C3%BC%C3%ADstica_a_l%27Alguer_\(ss.XVIII-XX\)](https://ca.wikisource.org/wiki/Represa_i_exercici_de_la_consci%C3%A8ncia_ling%C3%BC%C3%ADstica_a_l%27Alguer_(ss.XVIII-XX))
- Bernat, F. (2001). *La fonètica dels parlars baleàrics segons les notes de Manuel Milà i Fontanals: Interpretació i estudi lingüístic*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/1689/03.FBB_PART_II.pdf?sequence=3
- Biblioteca Nacional de Catalunya. (2022). *Arxiu de Revistes Catalanes Antigues*. https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/inicio/inicio.do
- Biblioteca Nacional de España. (2022). *Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional de España*. <http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital/>
- Bosch, A. (2002). *El català de l'Alguer*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gort, J. (2001-2003). *Eduard Toda i Güell: Ideologia i escriptura (1855-1941)*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <https://www.tdx.cat/handle/10803/285581>
- Institut d'Estudis Catalans. (2001). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Alguer: 2 i 3 de juny de 2000*. Institut d'Estudis Catalans.
- Institut d'Estudis Catalans. (2001-2002). *Diccionari català-valencià-balear*. <https://dcvb.iec.cat/>
- Miracle, J. (1961). L'Alguer retroba Catalunya. *Serra d'Or*, (5), 13-15. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/serra-dor--36/html/02c53042-82b2-11df-acc7-002185ce6064_16.html
- Nicolau, L. (1922-1932). *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals: correspondència recollida i anotada per L. Nicolau d'Olwer*. Institut d'Estudis Catalans.

- Olivetti, E. (2022). *Dizionario Italiano Olivetti*. <https://www.dizionario-italiano.it/>
- Pais, J. (1970). *Gramàtica algueresa: A cura de Pasqual Scanu. Volum I*. Editorial Barcino.
- Perea, M.P. (1999). Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan Pais a Antoni M. Alcover. *Revista de l'Alguer*, (10), 119-167. <http://revistes.iec.cat/index.php/RdA/article/viewFile/33428/33416>
- Pradilla, M.A. (2015). *La catalanofonia: Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística*. Institut d'Estudis Catalans.
- Toda, E. (1888). *Un poble català d'Itàlia*. La Renaixensa. https://books.google.es/books/about/Un_poble_Catala_d'Italia.html?id=lqkaAAAA-YAAJ&redir_esc=y
- Toda, E. (2008). *La poesia catalana á Sardenya*. La Il·lustració Catalana. https://books.google.es/books/about/La_poesia_catalana_%C3%A1_Sardenya.html?id=JEv2d9EMomcC&redir_esc=y
- Viasona. (2022). *Despertar-te: Serenada a Tereseta*. (Consulta: 17 de desembre de 2021). <https://www.viasona.cat/grup/franca-masu/alguimia/desperta-te-serenada-a-tereseta>
- Vilaweb. (26 d'octubre de 2009). *Veus (3)... de l'Alguer*. (Consulta: 13 de desembre de 2021). <https://blocs.mesvilaweb.cat/emigdi/veus-3-de-lalguer/>
- Vilaweb. (20 de juny de 2013). *Lletres alguereses (2): Joan Palomba*. (Consulta: 13 de desembre de 2021). <https://blocs.mesvilaweb.cat/emigdi/lletres-alguereses-2-joan-palomba/>
- Web Project. (2009). *Diccionari de Alguerès*. <http://www.algueres.net/>
- Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya. *Alguerès*. (Consulta: 16 d'abril de 2022). <http://www.xtec.cat/~aribas4/llengua/dialectologia/algueres.htm>

6. Annexos

○ CORPUS DELS TÍTOLS DELS SEIXANTA-DOS TEXTOS ALGUERESOS DELS QUATRE AUTORS:

1. Amor y primavera (poesia de Ramon Clavellet), 1902
2. Carta a Joseph Aladern (Joan Pais), 1906
3. Carta a Jules Delpont (Joan Palomba), 1910
4. Carta als catalanistes (Joan Palomba), 1907
5. Carta als entusiastes de Sardenya (Ramon Clavellet), 1906
6. Carta de les impressions sobre Barcelona (Joan Palomba), 1906
7. Carta de ressenya de *La Conquista de Sardenya* d'A. Ciuffo (Joan Palomba), 1906
8. Carta primera a Antoni M. Alcover (Joan Pais), 1906
9. Carta primera a Antoni M. Alcover (Joan Palomba), sense data
10. Carta primera a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1902
11. Carta primera a Milà i Fontanals (Josep Frank), 1869
12. Carta segona a Antoni M. Alcover (Joan Pais), 1907
13. Carta segona a Antoni M. Alcover (Joan Palomba), 1907
14. Carta segona a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1902
15. Carta segona a Milà i Fontanals (Josep Frank), 1869
16. Carta tercera a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1903
17. Carta tercera a Milà i Fontanals (Josep Frank), 1870
18. Carta primera a Eduard Toda (Josep Frank), 1887
19. Carta segona a Eduard Toda (Josep Frank), 1887
20. Carta tercera a Eduard Toda (Josep Frank), 1890
21. De fonètica algueresa (article de Joan Pais), 1906
22. Divendres Sant (poesia de Ramon Clavellet), 1903
23. En Joan Palomba (article de Ramon Clavellet), 1906
24. Epistolari de Joan Pais: selecció (Joan Pais), 1901-1926
25. Extracte de la *Grammatica del dialetto algherese* (Joan Palomba), 1911
26. Fent la Catalunya Nova (carta de Joan Palomba), 1912
27. Festas del Alguer (article de Ramon Clavellet), 1904
28. Himne alguerès (poesia de Ramon Clavellet), 1906
29. La cançó del txapador (poesia de Ramon Clavellet), 1903
30. La Sardenya Catalana I (article de Ramon Clavellet), 1906
31. La Sardenya Catalana II (article de Ramon Clavellet), 1906
32. La Sardenya Catalana III (article de Ramon Clavellet), 1906
33. La Sardenya Catalana IV (article de Ramon Clavellet), 1906
34. La Sardenya Catalana V (article de Ramon Clavellet), 1906
35. La Sardenya Catalana VI (article de Ramon Clavellet), 1906
36. Lo padrí (text literari en prosa de Ramon Clavellet), 1903
37. Matinal (poesia de Joan Palomba), sense data
38. Mínyonia (poesia de Joan Pais), 1905
39. Morfologia algueresa (article de Joan Pais), 1906
40. Nota a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), sense data
41. Pensament trist (poesia de Joan Pais), 1908
42. Prov. P.E. Guarnerio (article de Ramon Clavellet), 1908
43. ¿Qui cos'es Deu? (poesia de Joan Pais), 1905
44. Renaixement (poesia de Ramon Clavellet), 1906
45. Romansa (poesia de Josep Frank), 1887
46. Salutació en el I Congrés de la Llengua Catalana (Joan Palomba), 1906
47. Sàtira política a Joan Batista Garibaldi (poesia de Josep Frank), 1888
48. Sem vius (poesia de Ramon Clavellet), 1906
49. Serenada (poesia de Ramon Clavellet), sense data

50. Simpló (poesia de Ramon Clavellet), 1906
51. Sospir (poesia de Ramon Clavellet), 1906
52. Supersticions del Alguer (article de Ramon Clavellet), 1904
53. Targeta postal a Antoni M. Alcover (Joan Palomba), 1906
54. Targeta postal primera a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1906
55. Targeta postal quarta a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1906
56. Targeta postal segona a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), 1906
57. Targeta postal tercera a Antoni M. Alcover (Ramon Clavellet), sense data
58. Una nova gramàtica catalana per ús dels italians (article de Joan Palomba), 1912
59. Un nou silabari català (article de Joan Palomba), 1911
60. Vallvert I (poesia de Ramon Clavellet), 1902
61. Vallvert II (poesia de Ramon Clavellet), 1903
62. Vetlla en lo Camp-Sant sobra la tomba de ma filla (poesia de Josep Frank), 1869

6.1. Textos significatius de Josep Frank

- Poema “Vetlla en lo Camp-Sant sobra la tomba de ma filla”:

LA NIT 18 DE MARS 1869

I.—A'l cel, ó blanca lluna,
 Diuma , á 'l cel que fas?
 Forsis la rassa humana
 T' agrada contemplar?
 Si es axi tu sola

Tempra la mia dolor y ma consola.

2.—Derrer de la montanya
 Ta veig la tarde ixir,
 Ma pòs al-lora en calma,
 En èstas dols ta mir:
 Ma torna la mia ruina

Cuant veig colgarta a 'l fi de la marina!

3.—No ta cobrir de nuvols,
 O amiga mia fael,
 Ni empressis ta carrera,
 No sias tanta cruel:
 Ab quietut resclara

La tomba de ma filla ab tua llum clara!

4.— Un ràto curt encara
 Concídi á 'n aqueix cor
 Que pugui aliviarsa
 Ab llagrimas y plor:
 Que plori un ràto espera

La nina de 'ls meus ulls y la llumera!

5.— O Rosa mia vermella,
 O meu blanch bermellí, —
 Perqué axí minyoneta,
 Perqué morirta axí?
 Ara que mes donosa

Creixivas cada dia y carinyosa!?

6.— Complias dos anys apenas,
 O enveja de 'l vehí,
 La tua cara era bella
 Com l' alba de 'l maiti:

Si á 'l mon fassis viscuda,
Lo somni de 'ls amants foras siguda!

7.— Per tota la mia vida
Sera 'l ton dols recort
A 'l meu cor afligit
De aliviu y de connort:
Servirá de dolsesa

A ma melancolia y ma tristesa!

8.— O tu massa ditxosa
Que 'l port has aguaitat,
Y 'ls perills de aqueix mon
Tan pronta has escapat!
Que á dona es perillosa

Navegar eixa mar tan borrascosa!

9.— Ja que tan jovencella
'L destí ta vulgué finir,
Ni pots de qui t' amava
Ser l' alegria y l' empar,
De 'l Som de 'l cel consol

Prega á la mamma tua y dormi sens dol!

10.— Cuant vivias ta dava
Tot mi y lo meu cor,
La mare tua mes darta
No pot ara que plor!
Y no podent mes tant

Jo donare l' amor, lo plor y 'l cant!

11.— O musa mia graciosa,
Tempra 'l cant á dolor,
Canta ab veu llastimosa
Lo cant de l' aflició.
D' avuy mes altrú cant

Alsaras que no sia dol y complanct!

12.— Com trista tortolella
Que plora á 'l sol colgant
Per 'ls valls y las alturas
Tothora s' va llamentant:
Tal yo la nit y 'l dia

Ploraré la finada prenda mia!

13.— Ja 'l ventitxol s' aixeca
Que 'm diu que l' alba apar,
Y veig colgar la lluna
En mitj l' onda de 'l mar:
Adios anima mia

Fins á tant que á ponènt sa mori 'l dia.

14.— Dins de aqueixa tomba
Dormi, meu bell tresor,
En mitj de los perfums
De 'l jasmí y de la flor;
Que yo de tant en tant

Vindré á portarta rosas, plor y cant!

- Poema “Romansa” (poesia lírica):

Volant per las ayras
En nuvols de rosa,
Mes bella que l'alba
No surt del maití,
Posantsa llutjera
Devant de mun llit,
Ab dolsa paraula
—Jo t'am— me diguí.
Cansó de amor —alors entón:
Ma un ton bas —lo cant am romp,
Estench las mans —per t'embrassar...
La sombra vana —ab la són part.

Alguer, 24 d'agost de 1887

Font: ARCA: revista *La Renaxensa*, p. 290, any 1887.

- Poema sense títol (sàtira política):

¿Algueresos cosa feu?
¿Còm, l'esperit de partit?
Vos ha prèrs tant lo sentit
Que al bé vostre no pensan?
En aquest pahís de pau
Que se vanta per fieltat,
Que vol diura... que hi ha estat,
Que vos turba així la ment?
No se veu altro que gent
Portant mal del ters y'l quart...
Vergonyavos de aquest'art
Que no porta un dit de bé!
¿Ma es possible que l'Algué
Sigui tant maligne y triste
De odiar al tío Batista,
Y no ferlo Diputat?
Ell motiu no'ns ha donat
De li fer aqueixa guerra
Y volguer que vagi en terra,
Com se lleigí en la *Gazeta*.
¡Verament es la planeta
Que tenía que passar...!
¡Qué Deu vos pugui ajudar
Per lo mal que li haveu fet!
Gent que no temeix lo fret
De'l maití, en las cantonadas
Lleigintne las *Pasquinadas*
Y papers apatxigats,
En allí son apuntats
Los mesos de la ruina
De la pobre *Mussolina*
Que á mirarlo fa pietat.

Si'l día fossi mancat,
 No tindria aquest honor
 De enfadar l'Insinuator
 Amba la butxaca oberta
 Quant filava donya Berta
 Lo cert es no se pagava
 Lo papé, ni se timbrava,
 Com s'acostuma avuy en día.
 ¿No vos posa en alegría
 Aquell full així botllat
 Que ratllal y ben contat
 Vos mesura'l pensament?
 Donchs se veu clar y potent
 Que lo boll es un plaher
 Que lo Síndich cavaller
 Nos ha dit per nos gosar.
 Y en cambi de l'alabar
 Pera tanta benefici,
 Voleu ferli'l brut servici
 De cassarlo com un vil?
 Jo m'en munto al campanil,
 Y me poso á repicar,
 Las campanas vull tocar
 Llensántlas fortas al ayre...
 Tot lo carré de Bonayre,
 Y fins tota la Ciutat,
 Vull que diguin ¿qué hi ha estat
 Que ne jitan las campanas?
 ¡Los matxonés de las tanas
 Fugirán de l'espavento
 De que entenen lo portento
 De un exemple així cruel!
 Es prou que se tiri un vel
 A l'affer de'l Diputat...
 Lo novembre es ja passat,
 Y's borri'l negre de fum.
 Jo entench diure que un rum, rum,
 Vaigi anant de boca en boca...
 Me pareix que de la coca
 No t'en deixan un bossí.
 Caramba que bella fi
 Que farias, Nino meu,
 Si amba tota la tua Creu
 Te pegan la gambalita.
 Tal cosa no sigui dita,
 Que no es menos de pensar...
 No se podría trobar
 Hu que pensi en tal manera.
 ¿Vos pareix una friolera
 Treure lo seu Sindicat?
 Sols los dinars que ha donat
 Lo farían confirmar.
 Y sinó feuvol contar

De Castel·li'l Comandant,
 Qu'es encara batallant
 Per un dinar que ha rebut.
 Jo no haguera may cregut
 Si sols me ho haguessin dit,
 Que un ball donat á la nit
 Es durat fins á mitjdia.
 Això prova en casa mía
 Qu'es capás de Administrar,
 Convidantvos á menjar
 Y á ballar alegrement.
 ¿No val més un cop de dent
 Ab tot lo bé que s'hi troba?
 Trist ha de ser l'home y pobra
 Que se vol estar en Dieta.
 Qui té la camisa neta
 Menja, balla y fa'l Senyor,
 Fuma, canta y fa l'amor:
 Y s'en frega dels bufons.
 Donchs, poseu la ment minyons,
 A tot lo que jo vos dich:
 Ja sabeu qu'es vici antich
 Oprimir l'home virtuós.
 Miréulo com es donós
 Quant se frega aquellas mans,
 Que si tocan restan sans
 Los malalts més desperats.
 De'l demés, hont sem restats...
 Volía diura... y ¿què cosa?
 Si, ell es com una rosa
 Qu'es creixida en mitj del rú
 O prenèulo cuyt ó crú,
 Ell es Síndich, y ell será.
 ¡Guai! á qui lo tocará,
 Aquell día no hi naix sol,
 Finalment, ¿cosa vos dol?
 ¿Menos Síndich lo volèu?
 Y basta que no'l toquèu
 ¡Fèulo al menos majoral,
 O guardiá del hospital!

 ¿Algueresos, cosa feu?

Font: ARCA: revista *La Il·lustració Catalana*, p. 202-203, 15 de juliol de 1888.

- Carta segona a Milà i Fontanals:

Alguer, 14 maig 1869

Meu estimat y dols amic:

Y després que venguin a'm diura que un home pot bé escapar a'l influx de la sua mala estrella!
 No's pot mai evitar per quant un home s'esforci. Jo cercaba, amant com só de las llenguas, y
 anaba sempre buscant un amic en Catalunya, y èuota (hete aquí) que la fortuna ma n'ha posat u y

dos: bo lo primer en cuant a cor y amor a la ciència; ma millor lo segon, per tendra de més la mia mateixa inclinació (penchant) per las llenguas. Ma la desgràcia vol que jo no pugui llegir la sua escritura! n'és, doncs, inútil! Fassi de tot perquè millori la sua escritura, sent per a mi massa dolor lo de no podernos entendre.

He rebut lo n.º 29 de'l *Gay Saber*, y'ls algueresos hi han tan gosat en veure una gazeta catalana! També he rebut *Lo Gayter del Llobregat*. He rebut, finalment, tot cuant'm vara enviar lo Sr. Martorell y Peña, y tot és estat consignat y entregat a sa destinació.

De las produccions de vostè ting de li diura tant de bell! La Cansó del pros Bernart uneix la simplicitat y la gràcia a la vivesa de l'acció. La Prelecció és dictada ab vasta erudició y vistas segures: l'hi diré que ha servit a més a'm corregir y rectificar un error que va girant per las nostras escolas de Itàlia: veng a diura, aquell que la dominació araba haya influensat y enriquit la Litteratura castellana.

Adverteixi que agotar y desgotar són termes que empleem encara: agotar l'aygua d'una barca. Cuant que'm escriu, tiri dret, ja l'enteng. Y després, si qualqui terme hi fossi, lo castellà, lo portuguès, lo francès, y totas las gradacions català, provençal, etc., etc. Ja m'agiudan. Y las llenguas llatina y sarda, creu vostè que no ma donin la sua mà?

Moltas gràcias a D. Joaquim Rubió y Ors de'l bell i gentil do que'm ha fet. L'he rebut aquesta maití. ¿Com és agradada, la mia cansó, en Barcelona? Es la primera vegada que cant català, o diré més bé alguerès, y he sacrificat sovint l'idea a'l vers, que no sempre podia dominar. Desitj saber això. Cantaré sempre y escriuré rondallas y un poc de tot. Faré cantar a mus germans Rafel y Francesch, que cantan tant bé en italià. Rafel és tinent de Artilleria, y canta sempre de *amor*; Francesch és poeta satyrich.

Si trob llibras catalans lis enviaré, ma és assai difícil. Manuscrits n'hi ha, y per lo demés són testaments, actas de compra-venda, etc., tots traballs de notaris; y ahir apunt só estat avisat a l'insinuació per traduir de'l català lo testament de Juan Andreu Pons l'any 1757.

La narració publicada en lo *Gay Saber* no sé si va bé o mal: yo no coneix lo manuscrit. La poesia mia té dos petits errors de lletra: «Ti» en cambi de «Si» (*sein, seno* en italià y castellà), y l'altra és: «Jo donaré l'amor, lo plor», etc., en cambi de «Ta donaré» («Je te donnerai», etc.).

Del restant m'és impossibla de li respondra, perquè no puig lligir la sua lletra y las cançons que m'ha enviat.

He vulgut obrir lo *Gayter del Llobregat* en lo mentras que vaig escrivint la presenta, y'm só entopat ab un cant qu'és tot enter alguerès, ni hi ha de mudar lletra: *A un cega* (pàj. 75). Estrinyi de part mia la mà de D. Joaquim Rubió per los suos dos plolachs [*sic*], que no he pogut deixar de lligir una vegada que he comensat: tant amor patri inspiran y tant moum a estudiar la nostra antiga llengua.

Aveta (*te voilà*) una cansó catalana que'm va dient la mamma. Com vustè veu, és antiga:

«Las guardias, las bonas guardias...»

La mamma'n sap tantas antigas y modernas, y totas aniré enviantlhis.

Me pareix de lligir que vustè duda que lo jornal *Gay Saber* no continuarà. Y perquè això? Si yo enviessi qualqui coseta, la publicaria? Y si fossi encara de altrus, per exemple de mus germans o amigs, també'l faria?

Tantas cosas a D. Martorell y Peña. Lo saluda l'avocat Juan Vitelli-Simon, que li escriurà a dias. Vustè ànima y lo regrasietj de'ls compliments que'm fa, que del resto no mercia, son amig y servidor.

Jusè Frank

Font: *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals: correspondència recollida i anotada per L. Nicolau d'Olwer*, p. 111-113, 1922-1932.

- Carta tercera a Eduard Toda:

Alguer 11 Mars de 1890

Mon estimat amich

He rebut la vostra carta en fecha 2 de febrer. Yo era malart. Son vuit mesos que vaig combatent ab la malartia.

Lo dia 20 febrer fonch vistat del Capità Metje del Distret militar en Sasser, y aventme trobat molt malart, va fer sa relacio, y lo Govern m'ha posat en Esperativa fins de l'primer dia de aquest mes. Ara sò en Alguer en mitj de ma familia, hont esper de guerir tot siguiut. Tench una complicacio de mals: Bronchite, engargo al fetja, atrofia à la melza, catarro gastrich, afonia, y altras mil malas pascuas. Lo clima humit de Acier? me matava! Lo metje am digué que sò deudor de la mia vida à ma constitucio y tempru de ferro, pero si estic altres dos mesos en Acier? Hi deix la vida. Dons veyeu que vostre desitj que la vostra carta me trobessi en bona salut no s'es complit. No coneix vostra publicació "La Poesia catalana à Sardenya" De cuant he sigut en Acier? res he mes sabut ni de publicacions ni de Diaris de Catalunya. Sò à l'escur de tota cosa. Era com al limbo.

Son tres dias que he deixat lo llit, y avhuy me trobo un poc bé. Esper de millorar cada dia. No puch mes continuar á escriurer; altra vegada escriuré de mes.

Teniume sempre per lo

Vostre aficionat amich

Josep Franch

Font: *Eduard Toda i Güell: Ideologia i escriptura (1855-1941)*, p. 436-437, 2001-2003.

6.2. Textos significatius de Joan Pais

- Pensament trist:

Escolti, o mare mia: vosté esjà vella
Y dels ulls sous es mort tot l'esplendor;
jo jove encare só, ma, cregui, bella
per mi la vida es sol ama 'l sou amor.

Las penas mias, o mama, vosté sa;
ma a costat sou, lo veu, jo so content;
¿perque, donchs, certas voltas, trist me fa
Y me posa en lo cor tanta torment ?

Oh! no me digui mes, o mare mia.
Que la sua vida está per tramontar,
Que presto tocará la sua agonía
Y aniguerá a la fossa a reposar !

Jo prech al Cel que pe' assai anys contenta
en l'amor meu vosté pugui vivir:
Qu'en l'hora, que ja de ara me tormenta,
jo ama vosté abressat pugui morir.

Font: ARCA: revista *Revue Catalane*, p. 385, 15 de desembre de 1908.

- Minyonia:

La vida tu no sas encare quant
es plena de dolors, ó etat pueril;
á l'ombra del materno afecto sant
tu crixis come flor primaveril.

Te circondeja amor, joyas y cant;
y així, gosant en un eterno abril,
no provas may dolors y sol d' encant
la ingenua viu ánima infantil.

Fulgida aurora de una nit escura,
dols arrecort de un temps lego passat,
principi bell de un' existencia dura;
La joya sola ses l'única flor
que la natura dona al desdixat
oh! quan ses bella, oh! quant ses cara ál cor!

Joan Pais

Font: ARCA: revista *Occitania*, p. 12, gener de 1905.

- ¿Qui cos'es Deu?:

En l'ora que pel bläu firmament
un resplendor se veu
de punts de plata, perla y or lluhent,
mir y deman: Dieu, llumeras bellas,
dieume ¿qui cos'es Deu?
«Orde» responen totas las estrellas.
Quant tots los camps, los monts y'ls valls floreixen
y'ls aucellets contents
a la natura inetjant pareixen,
deman: ¿Deu qu'es, o aucells y colors bells
de aquestos camps florents?
«Bellas» diun las flors y los aucells.
Quan dels ulls tous la nina, o bona mama,
lluheix adevant meu,
y a mí me diu que lo tou cor tant me ama,
jo de la nina tua al resplendor
deman: ¿Qui cos'es Deu?
La nina me respon: «Deu es amor».

Joan Pais

Font: ARCA: revista *Occitania* p. 11, maig de 1905.

- De fonètica algueresa:

Accept amb plahier lo convit que nos vé del nostre estimat Clavellet, però, primer de prendre a tractar dels usos y costums nostros, més difusament del que hagi fet amb los meus mesquins artícules que hé publicat anys enrera en «La Renaixensa», jo crech necessari de fer conèixer més, als germans de Catalunya y de Fransa, los principals cambiaments fonètichs que ha subit lo nostro dialecto; de manera

que qui lligi los meus artículs, pugui tendre una idea aproximativa de lo qu'és l'alguerès moderno. Per això, aquestos, seran escrits en lo mateix llenguatge que avuy parla lo pòpul de l'Alguer. En la «Gramàtica del llenguatge alguerès» preparada ja de cinch o sis anys y avuy ja en curs d'estampa, los estudiosos poguerà veure totas las diferencias de fonètica, de morfologia y de sintaxis que existin entre'l catalá y la varietat algueresa. Per ara, donchs, faré observar las principals règulas de pronuncia algueresa, o per millor dífere, las principals corrupcions de la nostra fonètica. Vocals: Las vocals se pronuncian com en catalá. Però l'e àtona tè lo sò de la a tònica, clara (com en italià) y no may de la ə, de la major part dels catalans. Exepcions: En certas paraulas, especialment eruditas, ex: *generós, gentil, general, veritat, realtat, serietat, preciós*, etc , se pronuncian amb e tònica. La o àtona sona sempre u, a excepció de *ocupació, colotronxo, yello*, etc. y en altres paraules erudites, en que prén lo sò de la o tònica. Las particelas: *lo, me, te, se, nos, ne*, sònan sempre: *lu, ma ta, sa, nus, na*, y no may: *el, em, et, es, ens, en*. Consonantes: La d y la l intervocàlicas se pronuncian r. Així: *viuda, cadira, escola, oli*; se pronuncian: *viúra, carira, ascòra, òri*. Fan excepció: *empoda, adolorit, adamunt, adabaix, espala*, y altres paraulas, però en número ben reduhit. Lo grupo *dr* sona com a *rr*. *Fadrí, vidre, pedra*, sònan: *farrí, virra, perra*. La l després de *b, c, t, g, p*, se pronuncia r. Donchs *blanch, clar, flor, inglés, plé*, se pron: *branch, crar, fror, inglés, pré*. La r a devant de una consonant sona l. Y aixi: de *art, vert, virtuós, mort, curt*, nosaltros pron *alt, velt, viltuos, molt, cult*. La r final dels verbs y dels substantius se calla (lo mateix que en totas las altres varietats del català). Sona, però, en *haver, ésser, nàixer, paréixer; conéixer, meréixer*, y compostos derivats. Sona també en tots los monossilabs: *pòr, sór. vèr, pur*, y en varis polissilabs: *tesor, pitxer, pudor, major, minor superior, inferior, ductor*, etc. La c sona com a tx en *cego, círcul, citadí, particela*, mentres que se pron. igual que en català en los radicals y derivats: *cèrcul* (de bóta), *ciutat, repartició*. Lo grupo *gn* sona ny en *regno, dign* y derivats. La v final sona f, donchs, *viv* se pron. *vif; escrib, escrif*, etc. Se callan sempre: 1. la b de *obtenre, abstinència, objecte* y d'altres. 2. La c de *acte, doctor, directo*, etc , y la primera c de *acció, direcció*. Així se pron *ata, dutor, assió, diressió*. 3. La d de *admiració, administrar*. 4. La p de *adoptar, dissapte, baptisme*, etc. Los grupos finals *chs, ps, ts* sonan z. Per això *fochs, cops, fets* se pronuncian: *foz, coz, fez*. La x llatina se pron. s y no may *cs* ni *gs*. Donchs: *exemple* sona *esembra màxim* pron *màssim*. Oltre a tot això, per influencia del sard tenim en la nostra fonètica un'altro sò que jo no pogueria rapresentar més que amb la forma gràfica *sg*, sò idèntich al de la *j* francesa; lo tenim però, en pocas paraulas y quasi totas introduhidas del sard: *asgerito* (peix), *brasgia, brasger, asgio* (deixadesa), *esgiápido, esgiamboriat* (desaborit), *estasgionar, quisgineri* (cendrós), *asgiasio* (bastó de mòure lo timó de la barca), y altres. En pròxims artículs, dongaré algunes nocions de morfologia y de sintaxis algueresa; de manera que'ls nostros germans de fora, vegin més clarament qui corrupcions ha subit lo nostro llenguatge a sota l'influencia de forastes idiomas.

Joan Páis y Melis

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 6, 24 de novembre de 1906.

- Morfologia algueresa:

Artículs. — Los artículs algueresos son: *lo, los; el, els; la, las*; (determinatius); un, una (indeterm). Dels artículs masquils *lo* y *los* son los més comuns; ex: *lo cavall és allistrit: ell allistri lo cavall*. Los altres dos artículs masquils *el* y *els* se usan sol en los següents casos: I. Quan la paraula que precedeix acaba per vocal y la que sigui comensa per consonant. Ex: *ara vé'l germà; després tornarà 'l pare*. II. Quan precedeix paraula que acaba per cons. feta excepció dels sòns *l, ll, m, n, ny, r, s, ix*. Ex: *jo prenh el carro* (pron. iò prenk 'l carru): *veig el cutxo; agaf el cavall*: ma no se diurà may: *Pere vol el paper; mosaltros veremém el camp*; perquè a devant de l'article hi ha una de las consonant preditas. **Nom** . — Generalment los plurals dels noms se forma com en català. Se observin però, aquestas excepcions: I. Los noms *café ganapè, trepiè*, fan *cafers* (pron. cafels), *ganapers*, etc. III. Los noms de les lletres de l'alfabet y los dels números siguin las mateixas règulas dels altres noms això és, prènen s si acàban per vocal àtona o per consonant: prènen ns si acàban ama vocal tònica. Ex: *ff. duas èfes: dd, duas dins: tre nous; dos vuyts*. Però los numerals cardinals que acaban per s, adjunyin os; ex: *trés sisos*. Los noms adjectius *nu* y *cru* fan al plur. *nuns* y *cruns*: mentres en català fan *nusos crusos*. **Adjectiu** — En quan al feminil dels adjectius se

noti I. Que'ls adjectius (y també'ls participis) en *nt* prenen sempre la *a*; mentres en català aquestos restan quasi per la major part invariants. Ex: *home prudent, dona prudenta: amant, amanta*. II. los acabats en *l* prenen la *a* quan recivin l'accent demunt de la penúltima sílaba: restan invariants los que tenen l'accent demunt de l'última. Ex: *treball útil, cosa útila, remey fàcil, entrada fàcila*; però *home fidel, dona fidel, jove civil, jova civil*. En las comparacions se usa *de* y no may *que*, quan lo segon terme de paragó és un substantiu o un pronòm. Ex: *Antoni és més bò de Pere; mé estudiós del germá y més coratjós de tu*. Al contrari se usa sempre *que* y no may *de* quan la comparació se fa entre duas qualitats. Ex: *Aixó es més bell que útil*. - Nota - En lo comparatiu de minorancia, l'alguerès no usa may l'adverbi *manco* (menys) ma diu sempre *més poca*. Ex: *ell és més poca bò de tu*. Dels adjectius ordinals tenim: *primer, segon, tercer, quart, quínt y sext*. Tots los altres, se esprimin posant a devant del cardinal corrisponent l'artícul seguit de la preposició *de*; ex: *lo de vuyt, lo de sis; y a voltas los de très* (los tercers).

Joan País y Mel

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 7, 15 de desembre de 1906.

- Carta primera a Antoni M. Alcover:

L'Alguer, 29 de setembre del 1906 (no s'explicita si va ésser contestada)

Molt Reverent Mossèn Antoni M. Alcover

Perdoni, si me present de mi meteix a Vosté, encare que de mi no hagi entés may manco parlame. Jo so sempre estat y so are un entusiasta de la llengua catalana y admirador de l'activitat literaria y comercial de los fills de aqueixa terra benehita de Deu, que se diu Catalunya. Per això apunt me so ocupat, tot lo qu'he pogut, en fer calqui cosa que tornessi en certa manera de utilitat a la nostra antiga mare ¡y ja de uns set anys he compilat una gramática del nostro dialecto. Però no he tengut mai la possibilitat de publicarla, sent jo encare estudiant y trobantme en tals condicions economicas, de tendre cada dia de resoldre lo problema del "viure"!

No obstant tot això esperava un bell dia de poguer dar a l'estampa lo meu petit treball, quant un cert Joan Palomba, mestre d'escola, (que ja havia vist la mia gramática algueresa manuscrita) volgué ell també compilarne una; no però ama la grafia catalana, ma ama la grafia de l'Artxiu Glotològich, proposta de l'Ascoli. Lo dit Joan Palomba té la moneda y publicarà quant primer la sua gramática, jo al contrari no me trob encare en "tals bonas condicions" y, per conseqüència, si no li desplau a V., jo transcriu mes clarament qu'és possible la mia gramatica y l'envich al Congrés, manuscrita. Lo Congrés així poguerá véure qualas de las duas té calqui mèrit. Que, però, la mia tengui de tendra la precedencia en fet de temps demunt de la de Palomba, lo dimostrea'l fet que jo ne he escrit als senyors En Rossendo Serra y Pages y Benet Roure y Barrios já de are fa quatre o cinch anys. A'n aquest propòsit no adjuny arrés mes, en l'esperancia que V. se complaurá de me contestar desseguida, primer que transcurri 'l temps establit per presentar los treballs al Congrés. He sabut també que en Palomba es estat convidat al Congrés espesat de tot, no solament de viatge. Jo no sé, ni vull saber, qui mèrit tengui o hagi tengut en Palomba; deman sol a V. come president del Congrés si jo també pogueria tendre las mateixas facilitats, que son estadas concididas a en Palomba per prende part al Congrés.

Fiducios de que V. se complaurá de me contestar quant primer, li deman mil excusas si l'he encomodat tant y me firm de Vostè.

Humil y Obsq servidor

Joan País

P.S. He cregut millor de li escriure en el meu dialecto perquè V. vegi ja de are calqui una de las diferèncias que existin entre l'alguerès y 'l catalá. Noti, però, que aquest no es l'alguerés del popul, ma l'alguerès, diem així, literari. Lo del pòpul cambia encare un poch.

Lo sou servidor

Joan País y Melis

Font: *Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan País a Antoni M. Alcover*, p. 139-140, 1999.

- Carta segona a Antoni M. Alcover:

L'Alguer, 22 de setembre del 1907 (contestada 6 novembre 1907)

Molt Reverent Senyor,

Abans de tot li deman perdó per l'enfado que li port ab aquesta mia carta, y, en l'esperansa que se dignará de m'escoltar, prosegüeix. Jo tenc intenció de publicar una gramàtica algueresa, a la qual seguirà una petita "Antologia de prosa y versos algueresos" y un diccionari també alguerès. Però, confés la veritat, no sé prendre una decisió per quant resguarda la manera mes oportuna de rapresentar graficament certos sons que se son corromputs en lo nostro dialecto per influencia dels dialectos sardos y de l'idioma italià.

Nosaltros, en fet, havem:

1er canbiat en *r* la *l* intervocalica y *ll* dels grupos *bl, cl, fl, gl, pl*; y per això pronunciem escara, vira, morí, etc. y branch, crar, fror, igrésia, pra, en lloch de escala, vila, molí; blanch, clar, flor, iglésia, pla;

2on canbiat en *l* la *r* que se troba adevant de consonant; y per aquesta corrupció proferim velt, solt, alt, etc. en cambi de vert, sort, art, etc.

3er canbiat també en *r* la *d* intervocàlica, y es per això que diem vira, carira, mura, en lloc de vida, cadira, muda, etc.: y egualment en *r* havem canbiat la *d* que precedeix un' *r*; per lo que pronunciem pérra, parrí, vírre, farrí, romír, etc., en cambi de pédra, padrí, vidre, fadrí, dromir (metatesis de dormir);

4t hem introduït lo sò de la *j* francesa en algunas paraulas catalanas, com en braja, brajer, etc. per brasa, braser, etc.

5t havem dat a la *c* que precideix la *e* y la *i*, una sol en pocas paraulas catalanas y en totas las que se introduheixen de l'italià, el sò de la *ch* castellana; es: chego, munichipiu, chitadí (= ciutadà), etc. per cego, municipi, citadí, etc.;

6t havem finalment dat, per influencia italiana, lo sò de la *x* catalana al grupo *sc* de moltas paraules; es: xèna, xensa, xiátiga, etc. per scana, scença, sciatica, etc.

Donchs bé, ¿aquestas corrupcions se tindran de fer evidentas escrivint com pronunciem, encare que se usi la grafia catalana, o se deuran de deixar intactas las consonants ja existentas, encare que corrompudas? Jo no sé si'l parer meu podrà tindre algun valor, mes comun que sigui, jo crech oportú de manifestarlo a Vosté. A mi me pareix que, tractantse de una gramatica practica, no seria'l cas de omplirla de massa reglas de pronuncia; y que millor seria escriure las consonants com las pronunciam; mes, sol en los casos, en que cambian de sò, per proprio, deixarlas intactas, Això es, en la formació del feminil, del plural y dels temps dels verbos o dels derivats. Així, escriurém mala, fàcila, cavallers, pintors, valer, moléva, malésa. facilitat, etc. perquè venen de mal, fácil, cavaller, pintor, val, mol, etc., en que la *l* y la *r* se pronuncian tal y qual, això es ab el llur sò alfabetich, ¿Que me diu V.? Un sou consell per a mi será un orde y faré lo que a V. plaurà millor.

Mes, en aquest propòsit, sabi també que tenc intenció de abolir en l'alguerés totas las lletras que no pronunciem res; com la *b* de objecte, subllevar, etc., la *c* de director, acte, etc; la *d* de administrar, admetre, etc., la *p* de dissapte, baptisme, etc.; la *x* catalana de exercici, exame, etc. , que donan exercici, esame, etc.: y finalment la *ç* de caça, braç, maça, etc. etc., en lloch de la qual volgaria posar la doble *s* com molts catalans, també gramatichs, fan. En una paraula, jo voldria fer una gramatica que no enfadi ab massa reglas de pronuncia, perquè altrament no puch conseguir la fi que me so proposat y que es lo de fer aprendre la llengua catalana per medi de l'alguerès; y per obtindre la qual cosa jò portaria al lau de cada forma corrompuda la vera forma corrisponenta catalana. L'Alguerès, Vosté lo sa com a mi meteix, es habituat a llegir l'italià, lo qual idioma (V, lo sa també com a mi) se llegeix com es escrit. Donchs costringirlo a llegir diversament de com es escrit. Es lo meteix, almens al principi, de costringirlo a una cosa superiora a las suas forsas, y se'n enfada. Per això jo diuria de escriure las paraulas mes simplement qu'es possible, donantse, se compren, al lau sempre la corrisponenta forma catalana. Escriure tot tot com pronunciem, no es ni manco prudent, perquè seria pitjor, donant lloch a major confusió, per los infinits mutaments fonetichs que las nostras paraulas subeixen en cada canbiament. Així de jo mor se fa murím y molt per morim y mort; de mòldre se fa murém, etc. per molem, etc., mes, en estos casos, se escriurà com en catalá, perquè això de escriure los com se pronuncia se pot fer solament en un treball de sola "fonetica", y no en una gramatica. ¿És ver?

Repeteix jo estaré al consell que V. me donarà, perquè V. es molt competent en fet de lingüística, a part d'adulació. Y hi seian moltras altras cosas de ferli notar, però jo no voldria enfadarlo massa aquesta volta y

me reserv a li respondre altras petitas questions en un' altra mia, si V. voldrà tindre la cortesia de contestar a 'n aquesta mia. Li diuré encare que, perquè jo puga fer un treball útil y quasi complert, es menester que tengui una bona gramatica y un bon diccionari català, que jo pugui consultar ab seguretat quan tinch de donar una forma justa catalana. Y en aquest propòsit lo prech de consellarme la millor gramatica y 'l millor diccionari català. Tindria'l gust també de veure los nous treballs de l'últim congrés per la llengua catalana, los quals me servirian de molta ajuda en las mias obras, especialment en la gramática y 'l diccionari; per la seguretat de los vocables y de las formas verament catalans. Per això li seria molt agrahit, si me poguessi diure quales publicacions se son fetas despres del congrés de l'octubre de l'any passat y hont se poden comprar.

En la esperansa que V. voldrà perdonarme per l'enfado que li port y que se dignarà venirme en ajud ab el sou bon consell, li envio los meus mes vius rengraciaments y los meus corals saluts.

De V. humil y obsq servidor
Joan Pais y Melis

Font: *Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan Pais a Antoni M. Alcover*, p. 141-143, 1999.

6.3. Textos significatius de Joan Palomba

- Matinal:

L'Alguer que lo sol esclareix
ama'l golf hermós entra'ls monts
l'Alguer se desperta i senteix
l'encant de rojals horitzons.
Revolta pe' la gran marina
a mig al diví resplendor
que llueix ne l'onda turquina
un cant així dolç d'amor.
En lo gran cristall tot de plata
somriu cada tremol de llum,
somriu entra un bell raig que encanta
la vela que pe'l vent va lluny.
Entra núvols de cel serè
i faixes de gran armonia
un arc de Sant Martí desté
resplendors pe' l'ànima mia.

Font: Vilaweb: *Lletres alguereses (2): Joan Palomba*, 20 de juny de 2013.

- Fent la Catalunya Nova:

Una lletra d'en Joan Palomba, el fervent catalanista de Sardenya, pera els nens de la Escola «Mossen Cinto».

El Consell d'Instrucció d'aquesta meritíssima institució cultural Catalana, en contestació a un seu prec, ha rebut d'en Joan Palomba, d'Alguer, d'aquest home en el qual s'ha encarnat tot l'amor de la seva rassa pera Catalunya, unes paraules calidament patriòtiques pera esser trameses als nens de l'Escola. Tots els infants de Catalunya, y encara molts homes fets, haurieu d'educarse en l'amor de aquestes ratlles, tant sortides del cor que no podém resistir la tentació de transcriureles. Heuseles aquí, doncs, les paraules mediterrànies:

«Honorable Consell d'Instrucció de la Escola Catalana «Mossen Cinto»-Barcelona. Ab molt plaher he lligit la vostra estimada carta, a la qual no puch contestar com hauría desitjat, porque sou ocupatíssim en los exames de reparació. Regraccio de l'honor que el distingit Consell ha volgut donarme promitinli per

altra ocasió un millor contribut. Per aixó son poques ralles que adresso en especial manera a los nens de l'Escola Catalana.

Escolteu, bons nens. Es un preceptor que us parla. Frecuentava el primer any de gimnasi quant per la primera volta, en la biblioteca Comunal, vaig lligir una rondalla Catalana. La lectura d'ella, en un llenguatge igual al meu y el nom de Catalunya va legu enclavarse en lo meu cor, despertantme sentiments de afecte intens i de simpatía que, fins avui, se son mantinguts ab fermesa, y enamorat de la vostra terra he dedicat a ella gran part de los meus estudis. Ab entusiasme he sempre lligit les seves glories i en l'apendre los seus fastos, un presatge de noves glories me bolenavan a la ment; l'història de les seves desgracies me feran trist i esclatava en plor, i en la ment de minyó pensava: Si fossi Catalá! Hauría vulgut vendicar cada íngiuria que ha suferta Catalunya, de aquesta mare aixi noble, treballadora y aixi bella, ma tant desdixada, i posarli sobre el cap una fulgida corona! Y ara a 35 anys comprenc millor i admir l'entusiasme i l'amor d'aquellos valerosos, que n'han rentat la vergonya ab el propi sang i quant recart los fulmineos vols de les agules llatines, vulgaria io també obrir les ales i afigir nous triumfos a les quatre barres! Així les memories de l'antiga grandesa vanan estimular i han resistit a la forsa estrangera, les grans animes de tants martirs i heroes del risorgiment politic Catalá, de los intrepits patriotes de 1640, de la defensa de Barcelona del 1714, del Corpus de Sang, a los valerosos caiguts en aquellos dies. Recordeolos ab veneració i el cant de los «Segadors» us sigui de incitament. De les passades desgracies, Catalunya s'es alsada com una reina que inspira majestat a l'aspecte, reverenciada y respectada de aquella gent que un dia l'han destrossada. Ara Catalunya es riunida baix la bandera de les quatre barres, simbul de la seva grandesa també en la desgracia, emula orama de l'Espanya en la bella gara del progrés civil. Salve, o Catalunya! la terra de Bartero i de Milá! Aquí es nat Verdaguer que ab el seu cant diví s'es elevat al Cel i s'es coronat ab lo llorer immortal; aquí es nat el Guimerá, que sobre les ales de l'alt ingeni es pujat entre los beatos cors i va enflorar la seva testa de roses cultes en paradís! Aquí son nats molts altres escriptors distingits, pintors, escultors, musics i arquitectes que han renovel-lat los sublimes miracles de les arts belles.

O bons nens, estudeu, sigueu l'orgull de la vostra terra. Ameula, porque ella es mare nobilissima, honoreula ab les vostres virtuts de bons ciutadans, promtes a sacrificarvos, si serà el cas, també la vostra jove vida, rpitint los versos de un gran poeta italià:

«Alma terra natia.

La vita che mi destí, ecco ti rendo!»

Honorable Consell, acabo la present demanant venia de les meves pobres paraules, accepteu el bon cor. Ab l'auguri de portar un altre vegada el meu salut personalment, quedeu de V.V. desitjantvos forsa anys de vida per el be de Catalunya.

Vostre admirador

JOAN PALOMBA

Font: ARCA: diari *Renaixement*, p. 530-531, 31 d'octubre de 1912.

- Carta als catalanistes:

Molt Senyor meu :

A la fi del 1906 he publicat una Gramática del dialecte alguerés modern que representa el primer tentatiu de recullir en forma simple i a la portada de totes les principals regles que governan el nostre dialecte, el qual fill de la gran llengua catalana s'es conservat, a través a tants segles, aixi fidel a la llengua mare de destar meravilla als meteixos catalans. Ma el meu treball era destinat sobretot a los meos conciutadans i a los minyons algueresos i era per aixó escrit en italià i distribuït en manera de puguerlo confrontar fàcilment ab les gramátiques italianes. Sicom però a Barcelona, quant so vingut a pendre part al I Congrés de la Llengua Catalana, so estat ab insistència pregat de molts bons y cortesos amics de refer la meva gramática en manera que fossi mes accessible als catalans, jo tornat al meu pais, he fet de nou el treball reformantlo casi tot. Com es natural però, refent del principi los meus estudis gramaticals sobre el dialecte

alguerés, he trobat moltes errades de esmenar, molts buits de omplir í sobretot he arriquit en gran abundancia el lessico que ara es més que qüintuplicat. He pres com punt de partencia la gramàtica catalana i a ella me so tingut escrupulosament en los confronts, en la distribució dels capítols i en la classificació dels singols fets gramaticals. I ara la present al public català el qual, esper, vulgerà ésser llarg de favor a l'obra meva, a ell adreçada i completada ab anim de germá. Los precis del meu treball, si també hi son, los reconeixerán los lectores; jo però no puc fer de menos de diure que la traducció del texte en catalá es deguda a l'àbil ploma del professor En Emili Vallès, professor en Ciències y autor d'una Gramática catalana, el valor del qual i l'amor per los estudis i per la gran pàtria catalana son aixi coneguts que jo no afigeix paraula. Les adhesions, de les quals fraternement regracio fins de ara los suscriptors sigueran adreçades al Senyor Emili Vallès. Passatge Domingo, 5, 2on, 2a, Barcelona. La petita suma de dues pessetes no obstaculà certament a V. en que se uneixi ab mi en participar al omatje que tenc ánimo de rendir a la Catalunya i als meus corals amics. Oseq.

Joan PALOMBA Y CANO

L'Alguer, 12 juny 1907

Font: ARCA: revista *Revue Catalane*, p. 315, 15 d'octubre de 1907.

- Salutació en el I Congrés de la Llengua Catalana:

«A mi, que am afecta de germà y em entusiasmo de astudiós so vengut tras vusaltrus atravers tanta mar, confiant en la benevolencia y en la curtesía vostra, ma sigui cuncedit, primé de tot, portar la salut de la mia ciutat nativa. Anallí dabax, vers l'urient ahont la mar sa frangi a las costas de Sardenya, la bella Alguer filla de Catalunya té encara viu lo recort de la mare patria. L'aria que mus vé cara maití de l'ucident ademunt de las ondas, mus porta'l vostru salut y al maití am las primeras arietas, vé la nostra a vus-altrus, germans allunyats. Y ananquí, ahont tolas las regions que pensan y parlan el glorios idioma català son representadas, rassoni també afectuós y alt lu salut dels meus concitadins algueresus, salut que jo port a vus-altrus ne meu dialecto materno, cert com so, que las mias paraulas trobaran, sense menester d'interpretes, lu camí del vostru cor. Salut vus-altrus, apòstuls del pensament, que an aquex dia sa us portau lu més gran tribut d'honor a la Patria; salut lus amichs astrangers que portau, com salut de amor y de fratelansa, la paraula de las nacions germanas. Salut, en fi, augurant an aquex congrés internacional la fulgida gloria que aspera sol a lus grans ideals y la realisació del sou somni».

Font: *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana: Tom III*, p. 191-192, 1906-1907.

- Carta sobre les seves impressions de Barcelona:

Si quant a lluny de vusaltrus de la persona, acostat per asempra amb l'ànima, no puch fer de mancu d'escriure les mies impresions reportades de l'hermosa Barcelona. De tot aquell mon ont se reconcentren les mes diferents formes de vida, ma que se saben compendre en una fretulansa comú, aspirant a la conquesta dels més alts ideals, d'ont munta'l prèmit llarc, expansiu, d'una vida operosa que s'allarga com un riu che ixi fora de son llit, y ont tot es regulat de la sublim armonia del pensament dels forts. Y dels palaus che s'alsen al cel superbs, els monuments grandiosus que han immortalat genis, les vistes pintoresques alluminades com tramonts flamants, els parcs y'ls giardins florents y fluctuans com el mar, els panorames bells y encantèvuls com surrisus d'aurora: en tot l'ànima se senteix allunyar de les mundanes coses y librarse a regions més pures, alhora's pensa que la civilitat avansa a passos de gegant pel camí del avenir, que cada cosa es fruyt del pensament de l'hòme, de la seva energia, de la seva forza. Jo no me pareixeva astranger entre aquella gent que no havia mai conegut, y aixó palqué jo portava l'aspirit de la mia petita patria a la patria gran antiga, y això palqué a lluny la mia muller y'ls meus fills y'ls meus parents parlaven la mateixa llengua del lloc ont era y me pareixeva que en cada noy graciós que ancontrava nels carreus vaiés si'l meu petit fill. Altres vegades me enteneva quasi aspinyut d'un mà invisible y estrinyalu entre'ls brassus y besarlu y diure: Saps, an allí debaix, a lluny; hi ha un noi com tu, bo com tu, que parla com tu y es mon fill: ma la commossió me vinciva y tratonetjava un llong suspir.

Ah! menester a l'entendre an aquella terra l'amor de patria en els aspirits ardents y com esultava en la boca de mil homes nobles y forts: menester sentir d'esser transportat d'aquella corrent d'idees que afascinaven, amaliaven, feven pensar, feven vibrar les coses del cor enduits de tota la magnificensa del pensament; menester, entendre, entrar en l'aspirit d'aquella gent franca, lleal, forta, que en la ment té esculpida la veritat y en l'ànima l'amor comú y la fe ardent per la patria antiga y la del avenir. Y jo que portava nel cor l'aspirit de la mia patita patria, sentiva que també ells gosaven nel pensar que en un roconet de terra de la nostra bella Italia rasunava'l mateix llenguatge y era jo germà seu en el pensament y en el cor, y com a tal he vivit entre ells. Per això aprofit aquestes ratlles pera rengraciar de totes maneres als generosos catalans lo modo gentil, l'ospitalitat y la cortesia que m'han usat tots indistintament. Ses paraules afectuoses, els seus saluts y els seus recorts, jo'ls rengraciec publicament.

Joan Palomba

L'Alguer, novembre de 1906

Font: *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana: Tom III*, p. 498-499, 1906-1907.

- Carta primera a Antoni M. Alcover:

Sense data (contestada 16 setembre)

Reverendíssim Senyor.

Perdoni la P.V. Reverendissima si veng a disturbarlo; ma per l'amor a la meva mare-patria antiga y per a la gran simpatia als meus germans allunyats que de presencia desitj de conoxar, le escrif la present carta. Sabent que V. Reverendissima es lo president del Congrés internacional de la llengua catalana, vulguerà de bon cor acullir las mias pobras paraulas. V. sa benissim que en un raconet de Sardinya hi ha encara mes de 12.000 animas que vauan orgollosas de parlar la llengua armoniosa de Catalunya. I jo fill amorós de aquesta terra fedelissima, entussiasmat de veure renaxar la llengua catalana y de dexar a la bona y treballadora Catalunya un modest recort del dialecte algueres moderno, he vulgut escriure una gramatica y un diccionari che vulgariva presentar al Congrés. Ma dada la distancia que nos separa y las condicions meschinas de la meva profeció, no me permiti de puguer participar a meas espesas. Per això he pensat de revolgirme a V. Reverendissima demanant se puch obtenir la manera de puguer participar. Oltra la gramatica y lo diccionari saria dispost de fer un discurs d'índole filologich en relació als meus treballs.

Cert que la present carta serà presa en consideració.

Ama respecte y gran mercè. Obseqm. servidor

Joan Palomba y Cano

NB. Uneix pocas asqueles de adhesió perquè V. se complagui de distribuir las als sous amichs.

Joan Palomba

Font: *Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan Pais a Antoni M. Alcover*, p. 136-137, 1999.

- Carta de ressenya de *La Conquista de Sardenya* d'A. Ciuffo:

L'Alguer, 13 setembre, 1906

Molt senyor meu,

Hauria volgut ferli una recensió digna del seu magnífic poema, ma com li he già escrit, lo temps me manca, perquè, tenint de participar al Congrés, tench d'esbrigar del treball. Per això es menester que s'accontenti de la meva modesta opinió, que aceti aquestas meas pobras paraulas que sortin sinceras del cor meu. Es la primera volta que llic un llibre catalá a ma gust. Sincerament vosté es un artista fort, dilicat, de pronta imaginació y simpátich. Lo conceta es daverero original, y qualque u pogeriva també diure d'esser inverosímil; ma ja tanta evidensa en la descripció y un fer jujós e segur que rivela una passió felice y l'oma que sa verament. Tot l'exalta; la campanya, la natura, los recons astorichs, lo progres, etc.

L'acció del poema es concep molt bé, mes estudiats son los caràcters de los dos protagonistes, y magnífichs de lectura per la vastitat i la varietat de los fets narrats y de los llochs descrits. La narració agrada sempre, mag qualche volta sigui un poc llonga y del to sempre igual y també las discussions continuas en forma dialògica fra los dos principals personatges. Vostè ha volgut fer una demostració ama escope (observació de Ciuffo: escope ¿vol dir escapell o estrofa?); y no es aquex escope que lo empacia y travia, porque lo conflict tra ànima y sens, tra cor y ment, tra l'oma y lo scenziat se presenta luego al meu enteniment com una cosa naturalíssima resultant de la dualitat del sentiment y del pensament.

Perdoni si escriu mal
ab estima lo salut
son servidor
Joan Palomba Cano

Font: *Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan Pais a Antoni M. Alcover*, p. 160-161, 1999.

6.4. Textos significatius d'Antoni Ciuffo

- Himne alguerès:

De la banda de Ponent,
hi hà una terra llunya llunya:
es la nostra Catalunya,
bella, forta y renaxent.

A n'allà nostres germans,
redimits de la gran prova,
van cantant la cansó nova
qu'atravessa monts y plans.

Es un crit atronador
per la catalana terra,
que mil ànimes enserra
en un llas de germanor.

Aquest crit es arribat
finses a la nostra platja.
¡Catalans d'Alguer, coratge!
no olvidèm nostre passat.

En lo seu gloriós camí
Catalunya sempre avansa;
y, per tot hont passa, llansa
la llevor qu'ha de flori'.

¡Oh germans, no disperèm!
Catalunya està fent via.
Prest arribarà lo dia
en que tots renaxerèm!

Font: ARCA: revista *La Il·lustració Catalana*, p. 398, 24 de juny de 1906.

- Sem vius:

Sem vius! Perquè és viu'l llenguatge
que'ns dona aquest march estranger.
Perquè tot: de la storia a la parla,
la costum, la manera de ser
nos separan dels altres: a Italia
catalana és la vila de Alguer.

Aquest vell sentiment que moria
en las ruinas del nostre passat.
Aqest gran sentiment resuscita,
d'amor patri encar més inflammat.
Nostra rassa s'aixeca i camina
nova via 'l destí li ha signat.

No'l sàbieu? Qu'és viva la patria
la del nostre mes gran pensament?
Que's manten la costum i la rassa?
Qu'es materia la llengua y la gent?
Que nostr'anima ardenta sol canta
a la patria que viu y que sent?

Una colla prudenta'ns escolta
a los llabis posantse lo dit.
Perquè càllim i cantim l'absolta
al que resta del nostre esperit.
Mes, nostr'anima encare no és morta,
que sem vius! Serà nostre crit!

Font: Vilaweb: *Veus (3)... de l'Alguer*, 26 d'octubre de 2009.

- La cançó del Txapador:

Ja torna l'alba y esclareix lo día:
lo txapador al son treball s'avía.
¿Cosa li fa lo fret y la gelada,
si guanyará lo pá de la jornada,
y la tardeta, al tornar ell en casa,
hi trobará lo son fillet que'l basa?

¡Cóm d'esperansa lo son cor s'anima
si pensa que la dona tan l'estima!
y, olvidant que la vida és un desert,
qu'és damnat a comprar com un esclau,
alsa una veu risonant de pau
que per los camps del frument d'or se pert.

No és la sua veu de dol enverenada,
ma prega a Deu per la bona anyada.
Lo camp opim del rich senyor no'l tenta,
ma del son poch hi viu y se contenta.
Ell canta caminera, caminera,
y lo cutxo fidel li va derrera.

Si poguessi parlar la sua txapeta,
ne contaría de cosas la pobreta.
Diuría:—En cada solch hont pos un grá,

de la front d'aquell pobre txapador
n'hi cau una gota de marganta sor
y tot se mescla per tornar en pá.—

Yo vos admir, o gent treballadora,
lo trebal és l'allor que vos honora.
Yo vos admir, o fills de la pobresa,
o fills de la gentil platja algueresa,
d'aquesta terra així petita y amena,
mitj a dins de la mar com la sirena.

Yo vos admir y cant en alta veu
la vostra gloria al món. Lo mereixeu.
Perque per vos, pe'aquesta vostra sor,
s'ama la gent del món com a germana;
canta per vos, la gran familia humana,
la cançó de la pau y del amor.

¡Oh benehita sía per ma de Deu
la familia ahont vos repós haveu!
Vos, que com los pardals vos feu lo niu,
que de flors d'esperança lo guarniu
y del matí la grau cançó cantau
que diu: ¡treballau, creyeu, amau!

Font: ARCA: revista *Catalunya*, p. 203-204, 15 de març de 1903.

- Supersticions del Alger:

La nit dels morts s'aparella una mesa ama los avansos del manjá del día, advertint pero de no posar forquetas, rasors o altres objectes que puntxin. Al mudarse de casa se portan primer la sal y un pa. Quant els mariners se troban assay lluny d'en terra, no deuen de parlar de anegats. Lo süilet a l'orella dreta es senyal que diun be de nosaltros; a l'orella esquerra que ne diun mal. Quant un cutxo (gos) orquireja, com diun en aquí, a sota la finestra de un malalt grave, no passaran assay días que aquest morirá. Gitar lo vi a la mesa es senyal d'alegria; gitar l'oli, de desgracia. Quant un minyó jumpa ama las camas a un altro, aquell no crixi mes. Si una persona cusint se punxa lo dit y no l'ixi sanch, aquesta mori primer d'haver acabat lo treball que tenia a mans. Quant se deixa sola a una criatura, se li posa a costat un tros de pa, per parque las bruixas no l'embruixin. Quant a un minyó ne l'ixi una dent, ell l'amaga a un forat de la paret esperant que vagi lo rató a se ne'l prendre y posarhi en cambi moneda. Quant los minyons tallan la cua a la sargantana, al veure las contorsions que ella fá diun que flastona. Hi es la creensa que los sidados (tresors) entant que no son descuberts, estiguin en possessió dels diables. Al fer a la mesa una creu ama las posadas, las donas supersticiosas prenen cuidado de desferla lego, dient qu'es senyal de mal auguri. En divendres no se tallan las unglas. En dijous y divendres sants, las donas no se pentinan. Lo que té orellas llargas, diun que té vida llarga; lo que las té curtas, lo contrari. Las taquetas blancas en las unglas, indican que lo que las porta es un mentider. Se creu que la pell de la curara (serp) porti fortuna. Y així mateix que la pell del cutxo tiri lo llamp. Quant a una jova li cau lo devantal, es senyal que calqui hu l'ha desitjada. Quant en un carrer mori una fadrina o un fadrí, hi es la superstició que no passi molt temps que en lo mateix carrer ne morin altres set del mateix sexo. Per fer passar lo senglot a qui'l té, se li dona un assusto o se'l baralla. Per curar los talls en los dits, se acostuma faixarlos ama una teranyina. Quant en la parpella del ull ixi un granet dit *l'ull sol*, per curarlo se fá mostra de cusirlo, passantli al damunt un'agulla enfilada. Per curar *l'os del cor*, alteració dels pulmonis que porta desturbo a la respiració, las donas del pópul diun certas oracions que, segons ellas, tenen un poder diví. Y per saber si una persona es estada *presa per ull*, sempre ama'l solit acompanyament de las oracions, se gitan tres goteras de oli a dins de una tassa d'aigua

y a damunt d'aquesta tres pedretas de sal. Si l'oli se desuneix, aquella persona es estada *presa per ull*; lo contrari, si se manté unit a formar tot una gotera. Las *faturas* venen fetas de las fadrinas quant s'abijan que'l jove no correspon més al afecte d'ellas, preferint l'amor de una altre dona. Prenen una poma, una pera, etc , y després d'havérlishi fiquit a dins tantas agullas, dient tantas paraulas misteriosas, per mitj de un'altra persona la fan tendre al desafortunat jove, que no més al tocarla està *faturat*, es a diure, no passarà un gran espaci de temps que morirà en consunció. A damunt d'aixó hi es lo ditxo, quant hù es pres de la tristesa: ¿Perqué tens aquesta mala cara? ¿Que t'han fet las faturas?

Ramon Clavellet

Font: ARCA: revista *Catalunya*, p. 124-125, febrer de 1904.

- Festas del Alguer:

Carraixal

Lo carraixal alguerés ofereix poch de característich; sol per lo dijous del *rayolu* (dijous gras) acostuman fer la tradicional olla podrida y en los últims días se venen per las tendas los *brinyols*, pasta frígida ama llet, sucre y ous.

La Setmana Santa

De las nits que precedeixen la Setmana Santa, grupos de joves campanyolos, aturantse en cada carrer cantan am'un'aria monótona y trista, certos gosos en los quals recordan las dolors de la Mare de Deu y la Passió del son Divin Fill. Hú d'aquestos gosos es lo que pos a continuació:

La Passió

La gracia y la rahó
sense ningú aconort
fent oració al hort
Deu ha pres mort y passió.
Pilatos lo traydó
las mans se'n ha rentat
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

Las mans se ne rentava
de la sanch d'aquell bon Deu;
lo bo lladró li parlava:
—Ja seu Vos ¡oh, Jesús meu!
Sant Simó ja lo cridava
del pés que li havia dat
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

Una creu li han carregat
que no la podia portar.
En terra ell es anat .
—¡Ajut, oh pópul meu,
que jo so lo vostre Deu
y a tots he perdonat!
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

L'escavanada li han dat
y se l'ha presa en tristura.

Lo calis d'amargura
a Jesús han dat a bera.
De tanta veré que hi era
una serpenta s'ha alsat
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

Una serpenta s'ha alsat
a mitj d'aquell calis bell
y vistit que l'han de Rey
als codos una capeta
y a mans una canyeta
per la ciutat l'han passat
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

Quatre barons hi ha passat
en la cassa cassadora.
Li respon Nostra Senyora
—Debaixeulumel de la creu
que aquest es lo Fill meu
y a tots ha perdonat.
Mare d'un Vero-Deu
Vérgine de Pietat.

Hi es també la costum, especialment per la Setmana Santa de pagar una certa suma en moneda per portar lo Sant Crist, las escalas, Nostra Senyora, etc, y son tants los que prenen aquest honor que no se concedeix que al qui ofereixi de més. Durant la setmana de Passió, un dia per cada iglesia, es costum aparellar una gran mesa hont hi convidan tots els pobres del entorn que, després d'haverlishi rentat los peus, li posan a mans un bell pá blanch y un rial en moneda. Aquest pá es benehit y las donas del pópul li atribueixen la virtut d'obrar miracles. Pel dijous sant, en totas las iglesias s'expón lo S.S. Sepulcro de J. C. adornat ama flors y llantías de totos las colors y per tot aquell día es una processó de fidels que giran de un'iglesia al altra lo que se diu: *anar a fer las cercas*. Las processons de la Setmana Santa a l'Alguer diferencian poch de aquellas de los altres pahissos. En aquesta ocasió las mares que han fet calqui vot o emprumesa vistin las criaturas de frare o de monjeta que, tenint a mans un ciri o un farol, fan part ellos també de la processó la qual es precedida de la banda cívica. La processó se ferma en cada iglesia per' cantar los mutets y per totas las finestras se veu gran profussió de farols y candelas. Quan beneheixen lo ciri pasqual hi pren part també lo masser del municipi vistit del característich frack vermell, los calsons blaus y curts y las calsas (mitjas) als genolls. Aquesta costum es certament una reminiscencia de la dominació catalana al Alguer trobantse també en altres paissos de Catalunya. Per Pasqua se cou pels minyons la cocarroy, panutxo am'un ou al mitj y no hi ha casa, per pobra que sigui, hont en aquest dia no fassin els tallarins, en altres paraulas *minestra de casa*, lo pá d'arrop y las casquetas que son canóns de pasta plens de mel, nou y altres engredients.

Lo cavall de la mort

La nit de la commemoració dels difunts, un sagrestá am'una campaneta vá de porta en porta demanant la llimosina per, las ánimas dels qui no son més; lo que se diu lo cavall de la mort perque, com m'han assegurat, en altres temps en lloch del sagrestá ixiva un capellá a cavall.

Nadal

La nit de Nadal, altra de las cerimonias, vé cantada en la Catedral una antiga cansó catalana, la qual diu en Toda se conserva també a Mallorca. Parlant de costúms y tradicions no puch fer a manco de transcrivirla. Es aquesta:

Lo Judici

Al jorn del judici
parrá qui haurá fet servici.
Un rey vindrá perpetual,
vestit de nostra carn mortal,
del Cel vindrá tot certament
per fer del segle jutjament.

Ans que'l judici no será
un gran senyal se mostrará
lo sol pendrá la resplendor
la terra tremerá de por.

Aprés se badará molt fort
amostrantse de gran conort,
amostrantse han ab crits y trons
les infernals confusions.

Del cel gran foch devallará,
com a sofre molt pudirá,
la terra cremará ab furor,
la gent haurá molt gran terror.

Aprés será un fort senyal
d'un terratrémol general,
les pedres pel mitj se romprán
y les montanyes se fendrán.

Llavors ningú tindrà talent
d'or, riqueses ni argent
esperant tot quina será
la sentencia que's dará.

De morir serán tots sos talents
sclafir los han totes les dents;
no hi haurá home que no plor
tot lo mon será en tristor.
Los puigs y plans serán iguals
allí serán los bons y mals,
Reys, Duchs, Comtes y Barons,
que de llurs fets retían rahóns.

Aprés vindrá terriblement
lo Fill de Deu omnipotent
qui, morts y vius judicará
qui bé haurá fet allí's parrá.

Los infants qui nats no serán
dintre ses mares cridarán
dirán tots plorosament:
Ajúdans Deu omnipotent.

Ramón Clavellet

Font: ARCA: revista *Catalunya*, p. 132-136, febrer de 1904.

- Lo padrí:

Allá, a la vora del Fangar (t), Babay (2) Pere hi tenia lo son trosset de terra que cada any posava a forment. Babay Pere era un home que ja tocava a la vellesa. La barba y'ls mostatxos fets, com acostumavan los antichs companyolos algueresos, donavan a la sua cara un ario així grandiosa e imponenta que encomanava'l respecte. Lo son cap pareixeva tret de una estatua grega. Un día de vacancia tots tres germans arribém al son camp. Nos havia enviat la mama per li diure que'l dumenje se trobessi en palús. Tenia de fer de padrí a un nostro germanet que acabava de naixer. A Babay Pere lo trobém dret a demunt las quevas (1) de terra molla txapada (2) de fresch que a manadas espargia la llevor germinadora. Lo forment lo treyera de un saquet qu'ell tenia penjat a la cintura. Lo gest qu'ell feua gitantlo era llarch y magestuós. La sua persona era simple al mateix temps y grandiosa. Nos aturém enrera de un abre a la vora de la caminera. Lo sembrador embitscat en la sua fahina no nos havia vist. Ell avansava pausada ment pel camp espargint la sua llavor a demunt las quevas de terra molla txapada de fresch. Nosaltros, sempre enrera de l'atre, provavam gust a no nos fer veure d'ell. Pareixia que fossim jugat a fet am'aquell vellet, la fila del qual nos havia fet de Tataya (3) quant eram petits. ¡Prou que'l conexiam a Babay Pere, y prou, de rondallas que nos havia comptat a la vora del foch! ¡Ma quant de temps era passat que més no l'haviam vist! Nosaltros no eram mes minyons de costura, nosaltros eram venguts mes grandets y més serios (al manco així creyeram) ja que nos havian enviat al col-legi ahont estudiavam de llatí y altrás cosas que Babay Pere no enteneva. Tot d'un cop eixim de l'amagatall y lo més gran de nosaltros diu:— ¡Salut Babay Pere, sigui benehita la tua llevor, sigui benehit lo ten pá venidor! Babay Pere se gira á mirarnos ple de curiositat; mira los botons de or de la nostra divisa de col-legials y després de tant nos coneix. Ma no té lo coratge de abrassarnos com una volta, de carinyarnos com quan eram petits y nos comptava rondallas a la vora del foch. Té sol la forsa per respondre:—¡Siguin benveneguts los senyorets! —Escoltan Babay Pere, aprofitém dos días de vacancia que nos han donat per batiar al nostro germanet que Deu nos ha volgut donar. Lo batiarém dumenje y vos vengaren a ferli de padrí. —¡¿Yo?! fa babay Pere ama veu commosa. —La mama vos empra que no fassu a manco de venir. —¡¿A mi tant honor?! responeu? Babay Pere estava per respondre quant lo més petit de nosaltros se deixa escapar: —Ma voste no sap lo mes bell, al nostro germanet li posarém Pere. —¡¿Li posau Pere?! lo nom meu... De daner aixó no me l'esperava. Dieuli,... dieuli a vostra mare que jo seré sempre lo son servidor,... dieuli que Deu la pugui remediar per l'alegría que avuy dona a la mia vellesa y que totas las benediccions del Cel devallin a demunt del sou fillet. Ya vengaré, si. Seré lo padrí. Y los ulls fondos del sembrador se inhumidían de llágrimas. Nosaltros doném un vol pel camp y nos despedim. —Adiós, Babay Pere. Adiós fins dumenje. Lo vellet no nos deixa arribar a la caminera que nos crida. —Senyorets vos deman una gracia. —Parlau, Babay Pere. Ell obri lo saquet que tenia penjat a la cintura y nos diu: —Preniu... preniu tots una manada de forment y espargiula. Nosaltros afonguém las mans en lo saquet, prenim lo forment y l'espargim pel camp —Ara vos dich aixó, repren lo vellet mirant la terra sembrada. Deu vulgui que'l meu fillol sigui bo com lo pá que naixerá de n'aquesta llevor.

Ramón Clavellet

L'Alguer (Sardenya.)

Font: ARCA: revista *Catalunya*, p. 460-462, 30 de maig de 1903.

- Renaixement:

I

De l'allunyada nostra Patria antiga,
atravessant la mar,
nos ès venguda aquesta veu amiga:
O fills, a despertar.

Si en lo cor nostro un sentiment encare
generós conservèm,
despertemnos germans: ès nostra Mare
que nos crida: escoltèm.

Ella nos parla de la nostra Gloria,
famosa entre las gents;
perduda avuy quel sombra ilusoria
en la nit de los temps.

Ma allà, á debaix de negre Cap-de-Caçà,
parla encara la mar
de gestas. que l'invicta nostra raça
may saberà olvidar.

En la cruenta sanch de mil batallas,
quo lo sol ha callat,
llegim encara escrita en las murallas
l'història del passat.

Conservèm en lo cor encara'l tendre
llenguatge català.
que, un temps, lo seu domini ha apres a estendre
per lo Mediterrà.

Escoltemla, germans la nostra Mare,
jamay no l'olvidèm.
si en lo cor nostro un sentiment encare
generós, conservèm.

II

Deixèm, deixèm que digui
la turba d'egoistas incredents;
deixèm deixèm que rigui
passant devant dels nostros monuments.

Ellos son los que alaben
a la calúnnia vil, a falsitat;
ellos son que no saben
lo qu'ès l'Amor, la Fè, la Caritat.

Ellos d'excelsas glorias
may n'han volgut parlar, may n'han entès;
y lo nom dolç de Patria
jamay en vida d'ellos han comprès.

Ellos són los que enganyan
lo propi amich en li estrinyir la má;
ellos son lo que guanyan
també de la desgracia del germá.

Ellos en cor no tenen
un'afecte gentil y delicat;
ellos no nos comprenen;
donchs són un pòpul ja degenerat.

III

Ma vos, que am entusiasmo m'escoltau;
o ben triat estol,
de la son de los sèculs despertau,
vostra Mare vos vol.

Vos, o tots, que lo Gran, lo Bell sentiú
Lo Noble, 'l Generós,
vos, o joves, que a dins del pit teniu
cor sensible, amorós;

no volgau que la veu de nostra Mare
se la porti lo vent,
si en lo cor vostro conservau encare
generós sentiment.

Es ella que de nou se sublleua,
que va cercant pel món
los fills, que ja enterrats ella creyeva.
ma vius encara són.

Ella, que trapassant mar y frontera,
reculli la sua gent,
agafada en las mans una bandera
hont diu: *Renaixement!*

Avant, joves, avant,
de nous creuats intrèpida legió;
la patria està esperant
l'hora santa de nostra Redempció.

Aixequèm aixequèm
forts de la nostra bella joventut;
nostro pòpul llibrè
de l'ignorancia en plena esclavitut.

Sabrem joves, lluytar
contra l'hipocresia que l'ha assediat,
y femlo respectar,
a devant de l'entera humanitat.

Nostro pòpul se mor,
que ni virtut, ni energia té;

tornemli'l son tresor,
tornemli l'arca santa de la Fè.

L'hora ja està tocant,
que caygui l'opressor s'alci l'esclau.
¡Avant, joves, avant
á conquistar lo temple de la pau!

Ramón Clavellet

Alguer (Sardenya)

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 6, 25 d'agost de 1906.

- Sospir:

A la senyoreta Pilar C.

Jo sé poch y re' de vos,
vos tampoch sabeu de mi:
mas, apenes nos mirém,
nos coneixém de seguit.

Vos seu un'ánima que anyora,
jo un cor enamoradis.
¿Que'm respondreu, joveneta,
s'jo vos diguessi: us estim?

Del fons de la bella Italia
só vengut això a vos dir.
Patries, nissagues, histories
relliga l'amor sens fi.

Donchs, si vos correspondreu
del meu cor a aquest sospir,
ja no cal me l'escriveu
amb los ulls me'l podeu dir.

Ramón Clavellet

Diada de Tots Sants - Barcelona, 1906.

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 7, 3 de novembre de 1906.

- La Sardenya Catalana I:

INTRODUCCIÓ

Es amb vera joia y patriòtich entusiasme que nosaltros algueresos corresponém als desitjos que manifesten los germans de Catalunya en lo conéixer tota la nostra vida antiga y moderna a través les cinch centúries que nos trobèm en aquest recó de Sardenya, per molt temps privats de tota comunicació espiritual y llenguística. Y així després de passa cinch cent anys encara nos parlém y nos parlém en catalá senyal de que l'ànima catalana palpita encare entre nosaltres. Lo vincle de la llengua que encare nos lliga a través dels sèculs, manté sempre viva entre nosaltres aquesta antiga germanor que no pugué dissoldre ni la gran distancia de mar que nos separa; ni lo mitj ambient foraster en que nos trobém, ni les diverses y múltiples vicissituds de l'història. Pera aquesta llengua estimada la nova joventut de l'Alguer avuy se

desperta promoguent un moviment que tendeix a renovar l'esperit de rassa en la nostra terra. Animats d'aquest sentiment, comencém aquesta publicació que donarà a conèixer la *Sardenya Catalana* y ne tractarà demés que no se n'hagi parlat y escrit fins avuy. Clar és que lo nostre pahis ofereixi sempre materia de interés pels amants de los que se'n diu recorts de la sua tradició, y moltes coses encare convé tréure de l'olvit. Per això nos posém a'n aquesta obra y en la mesura de les nostres forces, seguim la revelació de una terra hont encare viun lo llenguatge, les costums y les tradicions dels antepassats. Tot quant de belleses antigues se conservin encare; tot moviment modern que se relacioni amb la tradició dels nostres passats, nos fem lo dever de donarlo a conèixer als germans de Catalunya confiats de que lo tendrà agrahit com a recort de una època llunyana en que les glories y les dissorts nos eren comunes.

I

Situació Topogràfica y Climatològica agricultura y marina

L'Alguer és una ciutat de 12 000 ànimes situada en lo nord-oest de la grandiosa ínsula de Sardenya, l'única ciutat d'Italia hont encara s'hi parli català. La petita colonia de gent catalana, resideix a'n allà del 1353, a la vora de una vasta planura que besa la mar y s'extèn del Cap de la Cassa al Cap de Marrarjo, formant tot lo sou camp que té per fronteres topogràfiques y llenguístiques: a tramontana les montanyes de la Nurra, Mont Dolla, Mont Fort, Mont Testiri; a llevant les de l'Olmedo, Monte *Rizzu*, Sant Julià; y a mitjorn les de Vallvert, Vilanova Montlleó y Bosa . L'Alguer se troba a 32 kilòmetres de Sàsser, capital de la provincia y centre important de població y de cultura. Està en comunicació amb aquesta per medi de un estradó (carretera) ben cuidada y una ferrovia que fa'l camí en una hora y mitja. La ciutat de l'Alguer, vista del voltant ofereix magnífichs punts de vista. Mirantla de Sant Julià té l'aspecte somiós de una bella minyona catalana; de l'altura de Mont Dolla pareix una sirena que tregui'l cap de la mar per reposarlo demunt la platja. Lo terré és més a prest fétil, com ne fa prova la sua plana verdejant; solament en la platja se senteix un poch de aridesa, causada de l'aigua salada y l'arena de la mar en que aquest terré confina. Tret això l'agricultura hi prospera; los olivars, les vinyes y'ls horts dónen un bell que véure per la sua floridesa y producció. Lo temps de les olives especialment dona molta feyna a les dones dels campanyolos que a l'Alguer totes treballen recullint aquelles que després distribueixen en sachs pels diversos molins de oli que se troben omplint los debaixos dels nostre carrerons. Los rahims algueresos nos donen la malvasia y'l moscatell, classes de vins molt lleugers, famosos en la ínsula com los de Oliena y de Ierzu. Les que abunden més són les pomates que a l'Alguer són ben cuidades y per això venen grosses y en gran quantitat fins a sobarne y dar abasto a un gran establiment de salses alimentars. L'Alguer, en aquest concepte, pogueria progredir molt si no fossi un lloch que falta de tota iniciativa y és una llástima veure l'agricultor alguerés contrari a tota innovació moderna que substitueixi en la mateixa rama del seu treball, aquelles sues eynes preystòriques y'ls seus procediments ben primitius. Lo restar tan atacat a les antigues consuetuts per quant dignes de respecte siguin les tradicions dels avis no sempre significa evolucionar y progredir. La falta de capitals, la molta desconfiansa, y la poca cooperació y unió fan que l'Alguer se trobi encare enrera en lo moviment evolutiu del viure civil. Aquest estat de coses, del restant, és comú a tota l'ínsula, feta exepció de Sàsser y Cáller, los dos centres de comers y cultura. Simpàtica és també l'Alguer per qui la veu devallant de l'estació. La ciutat elegant, la bella y antiga construcció, les muralles severes que la tanquen de tota la part de mar y d'ahont s'elevan al cel los dos campanils gòtichs, les cúpules de Sancta Maria y de Sant Miquel; los terrats y les teulades dels edificis principals, omplen d'admiració al foraster que per la primera volta la visita. Fa també bella impressió lo passeig a demunt del moll, ombrejat de acacies y d'ahont se gosa lo vista del blau y grandió golf de l'Alguer. La marina algueresa és famosa pel corall que venen a disfructar també barques de les llunyanes riberes de Nápol. A cinch kilòmetres de l'Alguer, vorejant l'estrado de Port Compte se troba l'estany del *Càlich* quals miasmes infectant l'ària en l'estiu donen lloch a febres malàriques en molts casos mortals. Moltes malalties y epidemies que se passen en l'Alguer son causades principalment de les males aigües que se beun; portades en carros dels horts, hont està ferma y reposada en pous poch salubres. A provehir a'n aquesta necessitat general hi acudiren los consellers del Municipi alguerés amb una molt lloable disposició encaminada a concretar lo que per tant de temps era un projecte, això és, construir la obra que la igiene y la salut pública de l'Alguer demánen. Si això no s'és fet abans fou per la rahò que moltes dificultats se interposàren, la més capital aquella de tenir de recular fins cap a les muntanyes de Vilanova

per trobar una font que donessi abasto a tota la ciutat de l'Alguer, projecte aquest de molt dispendiosa actuació, quals gastos constitueixen un patrimoni que fins ara ha posat en embarràs la caixa del Comú, ja prou afluixada per un'altra obra no de menys necessitat per la cultura i ilustració dels fills de l'Alguer: l'edifici de les escoles públiques que tant dignifica y és dignificat del magisteri alguerés.

Ramón Clavellet

(seguirà)

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 5-6, 3 de novembre de 1906.

- La Sardenya Catalana II:

II

Llegenda i història La Conquesta de Sardenya

L'etimologia del nom *Alguer* se confon amb la llegenda. Diu aquesta que els primers pobladors de l'Alguer foren uns Ducs de *Ravani*, una gran ciutat propera de l'Alguer, ma a dins de terra, de manera que venien en la nostra platja per estiuajar com fan ara els de la Sàsser moderna. Com en aquesta platja s'hi acumulaven y s'hi acumulen algues marines, l'anomenaren S'Alighera, traduït en Alguer pels Catalans, després la Conquesta de la ínsula. L'història, d'altra part diu: uns pescadors de la Liguria, aturant-se en la platja de l'Alguer per exercir llur ofici, hi aixecaren algunes cabanyes que mes tard, engrandint-se y multiplicant-se, acabaren per constituir una vila de certa importància, venint així a l'època pisanà, en que se l'envoltà de fortes muralles y adornà de un magnífic temple. Tenim, doncs, que abans de la coloniació de la vila amb catalans, aquesta estava poblada de gent sarda y sard era lo llenguatge que parlava. La Conquesta de Sardenya no comensà de l'Alguer, ni tampoch en 1353 amb la arribada d'En Pere IV, mas molt abans, això és, en 1323 amb l'assetge de Vila de Iglesias y la presa del castell de Càller. Al-hora la Sardenya, oprimida de la forsa tirànica del Comú de Pisa, covava en lo seu si la revolta qu'esclatà unànime capitanada del Jutge Hugó d'Arborea, a qual mateix fi envià missatge al Rey d'Aragó perquè li prestessi auxili amb forsa de homes y naus. Fou al-hora qu'En Jaume II, avi del Rey Pere IV, tant per dret que tenia demunt la Sardenya amb llegat de Bonifaci VIII, com per la sua costum de anar en ajuda dels pòpuls oprimits, encomanà a l'Infant Alfonso, fill seu, l'empresa de Sardenya. Fa menció d'aquesta'l mateix fill En Pere en lo Primer Llibre de la sua *Crònica*. En lo més de maig del 1323, a requesta del Noble Don Hugó, jutge de Arborea y Vescompte de Bas, l'infant Nanfós partí de Barcelona amb un estol de galeres y altres naus per venir a Portfangós, ahont havia assignat de recullir totes les companyies que haurien tengut de anar en defensa de la nostra ínsula. A n'aquesta crida hi acudí la flor de la noblesa de Catalunya, Aragó y Valencia, amb gran forsa de homes de cavall y de peu, barons, rics homes, prelats, y'ls dos valorosos almiralls de la mar catalana: En Francesch Carroç, per part del Rey En Jaume, y n'Huguet de Tozo per part del Rey En Sanxo de Mallorca. Sent així les coses, lo Rey En Jaume, en presència de totes les notables persones allí convingudes, feu a l'Infant un sermó sobre los afers de l'empresa que li era encomanada, fentli avinent sobretot lo defendre y retornar sencer y pur l'estendart de l'alt Casal d'Aragó, talment com l'havia heretat dels Avis. Partí l'Infant amb gran estol de naus y, després de passat lo Port de Mahó, lo dia 18 de Juny del mateix any, arribà al Cap de Sant March, prop d'Oristany, en la ínsula de Sardenya. Aquí fou avisat que'l Jutge de Arborea amb los nobles Vescompte de Rocaberti y los altres que amb ell eren passats en Sardenya se trobaven en lo lloch de Quart, a una legua del Castell de Caller, perquè no entressin viandes en lo dit lloch. Y aquí mateix li trametèren concell que devallessi al Port de Palma de Sol, per denunciar les naus que fossin aquella via. Passà l'infant en lo Port de Palma de Sols y posades en terra les companyies amb llurs cavalls y arnesos, prengueren allà acord de posar assetge a la Vila de Iglesias, hont lo Comú de Pisa tenia preparades les seues companyies, ja sabut que gent enemiga y vassalla corria la ínsula atiant la rebelió y declarant la guerra. Com l'Infant amb les seues companyies fou davant la Vila de Iglesias, ordenà l'assetge, parant-se, ell amb los nobles y cavallers de casa sua, en lo terme de la iglesia de Sancta Maria de Vallvert; los nobles Artal y

Alamany de Luna amb altres cavallers de Aragó en un puig devant la torra pisana; en Ramon de Peralta amb altres rics homes de Catalunya, en un altre puig a sol ponent de dita vila; los nobles en Pere Queralt y Bertran de Castellet en la vall devant la porta de Sant Antoni; 'ls nobles Guillem de Anglesola y Joan Ximenez de Urrea amb les companyies, devant la Porta de Montebarlau, y en lo terme de vers solixent los Sardes pel Jutge de Arborea. Y durant l'assetge de Vila de Iglésies lo mateix Jutge de Arborea, en companyia de sards, anà a fer gran homenatge a l'Infant, reconeixent de tenir la sua terra com a feu del Rey, y així mateix feren los Barons de Lluria, los prohòmens de la ciutat de Sàsser, los Marquesos de Malaspina y altra gent de Sardenya, a excepció de la que poblava les viles de pertinencia del Comú de Pisa, a diure: Castell de Càller, Vila de Iglésies, castells de Ayguafreda, de Joyosaguardia, de Orgòsolo, de Ollastra de Quirra, de Patres y Terranova. Mentres que ocorrien aquestes coses fou donada batalla a la Vila; mas com no pogué ésser presa é n'hi moríren de fora y de dins acordàren de tenirla sitiada fins qu'ella mateixa se rendissí. Al mateix temps fören enviades galeres a Terranova a damnificar lo Comú de Pisa y altres companyies s'uníren a n'Guerau de Rocaberti que, prop del lloch de Quart, preparava lo sití del Castell de Càller. Veus aquí, que en lo camp y la vila de Iglésies a causa de l'hivern molt humit que sobrevenia omplint de molt fanch los carrers d'hont sumava molta pudor é infecció va correr una epidèmia de la que moriren nobles cavallers y ciutadans així en gran número que apenes trobàven qui los volguessi soterrar, ni qui havessi cura dels vius ja que cad'hu pensava de salvar a si mateix. D'aquesta epidèmia restà atacat també lo meteix infant amb la infanta muller sua a la qual moriren totes les doncelles que havia portades amb ella, de manera que tengué de prendre al seu servici minyones sardes y de altra nacionalitat. No se trobàven millor los sitiats a dins de la Vila. Amb tots aquestos mals y la gran fam patida, fins al punt de menjarse'ls cavalls asens (molendos), cans (cutxos), gats, rates que hi morien, acabaren per llibrarse de tota la gent que sobrava y així gitàren de les muralles dones, homes vells, infants per no poderlos mes mantenir. Al-hora fou acordat, entre l'Infant y los capitans de la Vila que si entre un mes no los'hi venia ajuda perquè poguessi treuren per forsa l'assetge, la Vila se rendiria a l'Infant; lo que se verificà lo dia 8 de febrer del 1324. Presa possessió de la Vila de Iglésies, hont hi deixà la Infanta malalta encara, marxà amb los seus homens envers lo Castell y a quatre legues aprop, hagué avis del Jutge de Arborea que quaranta y tres galeres dels Pisans havien prés port a Terranova, capitanades d'En Manfré de Donoràtico y que recullides allà bona companyia devallava per llevar del siti lo Infant Nanfós.

Ramón Clavellet

(seguirà)

Font: ARCA: revista *Catalònia*, p. 5-6, 10 de novembre de 1906.

- Carta primera a Antoni M. Alcover:

L'Alguer, 28 de febrer de 1902

(publicada al *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, pp. 50-52).

Revm. Senyor,

Perdoni si m'hé prés la llibertat de endirissarli aquesta lletra, no tenint ama vosté relacions de ninguna manera, las quals, en un modo qualquessía, puguin justificar aquest meu atriviment. Sabarà vosté que a l'Alguer, en aquest ruconet de Sardenya, un temps agregat a la Corona d'Aragó, després de séculs y séculs, se conserva encara lo catalá que, ama las costums n'han portat los barcos del rey En Pere IV, *Lo Ceremoniós*. Pera la llengua que parlavan los nostros antepassats, si bé conservada entacte durant la dominació aragonesa en Sardenya, acabada aquesta, no tenint nosaltras mes relacions ama los catalans de fora, y per l'influencia dels diferents dialectos sardos y de la llengua italiana, no ha pogut fer a manco de prendre lo camí de la corrupció. L'Alguerés d'avuy no es altroque un dialecto o, per millor diure, un' altra variació de la llengua catalana parlada en Espanya. Má no nos escoratgem. Temps fa, alguns joves amants de tot lo que mereix que sigui conservat per les venturas generacions, se son reunit ama lo ferm proposit de recullir tot lo que encara en l'Alguer se troba en materia de *Folklore*. Haviam ja recullit un bell número de tradicions, usos, costums, rondallas, cançons, etc. quant per medi de un meu amic de Vilanova y Geltrú, lo qual en tant en tant nos envia calqui periódich català, tenim noticia de que a Catalunya era per

formarse lo diccionari completo de la sua llengua. y que s'era constituïda una societat de propaganda de dita llengua, sota la direcció del Dr. Antoni Rubió y Lluch. Segurs de poguer colaborar nosaltros també per aquesta gran obra del renaixement català, li escrivim, posantnos a la sua disposició. Vegi lo que diu l'il·lustre català E. Toda, al principi de la sua obra: *La poesía catalana a Sardanya*: —Pera Catalunya, lo coneixement de la poesia sardo-catalana te grandíssima importància... En l'alguerès d'avuy hi trobém termes catalans olvidats a la mateixa Catalunya, y de allà ha de venirnos la rahó de moltes lleys filològiques... Desitjaríam sol que los catalans de oltre mar s'interessin un poch per nosaltros, incorporantnos y corretgintnos hint poguessin faltar. En aquí sem tots joves qu'estimém a'n aquesta nostra antiga llengua ama tot lo entusiasme de que'ls joves son capassos y volgaríam fer per ella de més d'alló que no nos consenteixin los nostros cervells de vint anys. Presto li enviarém notas folklòriques escrites com nosaltros parlám, aixó es, com jo li escrif. Nos faría un gran favor si nos donguessi l'endins de una bona gramática catalana moderna, y nos enviessi calqui periòdic palmèsà. Tot lo que nos enviará lo recibirém ama gran plahir y lo farém coneixer a tots los amants de las lletres catalanas a l'Alguer. Li envich los saluts de tots los germans de Sardanya, y, demanantli excusa si li hé parlat així a llarch de las nostras cosas, me dich sou servidor y admirador.

Antoni Ciuffo

Font: *Cartes de Ramon Clavellet, Joan Palomba i Joan Pais a Antoni M. Alcover*, p. 143-144, 1999.

